

Issue №27

Part 3

International periodic scientific journal

ONLINE

www.sworldjournal.com

D.A.Tsenov Academy of Economics - Svishtov (Bulgaria)

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 87)
GOOGLESCHOLAR

SWorld Journal

Issue №27
Part 3
September 2024

Published by:
SWorld & D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*
Scientific Secretary: Kuprienko Sergiy, *PhD in Technical Sciences*

Editorial board: More than 350 doctors of science. Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/about/editorialTeam>

Expert-Peer Review Board of the journal: Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/expertteam>

The International Scientific Periodical Journal "SWorldJournal" has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars. Today, the journal publishes authors from different countries.

Journal Established in 2018. Periodicity of publication: 6 times a year

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in the INDEXCOPERNICUS, GoogleScholar.

DOI: 10.30888/2663-5712.2024-27-03

Published by:
SWorld &
D.A. Tsenov Academy of Economics
Svishtov, Bulgaria
e-mail: editor@sworldjournal.com

Copyright
© Authors, scientific texts 2024

UDC 004.94 :: 37.07

EFFECTIVE COMPUTER MODELING IN EDUCATIONAL MANAGEMENT

Hrashchenko I.S.*c.e.s., as.prof.*

ORCID: 0000-0002-8735-9061

*National Aviation University,**Liubomyra Huzara ave. 1, Kyiv, Ukraine***Krasniuk S.O.***senior lecturer*

ORCID: 0000-0002-5987-8681

Tsalko T.R.*c.e.s., as.prof.*

ORCID: 0000-0002-4609-8846

Nevmerzhytska S.M.*c.t.s., as.prof.*

ORCID: 0000-0001-5392-9030

Liubymova N.V.*senior lecturer*

ORCID: 0009-0000-3719-6893

*Kyiv National University of Technologies and Design,**Mala Shyianovska Street 2, Kyiv, Ukraine*

Abstract. *Mathematical modeling in education management is a modern innovative tool for increasing the efficiency of management of educational processes. It allows you to create quantitative models of real processes, predict the results of decisions and optimize management strategies.*

Mathematical modeling in education management is a relevant and important tool for optimizing management processes, increasing the efficiency of resource use, assessing the quality of education and predicting future changes. The use of these models helps authorities in the field of education, heads of educational institutions/institutions and projects to make more informed decisions that will contribute to the development of educational institutions and increase the quality of the provision of educational services.

The article presents the results of research on the effective use of mathematical modeling in educational management as a tool of innovative adaptive management. The specifics and peculiarities, advantages and challenges, typical cases of the application of mathematical modeling in educational management are studied. A taxonomy of applied problems and recommendations for effective implementation and further adaptive use of modeling in the management of educational institutions, organizations and projects have been developed.

Key words: *mathematical modelling, management, education*

Introduction.

The relevance and importance of the educational sector is determined by its key role in the development of society, the formation of human capital and ensuring economic growth. Education is a fundamental area that affects all other sectors of life, including science, technology, economy, culture and politics.

The importance of the educational sphere in the reformation of Ukraine is critical, since education acts as the basis for the development of human capital, which determines the country's potential in various spheres of social life, including economy, politics, science and culture. In the period of reforming the country, in particular after socio-political and economic crises, the role of education becomes key for stable and sustainable development [1].

The importance of improving and reforming the educational sector is determined by the needs of modern society, economic changes and global challenges. Education is a key tool for ensuring long-term development, social stability and innovation, so its constant renewal is a necessity for effective response to new conditions and challenges.

Educational management is a management system of educational institutions and processes aimed at ensuring effective functioning and development of education [2]. It covers planning, organization, control, management of resources, as well as making strategic decisions to achieve educational goals [3]. Educational management is a multifaceted field that includes management both at the level of individual educational institutions (schools, universities, colleges), and at the national or international levels.

Thus, innovations in educational management are a key factor in improving the quality of education and the effectiveness of management of educational institutions [4, 5]. Modern changes in the economy, technology, and society require educational institutions to quickly adapt and implement new management approaches that ensure sustainable development and competitiveness of educational services, especially in the post-pandemic period COVID-19 [6].

Considering the above, mathematical modeling in educational management is an important innovative tool for increasing the efficiency of management of educational institutions, optimizing resources and making informed decisions based on data analysis. This is an approach that uses mathematical, computer and statistical models to simulate and analyze various processes and phenomena in the field of education. Thanks to modeling, it is possible not only to improve management processes [7], but also to provide an innovative approach to the development of the educational system.

Main text.

Mathematical models in educational management help managers analyze the current situation in educational institutions, assess risks, develop strategies to achieve better results and make informed decisions.

1. Basics of modeling in educational management.

Modeling in educational management involves the creation of abstract models that reflect real processes occurring in educational management systems. This allows you to analyze the interaction of various factors and make effective management decisions.

1.1. Types of models in educational management.

- Simulation models: Simulate real processes in order to study their dynamics and behavior in different conditions. They allow you to "play" scenarios to test the effectiveness of management decisions.

- Optimization models: Help to find optimal management strategies taking into account available resources and limitations [8, 9, 10]. The author's example of evolutionary calculations for solving the the optimization problem of compiling the training load and training schedule is shown in Figure 2.

- Economic and mathematical models: Used to optimize financial and material resources in the education system [11, 12, 13].

- Analytical models: Used to predict results based on available data and trends. They help to assess the likely consequences of implementing new policies or changes in the governance structure (example of trained descriptive cluster model is presented on Figure. 1 below).

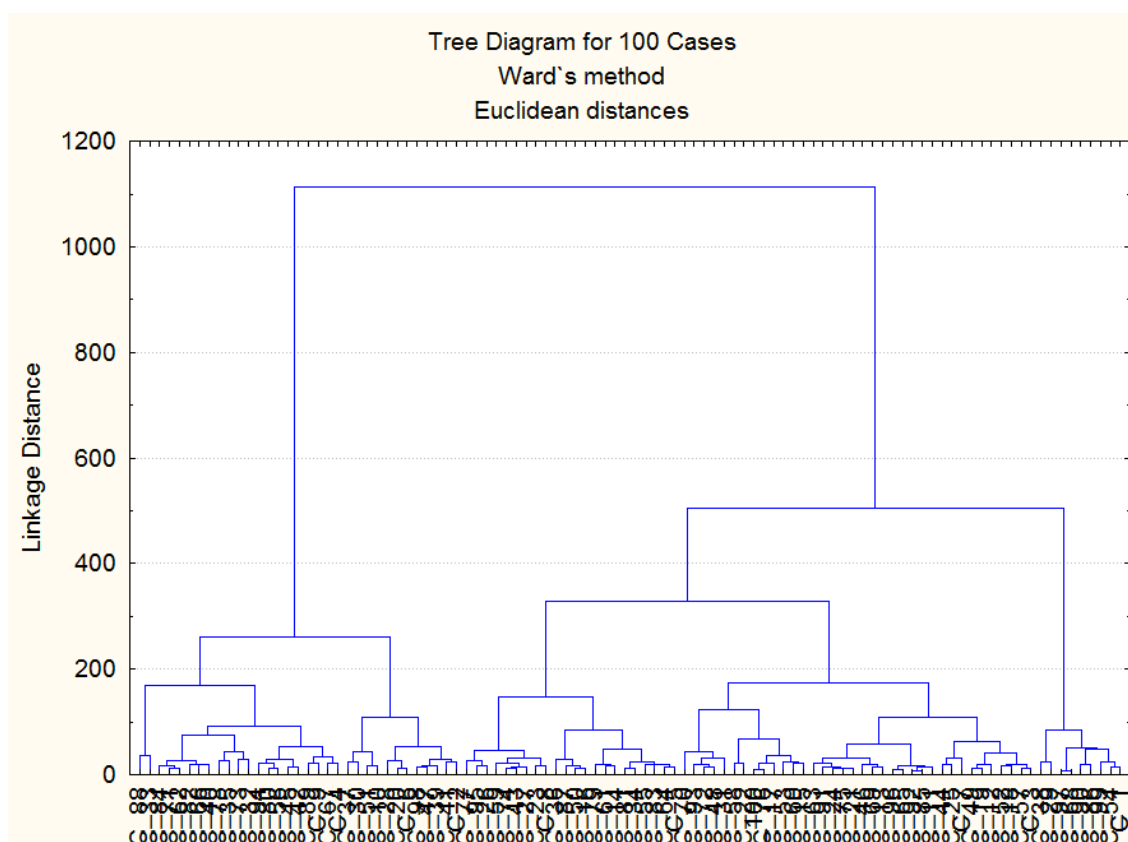
1.2. Key elements of modeling.

- Input data: Information about the current state of the educational institution, resources, personnel qualifications, student performance, etc. In modern conditions, this is, as a rule, incoming Big Data [14, 15, 16, 17].

- Algorithms and advanced, intelligent methods of analysis and analytics: Used to process input data and predict possible results [18, 19].

- Scenarios: Different options for the development of events, which allow you to compare the results when certain parameters are changed.

**Figure 1 - Example of trained analytical descriptive model
(hierarchical cluster analysis of educational service recipients and of the results
of their preliminary testing)**

A source: Developed by authors

2. Modeling as a decision-making tool in educational management.

The models allow analyzing both individual aspects of the activity of an educational institution and the entire complex of interrelated processes. With the help of such models, managers can evaluate the influence of various factors on the effectiveness of the educational process and management activities.

2.1. Resource management.

- Financial modeling: Allows you to allocate budgets to different programs and assess the financial consequences of changes in the funding strategy.

- Modeling of staffing needs: Models can predict the needs of teaching staff depending on the number of students or changes in educational programs.

2.2. Optimization of educational processes.

- Analyzing student/student/graduate student performance: Creating models to predict performance based on various factors, such as social status, level of training, availability of resources, etc.

- Curriculum Modeling: Allows you to evaluate the effectiveness of different curriculum options and programs to maximize learning outcomes.

3. Examples of the use of modeling in educational management.

3.1 Simulation modeling for forecasting the demand for education:

- Task: Forecasting the number of applicants based on demographic data, changes in politics and economic conditions.

- Model: Using a simulation model to estimate how changes in government policy or the labor market will affect the demand for certain specialties or levels of education.

3.2. Modeling for making decisions about personnel changes.

- Task: Assessment of the impact of optimizing the number of teachers on the quality of education and financial results.

- Model: The economic-mathematical model allows you to determine the optimal number of teachers, which corresponds to the budget and maintains a high level of education quality.

4. Advantages and challenges of modeling in educational management.

4.1. Advantages:

- Improving management efficiency: Models help managers of educational institutions to optimize resources and improve the quality of management decisions.

- Forecasting consequences: Using models allows you to predict the consequences of various decisions, which reduces risks.

- Adaptability: Modeling can be adapted to solve both strategic and tactical problems in the education system.

4.2. Challenges:

- Data quality: Building accurate models requires high-quality and reliable data. Insufficient or inaccurate data can lead to erroneous conclusions [20, 21].

- Complexity of modeling [22, 23]: Creating models that adequately reflect the complexity of educational systems requires special knowledge in the field of mathematical modeling and education.

- Implementation problems [24]: Despite the effectiveness of the models, their integration into educational management practice may face resistance due to the need for changes in processes and approaches.

5. Below we will analyze in detail and systematically the main aspects of the use of mathematical modeling in the field of educational management and offer their taxonomy.

5.1. Optimization of resources.

Mathematical models can be used to optimize the allocation of financial, human and material resources in educational institutions. For example, with the help of linear programming models, it is possible to optimize the schedule of classes or the allocation of the budget for various educational needs.

5.1.1. Models of linear programming.

Linear programming allows you to find the optimal solution that maximizes or minimizes a certain function (for example, minimizing costs or maximizing the use of resources) taking into account constraints (financial, time, personnel).

5.1.2. Personnel management models.

Modeling helps managers of educational institutions effectively plan the work schedule of staff, distribute the workload among teachers and employees, which ensures optimal operation of the institution.

5.2. Prediction of results.

Forecasting is an important component of educational management, and mathematical models help predict future trends in educational institutions, such as enrollment numbers, student performance, or changes in the labor market. The example of trained predictive ANN model is presented on Figure. 2.

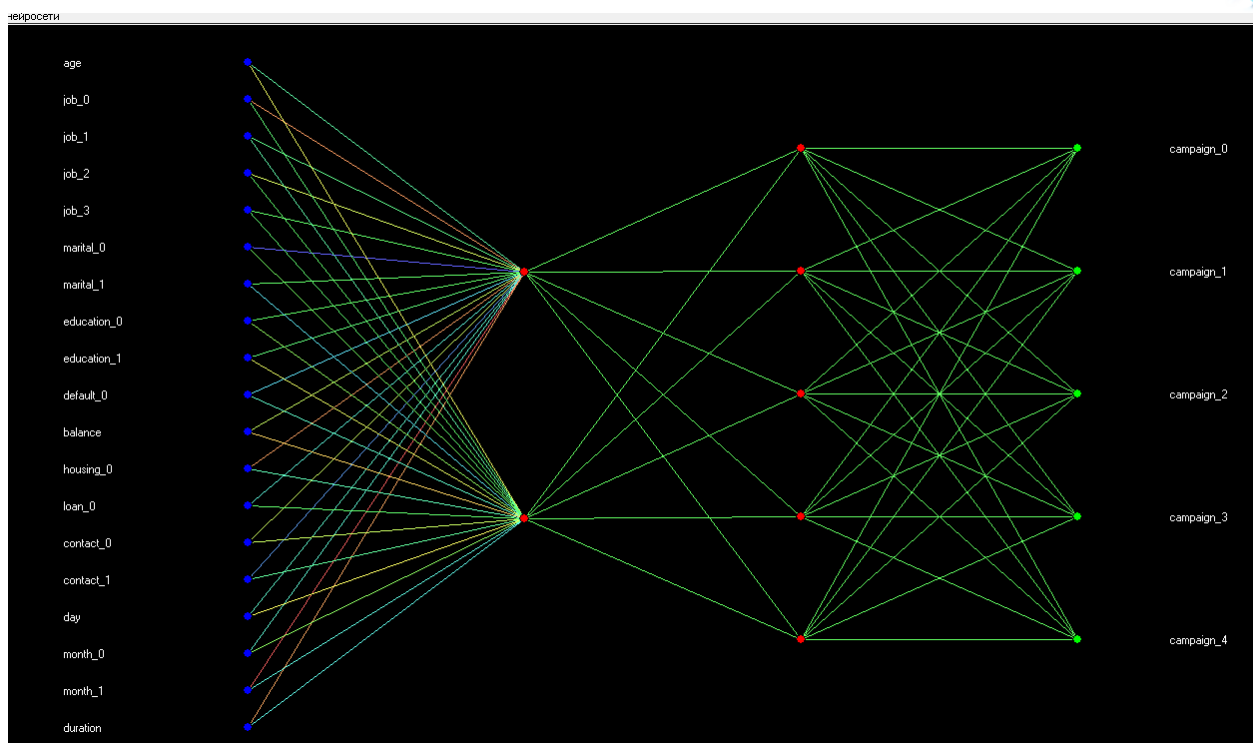

Figure 2 - Example of trained predictive ANN model for personalizing of marketing companies of four developed educational programs among potential consumers of second higher education

A source: Developed by authors

5.2.1. Statistical models.

Statistical methods, such as regression analysis, make it possible to predict the academic performance of students based on previous data, which allows for better planning of the educational process and student support.

5.2.2. Models for forecasting demographic changes.

With the help of demographic models, it is possible to predict changes in the number of students in connection with changes in the population or socio-economic conditions, which allows you to better prepare for challenges in planning educational programs and infrastructure.

5.3. Evaluation of the effectiveness of educational programs.

Mathematical modeling is used to evaluate the effectiveness of educational programs, develop quality indicators, and monitor learning outcomes.

5.3.1. Performance analysis models.

Correlation analysis models make it possible to assess the relationship between various factors (for example, teaching methods and student results) and the effectiveness of educational programs.

5.3.2. Models for evaluating the quality of teaching.

Methods of multivariate analysis can be used to evaluate the quality of teaching based on feedback from students, success and other factors that affect the overall productivity of teaching activities.

5.4. Modeling of management processes.

Models of management processes allow describing the interaction of various elements of the educational system, predicting their behavior and finding optimal ways of management.

5.4.1. Dynamic models.

Dynamic models are used to simulate processes that develop over time, such as changes in the level of knowledge of students or the development of professional competence of teachers.

5.4.2. Simulation modeling.

Simulation models allow you to reproduce the functioning of an educational institution in the conditions of various scenarios. This helps determine how key indicators (such as student success or faculty employment) will change depending on different management decisions.

5.5. Risk management.

Mathematical models can also be used for risk management in educational institutions. This includes modeling possible scenarios and determining strategies to minimize negative consequences. The author's example of using the Apriori algorithm of association rule search (in the Unexpected Regularities search mode) for risk management of educational services is shown in Fig. 3.

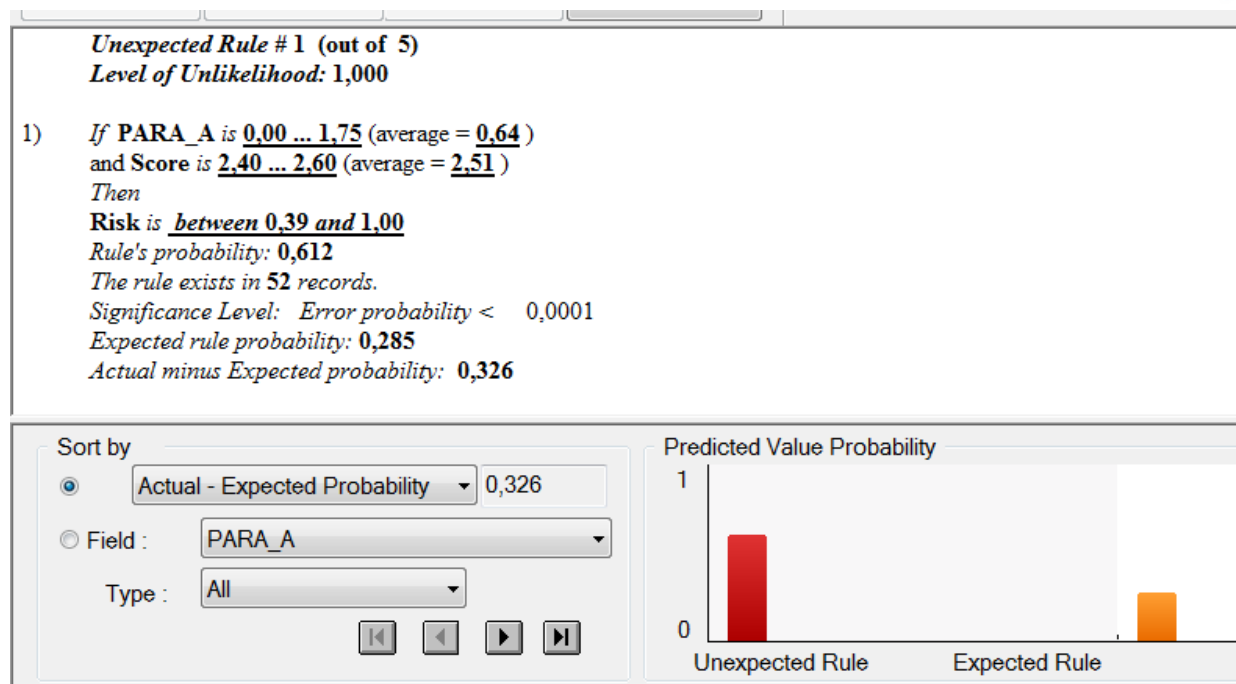

Figure 3 - Example of using the Apriori algorithm of association rule search (in the Unexpected Regularities search mode) for risk management of educational services

A source: Developed by authors

5.5.1. Sensitivity analysis.

Sensitivity analysis models help determine how changing one or more parameters will affect the overall results. This allows the administration to better prepare for unforeseen situations.

5.5.2. Scenario modeling.

The use of scenario modeling allows you to develop different options for the development of events and plan appropriate measures to reduce risks (for example, in case of financial instability or demographic changes).

5.6. Planning the development of educational institutions.

Mathematical modeling models can help in long-term planning of the development of educational institutions, development of strategic plans and evaluation of their effectiveness.

5.6.1. Models of strategic planning.

Mathematical modeling is used for planning the expansion or modernization of educational institutions, forecasting the need for new personnel, equipment and financing.

5.6.2. Models for infrastructure assessment.

Infrastructure planning models help to optimize the use of resources, develop a plan for the construction or modernization of premises, taking into account the growth in the number of students and teachers.

Summary and conclusions.

Education is a critically important element in the process of reforming Ukraine. It not only forms highly qualified personnel and supports economic development, but also contributes to the democratization of society, ensuring social equality and integration of Ukraine into the world community. Reforming the education system is the basis for creating a modern, prosperous and stable state capable of adapting to the challenges of globalization and changes in the world economy

The authors claim that the relevance and importance of education as a field lies in its decisive influence on all aspects of the development of society and the economy. Education is the basis for the formation of human capital, promotes technological innovation and social change, ensures sustainable economic development and national security. In today's world, investing in education is investing in the future, which allows us to adapt to the challenges and opportunities of a globalized society.

The authors confirm that improvement and reform of the educational sector are necessary in order for the education system to meet the modern challenges and needs of society. The reforms should ensure the quality of education, equal access to it, training of qualified personnel for the modern economy, as well as stimulate innovation and social mobility. Investing in education is an investment in the future that has a long-term impact on economic development, technological advancement, and societal well-being.

Taking into account the above in the main part of this publication, it is clear that management in the field of education is a complex management system that includes

planning, organization, resource management and decision-making aimed at achieving high quality educational services. Given the constant changes in society and technological progress, educational management requires adaptability, innovative thinking and active participation of all interested parties in the process of development of educational institutions.

Thus, it is substantiated that innovations in educational management are an important tool for ensuring the competitiveness of educational institutions, improving the quality of education and adapting to modern challenges. The introduction of digital technologies, an adaptive approach to management, the development of leadership and inclusiveness, as well as strategic planning are key directions for successful reform and development of the education sector.

This article presents the results of research on the effective use of mathematical modeling in educational management as a tool of innovative adaptive management, in particular: the specifics and features, advantages and challenges, typical cases of the use of mathematical modeling in educational management are investigated; developed a taxonomy of applied problems and recommendations for effective implementation and further adaptive use of modeling in the management of educational institutions, organizations and projects.

It has been proven that mathematical modeling in educational management is a powerful innovative tool for increasing the efficiency of management of educational institutions. It allows not only to better understand the current state of the system, but also to forecast its future development and the potential consequences of management decisions. Thanks to simulation, educational institutions can optimize the use of resources, improve educational processes and improve the quality of educational services.

Discussion.

As a prospective direction of their future research, the authors actualize the following debatable thesis: deep machine learning in education management is also a necessary innovative method that can improve the processes of operational management of educational institutions, optimize the current work of the education

system, and contribute to improving the quality and systematicity of education. Deep Learning is a subset of machine learning that uses neural networks with many layers to process and analyze large amounts of data [25, 26]. Deep machine learning offers wide opportunities for managing education, improving its quality and efficiency. It can be used to analyze big data, automate processes, personalize learning, evaluate teaching quality, make strategic decisions, and predict the results of educational reforms. The use of these innovative technologies will contribute to the modernization of the educational system, its adaptation to modern challenges and ensuring the competitiveness of graduates in the global labor market.

References:

1. Hrashchenko I. and Krasniuk S. (2015). Problems of regional development of Ukraine under globaliation process. Visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Ekonomika i menedzhment. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*. Series: Economics and management, 2015. - №11. – pp. 26-32.
2. Tetiana Tsalko, Svitlana Nevmerzhytska, Svitlana Krasniuk, Svitlana Goncharenko, Liubymova Natalia (2024). Features, problems and prospects of data mining and data science application in educational management. *Bulletin of Science and Education*, №5(23), 2024. pp.637-657
3. Krasnuyk Svitlana. (2024) Data Science in educational management (2024). *Dialogue of cultures in the European educational space: Proceedings of the 4th International Conference*, Kyiv, May 10, 2024. Kyiv National University of Technology and Design. – Kyiv. : KNUTD, 2024. – pp. 119-124.
4. Mykytenko, V. V., & Hryshchenko, I. S. (2008). Adaptive management system of innovative processes at enterprises. *Problems of science*, 4, 32-37.
5. Naumenko, M. (2024). Modern concepts of innovative management at enterprises. *Scientific Innovations and Advanced Technologies*, No. 6(34) (2024). [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6\(34\)-435-449](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6(34)-435-449)
6. S. Illiashenko, O. Bilovodska, T. Tsalko, O. Tomchuk, S. Nevmerzhytska, N.

Buhas (2022). Opportunities, threats and risks of implementation the innovative business management technologies in the post-pandemic period COVID-19. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. – 2022. – Volume 19. – pp. 1215-1229. <https://doi.org/10.37394/23207.2022.19.107>

7. Naumenko, M. (2024). Innovative methodology of financial modeling as a tool for improving the efficiency of management of a competitive enterprise. No. 6(48) (2024): Scientific perspectives. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-6\(48\)-424-447](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-6(48)-424-447)

8. Kulynych Y., Krasnyuk M., Krasniuk S. (2022) Efficiency of evolutionary algorithms in solving optimization problems on the example of the fintech industry. *Grail of Science*, №14-15, May 2022. 63-70. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.27.05.2022>

9. Maxim Krasnyuk, Svitlana Krasniuk (2024). Chapter 6. Evolutionary technologies and genetic algorithms in machine translation. *Innovation in modern science: Education and Pedagogy, Philosophy, Philology, Art History and Culture, Medicine and Healthcare. Monographic series «European Science»*. Book 30. Part 3. 2024. pp. 91-98, Published by: ScientificWorld-NetAkhat AV, Lußstr. 1376227 Karlsruhe, Germany. <https://desymp.promonograph.org/index.php/sge/issue/view/sge30-03/sge30-03>

10. Naumenko, M., & Krasnyuk, M. (2024). Effective application of genetic algorithms in solving multi-extrema optimization problems in the management of a competitive enterprise. *Grail of Science*, (41), 65–73. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.05.07.2024.008>

11. Maxim Krasnyuk, Yurii Kulynych, Iryna Hrashchenko, Svitlana Goncharenko, Svitlana Krasniuk (2022). Economic and mathematical modeling of an oil and gas production company as an integrated complex specific system. *Science and technology today*, 2022. 399-413. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-13\(13\)-399-414](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-13(13)-399-414)

12. Krasnyuk M., Kulynych Yu., Tkalenko A., Krasniuk S. (2021). Methodology of Effective Application of Economic-Mathematical Modeling as the Key Component

of the Multi-Crisis Adaptive Management. *Modern Economics*, 29(2021), 100-106.
[https://doi.org/10.31521/modecon.V29\(2021\)-16](https://doi.org/10.31521/modecon.V29(2021)-16)

13. Krasnyuk M.T., Tsalko T.R., Nevmerzhytska S.M., Kulynych Yu.M. (2024). Economic and mathematical indicators and models in the project management of an oil and gas company. *Science and technology today*, March 2024. pp. 346-366. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-3\(31\)-346-366](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-3(31)-346-366).

14. Maxim Krasnyuk, Svitlana Nevmerzhytska, Tetiana Tsalko. (2024). Processing, analysis & analytics of big data for the innovative management. *Grail of Science*, (38), 75–83. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.04.2024.011>

15. Maxim Krasnyuk, Dmytro Elishys (2024). Perspectives and problems of big data analysis & analytics for effective marketing of tourism industry. *Science and technology today*, #4 (32) 2024. pp. 833-857. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4\(32\)-833-857](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4(32)-833-857)

16. Krasnyuk M., Krasnuik I. (2024) Big data analysis and analytics for marketing and retail. Proceedings of the International Scientific Conference "Artificial Intelligence in Science and Education" (AISE). – Kyiv, March 2024.

17. Naumenko, M. (2024). Analysis and analytics of big data in marketing and trade of a competitive enterprise. *Grail of Science*, (40), 117–128. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.06.2024.013>

18. Kulynych Y., Krasnyuk M., Krasniuk S. (2022). Knowledge discovery and data mining of structured and unstructured business data: problems and prospects of implementation and adaptation in crisis conditions. *Grail of Science*. 2022. (12-13). pp. 63-70.

19. Krasnyuk M.T., Hrashchenko I.S., Kustarovskiy O.D., Krasniuk S.O. (2018). Methodology of effective application of Big Data and Data Mining technologies as an important anti-crisis component of the complex policy of logistic business optimization. *Economies' Horizons*. 2018. No. 3(6). pp. 121–136. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(6\).2018.156317](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(6).2018.156317)

20. Krasnyuk, M., & Krasniuk, S. (2021). Modern practice of machine learning in the aviation transport industry. *Collection of Scientific Papers АΙΟΓΟΣ*.

<https://doi.org/10.36074/logos-30.04.2021.v1.63>.

21. Krasnyuk, M., & Krasniuk, S. (2020). Comparative characteristics of machine learning for predicative financial modelling. *Collection of Scientific Papers ΛΟΓΟΣ*, 55-57. <https://doi.org/10.36074/26.06.2020.v1.21>

22. Krasnyuk M., Tkalenko A., Krasniuk S. (2021). Results of analysis of machine learning practice for training effective model of bankruptcy forecasting in emerging markets. *Collection of Scientific Papers ΛΟΓΟΣ*. <https://doi.org/10.36074/logos-09.04.2021.v1.07>

23. Naumenko, M. (2024). Effective application of classic machine learning algorithms when making adaptive management decisions. *Scientific perspectives*, 2024, #5 (47). [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-5\(47\)-855-875](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-5(47)-855-875)

24. Naumenko, M., & Grashchenko, I. (2024). Modern artificial intelligence in anti-crisis management of competitive enterprises and companies. *Grail of Science*, (42), 120–137. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.02.08.2024.015>

25. Naumenko, M. (2024). Optimal use of deep machine learning algorithms in efficient enterprise management. *Successes and achievements in science*, No. 4(4) (2024). [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-4\(4\)-776-794](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-4(4)-776-794)

26. Maxim Krasnyuk, Svitlana Krasniuk, Svitlana Goncharenko, Liudmyla Roienko, Vitalina Denysenko, Liubymova Natalia (2023). Features, problems and prospects of the application of deep machine learning in linguistics. *Bulletin of Science and Education*, №11(17), 2023. 19-34. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-19-34](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-19-34)

Article sent: 15.09.2024

© Hrashchenko I.S., Krasniuk S.O., Tsalko T.R.,
Nevmerzhytska S.M., Liubymova N.V.

УДК 004.8-049.7:37

DETECTION USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) IN EDUCATIONAL ACTIVITIES

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ШІ) В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Yarova S.P. / Ярова С.П.*d.med.s., prof. / д.мед.н., проф.*

ORCID: 0009-0001-5038-7333

Zabolotna I.I. / Заболотна І.І.*c.med.s., as. prof. / к.мед.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-3284-0392

Genzytska O.S. / Гензицька О.С.*c.med.s., as. prof. / к.мед.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-4694-8679

*Donetsk National Medical University, Lyman, Privokzalnaya, 27, 84404**Донецький національний медичний університет, Лиман, Привокзальна, 27, 84404***Zabolotnyi O.S. / Заболотний О.С.***std. / студ.*

ORCID: 0000-0003-0291-2727

*National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Kharkiv, Kyrpychova, 2, 61002**Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,**Харків, Кирпичова, 2, 61002*

Анотація. Враховуючі умови сьогодення, впровадження інформаційних технологій в освітній процес є нагальним та актуальним. У представленій роботі автори проаналізували можливості, переваги, потенціал використання ШІ у вищій освіті як для викладачів, так і для здобувачів. Були розглянуті важливі аспекти покращення якості освіти і засвоєння знань за допомогою ШІ і пов'язані з цим зміни в освітньому середовищі в цілому. Вже зараз зрозуміло, що використання ШІ сполучається з потребою більше працювати усім учасникам освітнього процесу, а не менше. Крім того, не слід забувати про виклики впровадження інформаційної технології, важливість дотримання балансу між перевагами і загрозами. Автори звертають особливу увагу на проблеми академічної доброчесності і технічної обмеженості, що з кожним днем стають все більш актуальними.

Ключові слова: вища освіта, інформаційні технології, здобувач вищої освіти.

Вступ.

Сьогодення диктує необхідність перегляду традиційних методів і підходів у системі вищої освіти, впровадження інноваційних технологій і досконале їх поєднання [1]. Сектор вищої освіти повинен відповідати актуальним запитам її учасників у процесі отримання знань за допомогою переносу інформації у віртуальний світ, створений ШІ, з метою розробки адаптивного, інклюзивного, гнучкого, персоналізованого та ефективного освітнього середовища [1]. ШІ належить до основних технологій, які використовуються в освіті, завдяки його здатності обробляти, застосовувати й удосконалювати здобуті знання і вміння

[2]. Актуальність місця ІІІ у вищій освіті підтверджується значним збільшенням кількості публікацій протягом останніх років, присвячених зазначеній проблемі [3]. Це зумовлено тим, що науковці активно досліджують технології ІІІ з їх великим, щоденно зростаючим, потенціалом [1, 2]. Крім того, привертає увагу значна перевага ІІІ постійно вдосконалюватися із все більшою кількістю даних. Тому інтерес до його впровадження в освітній процес лише зростає [4]. Метою статті стало дослідження використання ІІІ у вищій освіті, аналіз перспективних напрямків і найбільш поширених проблем.

Основний текст.

ІІІ має великий потенціал для зміни парадигми навчання і підвищення доступності якісної освіти [4]. Його використання сприяє зростанню ефективності освітньої діяльності, покращенню академічної успішності здобувачів освіти, а також удосконаленню онлайн-процесів [3]. Оскільки ІІІ може сприйняти значно більше інформації, ніж людина, його експансія у вищу освіту завдяки інтерактивним помічникам і адаптивним програмам для навчання, дає змогу: персоналізувати освітній процес; актуалізувати форми самоосвітньої діяльності; спростити повсякденні технічні завдання [1]. Це відбувається через адаптацію освітнього процесу під індивідуальні потреби кожного здобувача [4]. Для нього створюються персоналізовані освітні траєкторії і методичний супровід, адаптовані до індивідуальних особливостей, а також підтримка і зворотний зв'язок під час освітнього процесу [1, 3]. Крім того, ІІІ – це спосіб допомоги здобувачу освіти за рахунок раціонального використання часу. Сучасна технологія дозволяє навчатися у власному темпі, надає можливість отримання зауважень щодо слабких сторін [1]. Таким чином, спостерігається трансформація освітнього процесу у більш інноваційний, інклюзивний, ефективний і результативний [3]. Крім того, ІІІ формує навички, які будуть важливими у цифровому суспільстві, такі як аналіз даних, програмування і робота з технологіями [4].

Можливості ІІІ можуть бути корисними при створенні контенту для занять (наприклад, визначення дискусійних питань); супроводу здобувачів та

персонального зворотнього зв'язку у режимі реального часу на основі інформації від здобувачів освіти і викладачів; удосконалення навчальних планів і програм; вивчення та інтерпретації даних; динамічного оцінювання навчальних досягнень; як окремий інструмент або інтегрований в інші системи та платформи, що використовуються в університеті [3]. За допомогою ШІ усі учасники освітнього процесу можуть співпрацювати та обмінюватися досвідом з колегами з усього світу [2]. ChatGPT надає миттєві відповіді на будь-які запитання, пояснення, наводить приклади [1]. Набирає актуальності прогнозна аналітика, інтервальна освіта, автоматичне оцінювання навчальних досягнень із можливістю аналізу відповідей та надання персоналізованої допомоги; застосовуються віртуальні помічники студентів – чат-боти (ChatGPT, Duolingo, Thinkster, Querium, Alta by Knewton та ін.) [1]. Автоматична оцінка знань і навичок здобувачів освіти забезпечує більш об'єктивну оцінку завдяки використанню стандартизованих алгоритмів і критеріїв. Це допомагає уникнути суб'єктивності, яка може бути присутня при ручному оцінюванні. Така автоматизація зберігає час викладачів та економить витрати закладів освіти, особливо при оцінці великої кількості здобувачів чи проведенні тестувань. Важливою є також висока надійність автоматичної оцінки, оскільки вона не піддається впливу емоцій та втоми, а також виявляє помилки, які можуть бути пропущені при ручному оцінюванні [1, 3, 4]. Системи ШІ дозволяють оцінювати не лише закриті відповіді у тестовому форматі, але й описові [1]. При використанні інноваційної технології можливо проводити прогнозування статусу навчання (передбачення відсіву здобувачів, груп ризику, здібностей, кар'єрних рішень), продуктивності або задоволеності, покращення освітнього досвіду; управління навчанням (аналітика, послідовність освітніх програм, розробка інструкцій і розподіл здобувачів) [3]. Крім того, ШІ дозволяє аналізувати успішність студентів та виявляти тих, хто потребує додаткової підтримки. Це сприяє більш ефективній роботі викладачів, зменшенню навантаження на них, і, отже, продуктивності реалізації ключових процесів і завдань [2, 3].

Окремо розглянемо можливості ІІІ у візуалізації даних. Він може генерувати інноваційні інтегровані навчальні матеріали, такі як мультимедійні презентації і відеокурси. Це робить процес навчання більш захоплюючим та ефективним, сприяючи активному залученню здобувачів освіти, які можуть використовувати сучасні технології для підготовки рефератів і презентацій, що покращує якість і візуалізацію їх самостійної роботи [2]. Один із відомих інструментів на базі ІІІ — це “SlideBot”, який дозволяє автоматично створювати презентації на основі введеного тексту. “SlideBot” аналізує наданий текст і автоматично підбирає відповідні зображення, графіку і дизайн [4]. Його використання значно спрощує процес підготовки до конференцій, дозволяючи зосередитися на змісті викладання. Додатково система пропонує оптимальний порядок слайдів для найкращого подання матеріалу.

Отже, ми представили лише незначну кількість можливостей використання ІІІ в освіті, але слід також зосередитися і на викликах з ризиками, пов’язаними з ефективністю, етикою, даними та підготовкою кадрів, соціальними питаннями [2-4]. У першу чергу, варто обговорити етичний аспект приватності даних, який є реалією цифрової епохи і професійної реалізації [4]. Все частіше відбувається недотримання принципів академічної доброчесності з огляду на доступ до значної кількості джерел інформації [3]. Саме принципи етичності і прозорості є основоположними для використання ІІІ у сфері освіти [3]. Це зумовлює необхідність розробки і дотримання етичних стандартів для забезпечення етичного використання технологій [2, 4]. Якщо робота згенерована повністю чи частково — це підпадає під поняття академічного плагіату — недотримання принципів академічної доброчесності з огляду на доступ до значної кількості джерел інформації, зазіхання на інтелектуальну власність і авторське право [1, 3]. Здобувачі освіти все частіше мовні моделі використовують саме для імітації навчання. І це неприпустимо у вищій освіті. Тому так чи інакше, але поява ІІІ вимагатиме від викладачів докладати більше зусиль, щоб навчити. Також ризиками до використання технології є своєрідний страх розчинення людей як соціальних істот, відсутність можливості для країн із менш цифровізованою

економікою запровадження ІІІ у вищу освіту; невирішеність питань щодо екологічних витрат на обробку величезних обсягів даних і передачу людських завдань машинам, зокрема написання текстів; заміна повноважень викладацького персоналу та адміністраторів; відсутність навичок у викладачів вирішувати питання в площині етичного застосування ІІІ в освітньому контексті; врахування обмежень рішень ІІІ та його можливість заподіяння шкоди у разі відсутності офіційних етичних рамок для його впровадження; неврахування специфіки освітніх галузей [3]. Складність самої технології, легкість її застосування (доступність навіть для тих, хто вміє використовувати месенджери, адже інтерфейс ChatGPT реалізований подібним чином), а головне якість генерації текстів — спричинило активну дискусію у світовому освітньому, зокрема й університетському, середовищі [3]. ІІІ — це інструмент для дезінформації; наповнення недостовірними текстами, фото, відео, що може призвести до неможливості встановлення людиною правдивої інформації [3]. Тому необхідно орієнтувати здобувачів освіти на стандарти якості, які оточують ІІІ; забезпечення осмисленої взаємодії із системою ІІІ на основі трьох педагогічних стратегій: розвитку критичної цифрової грамотності для світу; завдань, що розвивають оціночне судження; визнання емоцій та ролі довіри і сумніву [3]. Тому саме викладач має визначати межі застосування ІІІ й моделі. Для цього повинен сам розібратися, як вона працює, чому може помилятися. І це, мабуть, великий виклик для багатьох, хто не дотичний до сфери ІІІ. Також важливо враховувати потенційні недоліки використання технології, як вартість, залежність від даних і необхідність кваліфікації. Використання ІІІ вимагає спеціалізованих знань і навичок, які не завжди доступні здобувачам освіти [2]. Крім того, недостатній рівень підготовки може призвести до неефективного використання технологій і недоліків у її впровадженні. Повністю не виключені і збої у роботі в системах ІІІ, які можуть призвести до неправильних результатів [2]. В Україні спостерігається недостатнє впровадження інноваційних методів і практик, зокрема із застосуванням цифрових технологій під час викладання [3]. Тому актуальною є обізнаність академічного персоналу у сфері вищої освіти в

останніх розробках щодо використання ШІ [3]. Можливо знадобитися деяким викладачам пройти навчання, щоб використовувати ці технології під час освітньої діяльності [2]. Фінансові витрати і заходи безпеки також потребують уваги та розробки відповідних стратегій [2]. Занадто широке використання технологій ШІ може призвести до втрати людського контакту у навчанні [2]. Автоматизація та впровадження ШІ може призвести до автоматизації ряду педагогічних завдань, що може вплинути на кількість робочих місць в освіті. Тому важливо розглядати аспекти соціального впливу впровадження технологій на робочу силу [2]. Розглянуті питання складають лише частину загального комплексу проблем, пов'язаних із використанням ШІ в освіті, і вони залишаються відкритими для подальших досліджень [4]. Запобігти непередбачуваним негативним ризикам із використання ШІ може розроблення необхідної правової основи [3]. Звичайно, інноваційні технології не можуть повністю замінити традиційне навчання, але вони можуть збагатити його можливості в організації освітнього процесу й підвищенні якості засвоєння знань [1]. Інтеграція ШІ в освітню діяльність вимагає розробки стратегій та врахування викликів. При цих обставинах ШІ може стати дидактичним інструментом у підготовці здобувачів до викликів цифрової епохи, професійної реалізації та успішної кар'єри [4]. Актуальним залишається збереження балансу між технологічними і традиційними методами навчання та використання ШІ для оптимізації вартості і доступності освіти [4].

Висновки.

Таким чином, використання ШІ в освітньому процесі є нагальним та актуальним, його впровадження сформує майбутнє вищої освіти. Але для досягнення найкращих результатів необхідно поєднувати переваги цієї технології із захистом від можливих загроз і негативних наслідків.

Література:

1. Панухник О. Штучний інтелект в освітньому процесі та наукових дослідженнях здобувачів вищої освіти: відповідальні межі вмісту ШІ. *Галицький*

економічний вісник. 2023. № 4 (83). С. 202–211.

2. Коломієць А. М., Кушнір О. І. Використання штучного інтелекту в освітній та науковій діяльності: можливості та виклики. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Вип. 70. С. 45–57.

3. Використання штучного інтелекту у вищій освіті / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, І. Регейло, О. Базелюк, Н. Базелюк, та інші. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*. 2023. № 15. С. 66–82.

4. Розлуцька Г. М., Гайович Є. Ф., Назаров В. С. Штучний інтелект як інноваційний дидактичний засіб. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Т. 2, Вип. 63. С. 203–206.

References.

1. Panukhnyk O. Artificial intelligence in the educational process and scientific research of higher education applicants: responsible boundaries of AI content. *Galician economic journal*. 2023. № 4 (83): 202–211. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.04.202
2. Kolomiets A. M., Kushnir O. I. Use of artificial intelligence in educational and scientific activities: opportunities and challenges. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2023; 70: 45–57. DOI: 10.31652/2412-1142-2023-70-45-57
3. Drach I., Petroye, O., Borodiyenko O., Reheilo I., Bazeliuk O., Bazeliuk N., et al. The Use of Artificial Intelligence in Higher Education. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2023; 15: 66–82. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-15-66-82>
4. Gayovych E. F., Nazarov V. S. Artificial intelligence as innovative didactic tool. *Innovative Pedagogy*. 2023; 2 (63): 203–206. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.2.41>

Abstract. Taking into account the conditions of today, the introduction of information technologies in the educational process is urgent and relevant. In the presented work, the authors analyzed the possibilities, advantages and potential of using AI in higher education for both teachers and students. There were considered important aspects of improving the quality of education and mastering knowledge with the help of AI and related to this the changes in the educational environment as a whole. It is already clear that the use of AI combines with the need to work harder but not less for all participants in the educational process. In addition, we shouldn't forget about implementation challenges of information technology, the importance of maintaining a balance between the benefits and threats The authors pay special attention to the problems of academic integrity and technical limitations, which are becoming more and more relevant every day.

Key words: higher education, information technology, student of higher education.

Стаття відправлена: 15.09.2024 р.

© Ярова С.П., Заболотна І.І., Гензицька О.С., Заболотний О.С.

УДК 37.091.12.011.3-051:811]:378.147

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN THE
PROCESS OF FORMING GRAMMATICAL SKILLS IN ENGLISH OF
STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES OF UNIVERSITIES
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОЦЕСІ
ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ
НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗВО

Sergieieva V.Ye. / Сергієва В. Є.

с.р.с., as. prof. / к.п.н., доц.

ORCID: 0000-0001-6842-0253

Luhansk Taras Shevchenko National University, Poltava, Banka, 3, 36003

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Полтава, Банка, 3, 36003

Анотація. Стаття присвячена вивченню однієї з актуальних проблем сучасної методики викладання іноземних мов у закладах вищої освіти – проблемі формування граматичних навичок з англійської мови студентів немовних спеціальностей ЗВО засобами технологій штучного інтелекту. На основі прикладів використання зазначених технологій у власній професійно-педагогічній діяльності авторка доходить висновку про те, що впровадження штучного інтелекту у навчальний процес є важливим кроком для покращення якості освіти, однак, ефективне використання цих технологій потребує інтеграції їх у комплексну педагогічну систему, де викладачі поєднують традиційні методи навчання з новітніми технологічними рішеннями, забезпечуючи оптимальні умови для формування граматичних навичок студентів.

Ключові слова: технології штучного інтелекту, формування граматичних навичок, студенти ЗВО немовних спеціальностей, інноваційні технології, освітній процес.

Вступ.

В умовах сучасного освітнього процесу впровадження інноваційних технологій стає ключовим фактором підвищення ефективності навчання, особливо у вивченні іноземних мов. Однією з найперспективніших технологій у цьому контексті є штучний інтелект (ШІ), який відкриває нові можливості для індивідуалізації та оптимізації освітнього процесу. Для студентів немовних спеціальностей, які вивчають англійську мову, використання ШІ дозволяє створити адаптивні навчальні середовища, що відповідають їхнім потребам і рівню підготовки [3].

Штучний інтелект сприяє не тільки покращенню загальної якості навчання, але й особливо ефективно працює у формуванні граматичних навичок. Завдяки інтерактивним платформам, автоматизованим системам оцінювання та

персоналізованим навчальним траєкторіям студенти можуть отримувати миттєвий зворотний зв'язок, що дозволяє швидше виявляти та виправляти граматичні помилки. Це значно підвищує рівень засвоєння мовних структур і сприяє кращому розумінню складних граматичних правил [1].

Використання технологій ШІ у навчанні англійської мови створює умови для індивідуального підходу до кожного студента, дозволяючи оптимізувати процес навчання відповідно до особистих потреб і рівня підготовки. Це також відкриває нові перспективи для викладачів, звільняючи їх від рутинних завдань і надаючи можливість зосередитися на творчій та аналітичній складовій викладання [2].

Основний текст.

Використання технологій штучного інтелекту у процесі формування граматичних навичок з англійської мови студентів немовних спеціальностей закладів вищої освіти (ЗВО) відкриває нові можливості для індивідуалізації навчання, підвищення мотивації та ефективності засвоєння граматики. ШІ може стати потужним інструментом, що дозволяє автоматизувати навчальний процес, надавати студентам миттєвий зворотний зв'язок, а також створювати персоналізовані навчальні програми, які адаптуються під рівень кожного студента.

Основні можливості використання ШІ у навчанні граматики студентів немовних спеціальностей ЗВО полягають, на наш погляд, у наступному:

1. Персоналізоване навчання. Системи штучного інтелекту здатні аналізувати поточний рівень знань студента і пропонувати завдання відповідної складності. Це дозволяє уникнути перевантаження чи, навпаки, браку викликів, що сприяє оптимальному засвоєнню граматичних структур.

2. Миттєвий зворотний зв'язок. Завдяки ШІ, студенти отримують негайний зворотний зв'язок під час виконання вправ. Це дозволяє їм одразу виправляти помилки, а також отримувати пояснення щодо правильних варіантів. Це не лише підвищує ефективність навчання, але й сприяє більш глибокому розумінню граматичних правил.

3. Адаптивне тестування. ІІІ може використовуватися для створення адаптивних тестів, які автоматично змінюються відповідно до рівня студента. Це допомагає точно визначити прогалини в знаннях і направляти навчання на їх усунення. Такий підхід підвищує ефективність навчального процесу, оскільки студенти зосереджуються саме на тих аспектах, де потребують вдосконалення.

4. Гейміфікація та інтерактивні вправи. Завдяки ІІІ можна впроваджувати елементи гейміфікації, що підвищує мотивацію до навчання. Інтерактивні вправи, вбудовані у навчальні платформи з використанням ІІІ, роблять навчання більш цікавим і залучають студентів до активної взаємодії з матеріалом.

5. Віртуальні репетитори. ІІІ також можна використовувати для створення віртуальних репетиторів, які доступні для студентів у будь-який час. Вони допомагають у вивченні граматики, пояснюють правила та надають практичні завдання. Такі технології можуть виконувати роль індивідуальних наставників, особливо у випадках, коли викладач не завжди має можливість надати детальну індивідуальну допомогу кожному студенту.

6. Аналіз письмових робіт. Системи ІІІ можуть аналізувати письмові роботи студентів, виявляючи граматичні помилки та пропонуючи шляхи їх виправлення. Це значно полегшує процес перевірки для викладача і допомагає студентам швидше вчитися на своїх помилках [3].

Отже, використання технологій ІІІ у навчанні англійської мови дозволяє викладачам створювати гнучкіші та ефективніші навчальні програми, орієнтовані на потреби кожного студента. Крім того, ІІІ допомагає зняти навантаження з викладачів щодо рутинних завдань, таких як перевірка вправ або надання стандартних пояснень, що дає їм можливість зосередитися на більш складних аспектах навчання [2].

Загалом, впровадження ІІІ у процес формування граматичних навичок англійської мови серед студентів немовних спеціальностей сприяє підвищенню ефективності навчання, мотивації студентів та покращенню якості засвоєння матеріалу.

Надамо конкретні приклади використання технологій ІІІ у процесі

формування граматичних навичок з англійської мови студентів немовних спеціальностей ЗВО, які ми активно використовуємо у нашій практичній діяльності.

Одним із яскравих прикладів використання штучного інтелекту у формуванні граматичних навичок з англійської мови для студентів немовних спеціальностей є платформа Grammarly, яка використовує алгоритми ШІ для автоматичної перевірки та корекції граматичних помилок у текстах. Студенти можуть використовувати цей інструмент під час написання есе, наукових робіт або виконання вправ, отримуючи миттєві підказки щодо помилок у використанні граматичних конструкцій, пунктуації та стилю.

Grammarly не лише виявляє помилки, а й надає пояснення та пропонує виправлення, що допомагає студентам не просто усунути недоліки, але й зрозуміти причину помилки. Це особливо важливо для студентів, які не спеціалізуються на вивченні мов, оскільки платформа сприяє глибшому засвоєнню правил граматики у практичному контексті, що підвищує їхню впевненість у письмовому та усному мовленні англійською мовою.

Ось кілька конкретних завдань, які можна виконати за допомогою Grammarly у процесі формування граматичних навичок у студентів немовних спеціальностей:

1. Перевірка граматичних структур у письмових роботах:

Завдання: Написати коротке есе (200–300 слів) на тему, пов'язану зі спеціальністю студента. Використовуючи Grammarly, перевірити текст на граматичні помилки, а також врахувати пропозиції щодо виправлень. Після цього студент повинен самостійно пояснити виправлені помилки, посилаючись на відповідні граматичні правила.

Мета: Навчити студентів виявляти та виправляти граматичні помилки, посилюючи розуміння граматичних конструкцій.

2. Розбір граматичних помилок у прикладах:

Завдання: Отримати завдання з виправлення помилок, яке містить кілька речень з типово помилковими граматичними конструкціями (наприклад,

неправильне використання часів, артиклів, узгодження підмета з присудком). За допомогою Grammarly студент має виправити всі помилки та пояснити кожне виправлення.

Мета: Розвиток аналітичних навичок у розпізнаванні типових граматичних помилок і підвищення грамотності студентів.

3. Аналіз граматичних рекомендацій Grammarly:

Завдання: Студент отримує текст, перевірений Grammarly, з декількома підказками щодо стилю та граматики. Завдання полягає в тому, щоб проаналізувати, чи доцільні рекомендації платформи з точки зору англійської граматики та відповідності спеціальній тематиці тексту. Студент повинен вирішити, чи приймати рекомендації, і пояснити своє рішення.

Мета: Вивчити, як штучний інтелект допомагає удосконалювати граматичні навички та сприяти розвитку критичного мислення при виборі мовних конструкцій.

4. Створення речень із заданими граматичними структурами:

Завдання: Написати 5–10 речень, використовуючи складні граматичні структури (наприклад, умовні речення або пасивний стан). Використовуючи Grammarly, перевірити правильність побудови речень та обговорити результати з викладачем.

Мета: Практичне засвоєння складних граматичних конструкцій з можливістю отримати автоматизований зворотний зв'язок.

Ці завдання допомогли студентам інтегрувати технології ШІ у навчальний процес, підвищити власну мовну грамотність та краще засвоїти граматичні правила через постійну практику та зворотний зв'язок.

Ще одним прикладом використання штучного інтелекту у процесі формування граматичних навичок з англійської мови є платформа Duolingo, яка застосовує алгоритми ШІ для індивідуалізації навчання та автоматичної корекції помилок. Duolingo використовує адаптивні вправи, що дозволяють студентам практикувати граматику у контексті, де рівень складності завдань автоматично підлаштовується під знання та прогрес користувача.

Конкретними завданнями на прикладі Duolingo є наступні:

1. Щоденні граматичні вправи:

Завдання: Студент проходить щоденні граматичні уроки, спрямовані на вдосконалення певних граматичних конструкцій (наприклад, часи дієслів або прийменники). Програма постійно коригує помилки і надає пояснення, що дозволяє краще засвоїти правила. Завдання включають як переклад, так і складання речень.

Мета: Поступове формування граматичних навичок через систематичне повторення і закріплення матеріалу.

2. Адаптивні тестові завдання:

Завдання: Студент виконує граматичний тест на платформі Duolingo, який автоматично підлаштовується під його рівень. Після завершення тесту ШІ оцінює прогрес і пропонує вправи для відпрацювання слабких сторін.

Мета: Виявлення прогалин у знаннях і практичне закріплення граматичних конструкцій за допомогою вправ, що відповідають поточному рівню знань студента.

4. Практика побудови речень:

Завдання: Платформа пропонує студентам скласти речення з набору слів, використовуючи правильні граматичні форми та структури. При цьому ШІ відстежує помилки в реальному часі та надає негайний зворотний зв'язок. Після кількох спроб програма надає правильний варіант і пояснює вибір граматичних форм.

Мета: Закріплення навичок правильної побудови речень та узгодження граматичних конструкцій через інтерактивну практику.

5. Повторення та закріплення знань:

Завдання: Duolingo використовує алгоритми для визначення, коли студенту слід повторити матеріал, щоб запобігти забуванню граматичних конструкцій. ШІ надає вправи для повторення саме тих аспектів, які потребують додаткової уваги.

Мета: Забезпечення тривалого запам'ятовування граматичних правил шляхом регулярного повторення у потрібні моменти.

Цей індивідуалізований підхід дозволив студентам зосереджуватись на їхніх слабких сторонах і поступово вдосконалювати граматичні навички, отримуючи постійний зворотний зв'язок від системи ШІ.

Ще одним прикладом використання штучного інтелекту у формуванні граматичних навичок студентів немовних спеціальностей є платформа Write & Improve від Cambridge English, яка використовує технології ШІ для автоматичної перевірки та покращення письмових завдань. Ця система аналізує текст, поданий студентом, виявляє граматичні, лексичні та стилістичні помилки і надає рекомендації щодо їх виправлення.

На прикладі Write & Improve ми пропонували студентам наступні завдання:

1. Редагування власних текстів:

Завдання: Студенти пишуть короткий текст (есе або звіт) на задану тему, пов'язану з їхньою спеціальністю. Після того, як текст завантажено у Write & Improve, платформа автоматично перевіряє його на наявність граматичних та стилістичних помилок. Студенти отримують оцінки та рекомендації, які допомагають вдосконалити текст.

Мета: Навчити студентів самостійно виявляти та виправляти граматичні помилки, а також покращувати якість письмового мовлення.

2. Практика на різних рівнях складності:

Завдання: Студент обирає рівень складності (від початкового до просунутого) і отримує завдання написати текст на відповідну тему. Після перевірки тексту ШІ визначає рівень мовної компетенції студента, показує слабкі місця і пропонує вправи для вдосконалення саме цих аспектів.

Мета: Розвиток граматичних навичок через практичні письмові завдання, адаптовані до рівня знань студента.

3. Аналіз і вдосконалення речень:

Завдання: Після написання тексту Write & Improve пропонує студенту виправити окремі речення або граматичні конструкції, які були визначені як помилкові. Студент отримує поради щодо правильного вживання граматики і має можливість переглянути свої помилки кілька разів до повного виправлення.

Мета: Покращення точності у використанні граматичних конструкцій через аналіз власних помилок і багаторазове редагування.

4. Порівняння початкового і виправленого тексту:

Завдання: Після завершення редагування Write & Improve дозволяє студентам порівняти початкову версію тексту з виправленою. Це допомагає візуалізувати прогрес та побачити зміни, внесені на основі рекомендацій ІІІ.

Мета: Підвищення свідомості у використанні граматичних правил та краще розуміння власного процесу навчання.

Write & Improve стимулював активну взаємодію студентів з власними текстами, дозволяючи їм не лише виправляти помилки, але й усвідомлювати причини цих помилок, що робить процес навчання ефективнішим і глибшим.

У межах однієї наукової статті важко розкрити всі можливості технологій ІІІ у формуванні граматичних навичок з англійської мови студентів немовних спеціальностей ЗВО, проте ми наголошуємо на їх ключовій ролі у створенні адаптивних навчальних середовищ, які сприяють індивідуалізації процесу навчання. Завдяки автоматизованій перевірці, персоналізованим рекомендаціям та безперервному зворотному зв'язку, ці технології дозволяють студентам не лише виявляти й виправляти помилки, але й глибше засвоювати граматичні конструкції. Важливо зазначити, що потенціал ІІІ значно розширює можливості викладачів у підготовці компетентних фахівців.

Висновки.

Узагальнюючи дослідження щодо використання технологій штучного інтелекту у процесі формування граматичних навичок з англійської мови у студентів немовних спеціальностей, можна зазначити, що ІІІ має значний потенціал для підвищення якості навчання. Використання таких інструментів, як Grammarly, Duolingo та Write & Improve, забезпечує індивідуалізований підхід до студентів, дозволяючи адаптувати навчальні завдання відповідно до їхніх потреб та рівня підготовки. Технології штучного інтелекту сприяють більш ефективному опануванню граматичних конструкцій через автоматизований зворотний зв'язок, постійну практику та інтерактивний формат навчання.

III також полегшує процес навчання викладачам, дозволяючи автоматизувати перевірку завдань і сфокусуватися на розвитку творчих і аналітичних навичок студентів. Це дає можливість зосередитися на індивідуальних потребах кожного студента, що робить навчальний процес більш гнучким і результативним. Більш того, постійне вдосконалення цих технологій відкриває нові можливості для ще більшого персоналізованого підходу до навчання, розширюючи можливості для самостійного оволодіння граматичними навичками.

Таким чином, впровадження штучного інтелекту у навчальний процес є важливим кроком для покращення якості освіти. Проте, ефективне використання цих технологій потребує інтеграції їх у комплексну педагогічну систему, де викладачі поєднують традиційні методи навчання з новітніми технологічними рішеннями, забезпечуючи оптимальні умови для формування граматичних навичок студентів.

Література:

1. Кадемія, М., Візнюк, І., Поліщук, А., Долинний, С. (2022). Використання штучного інтелекту у вивченні іноземної мови здобувачами освіти. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 153-163. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-63-153-163>.
2. Калько, Р., Декусар, Г., Лагун, К. (2024). Теоертичні та практичні засади використання методів штучного інтелекту при вивченні іноземних мов у ЗВО. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, (208), 181–187. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-25/>.
3. Роль штучного інтелекту у вивченні іноземних мов (2024). [Електронний ресурс] : тези доп. Міжвуз. наук.-метод. семінару (Київ, 15 лют. 2024 р.)Київ : Держ. торг.-екон. ун-т.

Abstract. The article deals with one of the most topical problems of modern methods of teaching foreign languages in higher education institutions - the problem of developing grammatical skills in

English of students of non-linguistic specialties of higher education institutions by means of artificial intelligence technologies. Based on the examples of the use of these technologies in her own professional and pedagogical activities, the author concludes that the introduction of artificial intelligence into the educational process is an important step towards improving the quality of education, however, the efficient use of these technologies requires their integration into a comprehensive pedagogical system where teachers combine traditional teaching methods with the latest technological solutions, providing optimal conditions for the development of students' grammatical skills.

Key words: *artificial intelligence technologies, development of grammatical skills, students of non-linguistic specialties of higher education institutions, innovative technologies, educational process.*

Стаття відправлена: 19.09.2024 р.

© Сергєєва В.Є.

УДК [364.6:316.362]:005

SOCIAL SUPPORT FOR FAMILIES AS A CASE MANAGEMENT TECHNOLOGY

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД СІМ'Ї ЯК ТЕХНОЛОГІЯ КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТУ

Vasyliuk T. G./ Василюк Т. Г.*k.d.s., as.prof/к.п.н., доц.*<https://orcid.org/0000-0001-7770-1575>**Lysokon I. O./ Лисоконь І. О.***PhD, senior teacher /доктор філософії, старший викладач*<https://orcid.org/0000-0002-1722-1825>*Kyryvi Rih State Pedagogical University, Universitetsky, 54, 50086**Криворізький державний педагогічний університет,**Кривий Ріг, Університетський, 54, 50086*

Анотація. Соціально-економічний розвиток в Україні відбувається нерівномірно. Причин для таких коливань безліч, проте до основних можна віднести фінансову нестабільність на світовому рівні, високий рівень корупції, низькі постійний дефіцит державного бюджету, що в свою чергу не дає змогу підняти державні стандарти соціального захисту до належного рівня, техногенні катастрофи, стихійні лиха, пандемію, війну тощо. За останні два десятиліття значущість соціальної роботи зростає в рази, що обумовлюється суспільним попитом на послуги населенню, зокрема його найбільш вразливим категоріям. Очевидно, що для виконання професійних обов'язків соціального працівника чи соціального педагога мають бути фахівці з відповідною освітою, рівнем знань та набором компетентностей. Сьогодні в усіх сферах життєдіяльності соціуму відбуваються трансформаційні зміни, що пояснюється необхідністю пристосування до складних політичних, соціальних, економічних, побутових умов. Особливої уваги потребує професійна діяльність соціальних працівників в умовах війни, адже саме вони забезпечують соціальний супровід родини в цілому і процес соціалізації особистості дитини зокрема.

Ключові слова: соціальна робота, фахівець із соціальної роботи, кейс-менеджмент, соціальний супровід сім'ї.

Вступ.

Сьогодні про соціальну роботу говорять як про практичну діяльність, професію та академічну дисципліну, яка сприяє соціальним змінам і розвитку, соціальній згуртованості, розширенню прав і можливостей людей. Принципи соціальної справедливості, колективної відповідальності та поваги до розмаїття є провідними для соціальної роботи. Фахівці з соціальної роботи відіграють провідну роль у задоволенні різноманітних і складних потреб людей як у закладах охорони здоров'я, так і за межами медичної сфери. Діючи з людиноцентричної точки зору, соціальні працівники прагнуть полегшити проблеми фізичного, поведінкового та психічного здоров'я своїх клієнтів. Також

вони надають практичні консультації, допомагають вирішувати проблеми, пов'язані зі здоров'ям, і забезпечують клієнтам доступ до державних програм та інших соціальних послуг. Одним із найважливіших професійних обов'язків соціальних працівників є кейс-менеджмент, який вимагає певного набору компетенцій та навичок міжособистісного спілкування. Щоб підготуватися до успішної кар'єри соціального працівника, фахівці повинні розвинути глибоке розуміння процесу кейс-менеджменту та стандартів.

Основний текст.

Сфера соціальної роботи – це сфера співпраці, побудована на міжособистісних стосунках між кейс-менеджерами та клієнтами. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України [6] слугує керівництвом для соціальних працівників як з точки зору поведінки, так і з точки зору професійних обов'язків. Ці стандарти особливо корисні для вирішення конфліктів інтересів та етичної невизначеності, які можуть виникнути під час ведення випадку.

Професійна підготовка фахівців із соціальної роботи та соціальних педагогів є предметом наукового вивчення такими дослідниками як: М. Бершадська, Т. Василюк, О. Карпенко, О. Кірдан, С. Когут, І. Козубовська, К. Корсак, В. Кремень, Н. Лавриченко, І. Мигович, Н. Ничкало, О. Огієнко, В. Поліщук, Л. Пуховська, Л. Романовська, А. Сбруєва, С. Сисоєва, Т. Смагіна, І. Размолодчикова, Ю. Рябова, С. Харченко, В. Шинкарук та інші.

Соціальні працівники працюють у різних традиційних і нетрадиційних установах, зокрема в клініках психічного здоров'я, школах, лікарнях, агентствах з надання соціальних послуг і приватній практиці. Хоча більшість робочих місць у соціальній роботі на певному рівні пов'язані з веденням випадків, основні робочі обов'язки варіюються залежно від конкретної ситуації. Наприклад, шкільні соціальні працівники допомагають учням подолати поведінкові та академічні проблеми, пропонуючи практичні консультації та підтримку в класі. На противагу цьому, соціальні працівники, які працюють з наркозалежними, допомагають людям різного віку, які борються з наркоманією та залежністю, шляхом групових втручань, психосоціальної терапії та наданням рекомендацій

щодо відповідних соціальних послуг.

Соціальна послуга соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах – це комплекс заходів, що передбачає оцінку потреб, визначення шляхів вирішення основних проблем, регулярні зустрічі чи відвідування отримувача послуги з метою моніторингу виконання поставлених завдань, сприяння у отриманні інших послуг, допомогу в усвідомленні значення дій та/або розвиток вміння керувати ними, навчання та розвиток навичок, спрямованих на подолання чи мінімізацію складних життєвих обставин [1].

Соціальні працівники використовують свої навички кейс-менеджменту для надання комплексної підтримки клієнтам з різним культурним та соціально-економічним походженням. Замість того, щоб зосереджуватися виключно на питаннях, пов'язаних зі здоров'ям, таких як хронічні хвороби, психічні розлади та супутні захворювання, вони звертають увагу на ключові соціальні та екологічні умови, які впливають на благополуччя людей. Наприклад, кейс-менеджери соціальної роботи можуть розглянути, як відсутність доступу до соціальних послуг може ускладнити подолання клієнтом проблем з психічним здоров'ям.

Кейс-менеджмент у соціальній роботі розглядає мікро- та макродетермінанти здоров'я, а втручання відбувається як на рівні клієнта, так і на рівні системи. Саме тому соціальні працівники повинні мати сильні навички міжособистісного спілкування, знання процесу кейс-менеджменту та вміння підтримувати терапевтичні стосунки з клієнтами. Соціальний кейс-менеджмент полягає в тому, щоб задовольнити комплексні потреби окремих клієнтів та їхніх родин. Фахівці повинні ретельно оцінювати поточну ситуацію пацієнтів, організовувати доступ до соціальних послуг, координувати надання допомоги та оцінювати вплив своєї діяльності з підтримки.

Сьогодні виділяють вісім компонентів ведення випадку в соціальній роботі, кожен з яких зосереджується на окремому етапі взаємовідносин між клієнтом і соціальним працівником:

- ідентифікація та залучення клієнта;

- біопсихосоціальна оцінка та оцінка потреб;
- розробка плану послуг;
- впровадження плану послуг;
- координація та моніторинг надання послуг;
- адвокація інтересів клієнта та доступ до ресурсів;
- переоцінка статусу клієнта;
- закриття справи, коли послуги більше не потрібні.

Кінцевою метою кейс-менеджменту в соціальній роботі є оптимізація функціонування клієнта шляхом надання якісних послуг у найбільш ефективний та дієвий спосіб особам з численними комплексними потребами. Кожен пацієнт стикається з різними життєвими викликами та проблемами зі здоров'ям, саме тому соціальні працівники присвячують багато часу знайомству зі своїми пацієнтами. Така побудова стосунків гарантує, що втручання, рекомендації та консультаційні послуги забезпечать довгострокову підтримку, необхідну людям для покращення їхнього загального благополуччя.

Посадові інструкції кейс-менеджерів із соціальної роботи можуть включати такі обов'язки: оцінку потреб, ситуацій та мереж підтримки клієнтів; допомогу пацієнтам адаптуватися до серйозних життєвих змін, включаючи хвороби, безробіття, залежність та бездомність; перенаправлення клієнтів до соціальних служб, таких як талони на харчування та програми догляду за дітьми; реагування на випадки жорстокого поводження з дітьми та надзвичайні ситуації у сфері психічного здоров'я; консультування окремих осіб та сімей; ведення детальних справ і записів клієнтів.

Висновки.

Соціальні працівники повинні вміти ефективно спілкуватися з клієнтами, членами їхніх сімей, медичними працівниками та різними сторонніми зацікавленими сторонами. Комунікативні навички мають вирішальне значення для розуміння поточних ситуацій пацієнтів і передачі складної інформації; вони також важливі при документуванні терапевтичних сесій і рекомендацій. Поряд із сильними навичками усного та письмового мовлення, активне слухання та

вміння проводити інтерв'ю є дуже корисними для побудови довготривалих стосунків з клієнтами. Хоча комунікація відіграє ключову роль у побудові стосунків у соціальній роботі, інші міжособистісні здібності та риси характеру також допомагають пацієнтам почуватися комфортно і бути зрозумілими. Соціальні працівники за своєю природою є співчутливими та емпатійними. Підходячи до проблем з точки зору своїх пацієнтів, вони здатні знаходити творчі рішення, будувати довіру і завойовувати повагу людей, яким вони допомагають. Іноді соціальні працівники покликані допомогти людям подолати раптові кризи в їхньому житті – від несподіваного розлучення до втрати роботи. Подолання цих ризикованих сценаріїв вимагає значної чутливості та вміння керувати часом, особливо під час надзвичайних ситуацій, що загрожують життю. Чим більше досвіду та знань про кризове втручання мають соціальні працівники, тим краще вони будуть підготовлені до підтримки клієнтів у часи невизначеності та потрясінь. Як фахівці з психічного здоров'я, соціальні працівники повинні вміти бути посередниками у складних розмовах між пацієнтами та їхніми найближчими родичами. У деяких випадках їм може знадобитися відстежувати та оцінювати ворожу взаємодію, оточення і стосунки, щоб визначити, чи має пацієнт здорову систему підтримки. Сімейне консультування вимагає іншого набору навичок, ніж індивідуальна терапія, тому майбутні соціальні працівники повинні розуміти, як спілкуватися в групових умовах.

Література:

1. Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають в складних життєвих обставинах : затверджено наказом Міністерства соціальної політики України 31.03.2016 № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text>
2. Ігнатенко К. В. Технологія соціального супроводу прийомної сім'ї. **Вісник Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки.** 2012. № 1. С. 89-96.
3. Лемко Г., Ласяк Н. Соціальний супровід прийомної сім'ї // *Materialy VIII Mezinarodni vedecko-prakticka konference «Dny vedy – 2012» (27 brezen – 05 dubna*

2012 roku). – Dil 18. – Pedagogika. – Praha: Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2012. – S. 85–89.

4. Методичні рекомендації до здійснення неформальної освіти в соціальній та гуманітарній сфері / Василюк Т., Караман О., Лазаренко О., Назмієв А., Недря К., Островська Н., Павлик Н., Присяжнюк В., Трубавіна І., Юрків Я. ; за ред. О. Караман, І. Трубавіної. Полтава : ЛНУ імені Тараса Шевченка ; Кривий Ріг : КДПУ, 2024. 232 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10221>

5. Організаційно-педагогічні аспекти проведення тренінгів з питань соціального захисту і соціальної роботи в умовах воєнного стану : навчально-методичний посібник / Василюк Т. Г., Іванова К. Ю., Караман О. Л. Лисоконь І. О, Недря К. М., Островська Н. О., Парфанович І. І., Размолодчикова І. В., Трубавіна І. М., Чередниченко О. Ю. ; за ред. І. М. Трубавіної. Кривий Ріг : КДПУ, 2024. 182 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9832>

6. Про затвердження етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України : наказ Міністерства у справах молоді і спорту від 09.09.2005 р. №1965. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text>

7. Путівник для фахівців із соціальної роботи в таблицях і схемах : навчально-методичний посібник [електронне видання] / автор. кол. О. Білько, І. Борошчук, Т. Василюк, І. Лисоконь, В. Османова. Кривий Ріг : КДПУ, 2024. 39 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10363>

References:

1. State Standard of Social Support for Families (Persons) in Difficult Life Circumstances: approved by the Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine No. 318 of 31.03.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text>

2. Ihnatenko K.V. Technology of social support of foster families. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical Sciences*. 2012. No. 1. P. 89-96.

3. Lemko H., Lasiak N. Social support of foster families // Materialy VIII Mezinarodni vedecko-prakticka konferenciia “Dny vedy - 2012” (27 brezen - 05 dubna 2012 roku). - Dil 18. - Pedagogika. - Praha: Publishing House “Education and Science” s.r.o., 2012.

4. Guide for specialists in social work in tables and diagrams: a textbook [electronic edition] / author's team O. Bilko, I. Boroshchuk, T. Vasilyuk, I. Lysokon, V. Osmanova. Kryvyi Rih : KDPU, 2024. 39 p.

5. Methodological recommendations for the implementation of non-formal education in the social and humanitarian sphere / Vasyluk T., Karaman O., Lazarenko O., Nazmiev A., Nedria K.,

Ostrovska N., Pavlyk N., Prysiachniuk V., Trubavina I., Yurkiv Y. ; edited by O. Karaman, I. Trubavina. Poltava : Luhansk Taras Shevchenko National University ; Kryvyi Rih : KDPU, 2024. 232 c.

6. Organizational and pedagogical aspects of conducting trainings on social protection and social work under martial law: a textbook / Vasilyuk T. H., Ivanova K. Y., Karaman O. Lysokon I. O., Nedria K. M., Ostrovska N. O., Parfanovych I. I., Razmolodchykova I. V., Trubavina I. M., Cherednychenko O. Y. ; edited by I. M. Trubavina. Kryvyi Rih : KDPU, 2024. 182 c.

7. On Approval of the Code of Ethics for Social Work Specialists of Ukraine: Order of the Ministry of Youth and Sports of 09.09.2005, No. 1965.

Abstract. *Socio-economic development in Ukraine is uneven. There are many reasons for such fluctuations, but the main ones include financial instability at the global level, a high level of corruption, a low permanent deficit of the state budget, which in turn does not make it possible to raise state standards of social protection to the appropriate level, man-made disasters, natural disasters, pandemics, war, etc. Over the past two decades, the importance of social work has increased many times, which is determined by the public demand for services to the population, in particular, its most vulnerable categories. Today, transformational changes are taking place in all spheres of life in society, which is explained by the need to adapt to complex political, social, economic, and everyday conditions. The professional activity of social workers in wartime requires special attention, because it is they who provide social support for the family as a whole and the process of socialization of the child's personality in particular.*

Key words: *social work, social work specialist, case management, family social support.*

Стаття відправлена: 20.09.2024 р.

© Василюк Т. Г., Лисоконь І. О.

УДК 378.147:811.111(045)

CASE STUDY AS AN EFFECTIVE METHOD OF TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES

КЕЙС-СТАДІ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Leshchenko H.V. / Лещенко Г. В.*d.philol.s., prof. / д.філол.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-5316-0628

*Cherkasy State Technological University, Cherkasy,
Shevchenka Blvd., 460, 18005**Черкаський державний технологічний університет,
Черкаси, бул. Шевченка, 460, 18005*

Анотація. У статті розглянуто сутність методу кейс-стаді, проаналізовано історію його виникнення, визначено типову структуру кейсу та описано умови формування кейсів для навчання іноземної мови як професійно-орієнтованої. Особлива увага присвячена ролі викладача у впровадженні кейс-технологій у навчальний процес.

Ключові слова: кейс, кейс-стаді, методи навчання, професійно-орієнтоване навчання, іноземна мова за професійним спрямуванням, кейс-технології.

Вступ Через постійний розвиток сучасного суспільства дедалі очевиднішою стає потреба у спеціалістах, які вільно володіють іноземними мовами, що сприяє їхній конкурентноспроможності як у професійній, так і в соціальній сферах. Процеси глобалізації, збільшення інформаційних потоків, міжнародна економічна та політична інтеграція України у різноманітні міжнародні проєкти – всі ці чинники зумовлюють активне залучення фахівців із різних науково-технічних галузей до реалізації різних форматів взаємної співпраці.

На думку дослідників, професійно-орієнтоване навчання передбачає наявність певної професійної спрямованості змісту як самих навчальних матеріалів, так і безпосередньо навчальної діяльності, що формує професійні вміння здобувача [див. 6, с. 206]. Сьогоднішній фахівець використовує іноземну мову в різних сферах спілкування (безпосереднє та он-лайн спілкування із зарубіжними представниками академічної спільноти та професіоналами-практиками галузі, участь у науково-практичних конференціях, семінарах та вебінарах, написання листів і запитів тощо). З огляду на це, вміння читати і перекладати тексти за фахом вже не може вважатися достатнім [6, с. 207].

Виклики сьогодення окреслюють питання необхідності формування нових підходів і методик до підготовки фахівців у різних галузях життєдіяльності. З цих позицій сучасний фахівець має володіти ґрунтовними знаннями у своїй професійній сфері, з одного боку, та демонструвати високий рівень володіння іноземною мовою, з іншого. Саме ці вимоги формують основне завдання викладача під час вивчення іноземної мови студентами немовних спеціальностей – забезпечити опанування студентами іноземної мови на такому рівні, який би дозволив ефективно використовувати її у майбутній професійній діяльності. Одним із найпродуктивніших методів навчання іноземної мови вважається метод кейс-стаді.

Основний текст

Історія методу кейс-стаді налічує декілька століть, оскільки його сутність суголосна доробку класичного періоду грецької філософії, що є спадщиною видатного філософа Сократа. Твердження про те, що кейс-метод сягає своїм корінням античних часів, не є безпідставним. Серед різноманіття аспектів філософії Сократа найбільш актуальним для нашого дослідження є розуміння діалогу як способу спільного пошуку істини його учасниками. На відміну від своїх попередників, які розуміли навчання як передачу вчителем готового знання учневі, Сократ постулював думку про те, що істина і знання не передаються, а розкриваються у свідомості учасників діалогу (дискусії). Процес навчання у дискусії вибудовується в такий спосіб, що учні мають можливість відкривати нове знання, а не просто заучувати його. Зазначимо, що саме таке розуміння процесу навчання лежить в основі кейс-стаді методу. При цьому дискусія, взаємодія як основа кейс-стаді методу дозволяє зробити висновок про його комунікативну природу, оскільки, попри безліч визначень, у більш широкому значенні основу комунікації складає обмін інформацією, взаєморозуміння партнерів [2, с. 78]. Комунікативно-інформаційна природа методу склала підґрунтя для виникнення і становлення методу в новий час – на зламі XIX і XX ст.

У сучасній науковій літературі дослідники оперують такими термінами, як «*case study*», «*case method*», «кейс-стаді метод», «кейс-метод», «метод

конкретних ситуацій», що надає певної інформації про сам метод. *Case* у перекладі з англійської означає «випадок, ситуація», *study* – «вивчати, досліджувати», що дозволяє розглядати метод як дослідження конкретних випадків, ситуацій. При детальнішому вивченні семантичної структури англійської лексеми *case* отримуємо значення «судова справа, прецедент» (юр.), значення «захворювання» (мед.) Дослідники вбачають обумовленість вибору назви методу галуззю його застосування – право, медицина, бізнес-навчання були першими сферами знань, у яких став використовуватися цей метод [11, с. 33].

Запровадження кейс-стаді методу пов'язують з ім'ям видатного американського юриста, академіка, першого декана Гарвардської школи права Крістофера Коламбуса Ленгделла, який бачив необхідність в аналізі, обговоренні правових прецедентів як способу навчання студентів основам права. Використовуючи збірник прецедентів договірного права, К. Ленгделл послуговувався реальними юридичними справами (кейсами) для ілюстрації положень і норм законів.

Якщо першу половину XX ст. вважають етапом виникнення кейс-стаді методу, то другу половину XX ст. називають етапом повномасштабного розвитку та розквіту, що призвело до впровадження цієї методики у багатьох галузях науки і техніки. Технологія кейс-стаді виявилась настільки продуктивною, що швидко поширилася поза межами США і стала популярною серед європейської академічної спільноти, де сам метод отримав статус методу якісного дослідження (*qualitative research*).

Вивченню методу кейс-стаді призначені праці багатьох видатних вчених, серед яких Дж. Ерскін, М. Ліндерс, П. Хатчінгс, Дж. Рейнолдс, М. Стенфорд, В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, О. І. Шовкопляс та ін. [9, с. 98].

Кейс-стаді часто називають діловою грою в мініатюрі, оскільки цей метод є синтезом професійної та ігрової діяльності. Сутність цієї технології полягає в тому, що навчальний матеріал подається у вигляді мікропроблем, а студенти набувають знань та вмінь завдяки своїй активній дослідницькій і творчій діяльності, спрямованій на пошук ефективних рішень [10].

Кейс-стаді як метод дослідження визначається як «інтенсивний опис та аналіз феномена або соціальної одиниці, таких як індивід, група, інститут чи спільнота... Зосереджуючись на окремому феномені чи одиниці («кейсі»), цей підхід намагається глибоко описати його» [13, с. 16]. А. М. Долгоруков [4, с. 240], один із найчастіше цитованих авторів публікацій з проблем використання методу кейс-стаді у викладанні гуманітарних дисциплін, характеризує його як один із найбільш ефективних і перевірених засобів досягнення активної участі студентів у груповій роботі, що уможливорює роботу студентського колективу на єдиному проблемному полі. Крім того, групова дискусія надає можливість використання структурованої інформації та принципів проблемного навчання; можливість створення нових продуктивних стереотипів діяльності; можливість виопрацювання навичок найпростіших узагальнень. На думку вченого, «робота над навчальними ситуаціями допомагає вдосконалювати навички та отримати досвід у наступних областях: виявлення, відбір та вирішення проблем; робота з інформацією – осмислення значення деталей, описаних у ситуації; аналіз та синтез інформації та аргументів; <...> оцінка альтернатив; прийняття рішень; вміння слухати та розуміти інших людей – навички групової роботи; вміння репрезентувати результати групової роботи; <...> рефлексивні навички; навички оперативного самовизначення у поділі праці; коригування самооцінки» [там само, с. 242]

Сьогодні до кейс-технологій дослідники відносять: метод ситуаційного аналізу; ситуаційні завдання та вправи; аналіз конкретних ситуацій (кейс-стаді); метод кейсів; метод інциденту; метод аналізу ділової кореспонденції; ігрове проектування; метод ситуаційно-рольових ігор [див. 3, с. 53]. В нашому дослідженні ми не зосереджуємося на відмінностях цього розмежування, а послуговуємося розумінням кейс-стаді методу як методу вирішення проблемної ситуації.

Кейс – це ситуація, яка вимагає уважного вивчення та аналізу з метою виявлення проблеми для колективної розробки стратегій її подолання та подальшого вибору й обґрунтування прийнятого рішення [13, с. 32]. Кейс

вважають не просто точним описом подій, а називають його єдиним інформаційним комплексом», що допомагає у розумінні ситуації» [там само, с. 41]. Якщо розглядати кейс як «інформаційний комплекс», то можна говорити про те, що кейс включає супутні політичні, соціальні, культурологічні, екологічні та інші умови, які мають бути включені до процедури аналізу [1, с. 118-119].

Кейс повинен відповідати таким **умовам**:

- наявність реально існуючої організації або групи людей, з урахуванням якої розроблена проблемна ситуація;
- наявність реальної проблеми, конфлікту;
- певна хронологія подій, їх часові рамки;
- ситуація має характеризуватись «подієвістю», але відображати не лише події, а й персонажів, їхні дії, вчинки, мотиви;
- дія, що розгортається в кейсі, має включати інтригу.

При всій різноманітності видів кейси мають типову **структуру**. Як правило, стандартний освітній кейс включає [7, с. 118]:

- *опис ситуації* – випадку, проблеми, історії з реального життя;
- *контекст ситуації* – хронологічний, історичний, контекст місця, особливості дії чи учасників ситуації;
- *коментар ситуації*, поданий автором, питання чи завдання роботи з кейсом.

Окремою гілкою дослідження сутності кейс-стаді є аналіз становлення методу у сфері навчання іноземної мови [2, с. 79]. Незважаючи на широке застосування цієї технології у царині навчання праву, бізнесу, медицині, його використання у галузі природничих наук, очевидним є потужний потенціал використання цього методу у навчанні іноземної мови для спеціальних цілей [там само].

Поворотним моментом застосування кейс-стаді методу у сфері іншомовного навчання дослідники вважають публікацію у 1988 році статті Крістін Убер Гросс, в якій був представлений аналіз потенціалу використання цього методу у вивченні ділової англійської мови в межах курсу англійської мови для

спеціальних цілей (ESP). У своєму дослідженні К. У. Гроссе фокусується на одній з фундаментальних переваг використання методу кейс-стаді під час вивчення методологічному апарату спеціальності іноземною мовою, маючи на увазі здатність цього методу зблизити членів колективу, встановити взаємозв'язок між англійською мовою та предметним змістом іншої дисципліни [12, с. 135]. Як зазначає сама авторка, навчання на основі змісту основної дисципліни (у її випадку – бізнес-навчання), на відміну від навчання лексики і граматики представляє набагато більший інтерес для студентів [там само]. Окрім цього, порівняно із традиційними методами, метод кейс-стаді, якщо будується на автентичних текстах, дозволяє студентам аналізувати та вирішувати актуальні проблеми у певній сфері навчання, розвиваючи при цьому їхні навички читання, слухання, говоріння іноземною мовою [5].

У світовій освітній практиці метод кейс-стаді поширився у 1970-1980-х роках. Для систематизації і розповсюдження кейсів була створена організація *The Case Clearing House of Great Britain and Ireland* (1973), яка згодом отримала статус міжнародної і в 1991 році була переіменована на *European Case Clearing House (ECCH)*. Сьогодні до складу ECCH входять 340 організацій із різних країн світу [7, с. 49]. Існують електронні портали готових кейсів різної тематики [8, с. 216]: www.ecch.com, www.hbsp.harvard.edu, www.caseforest.com, www.best-management-practice.com, www.ivey.uwo.ca.

Використання методу кейс-стаді під час навчання іноземної мови уможливорює прояв студентами своїх творчих здібностей і креативних практик разом із перенесенням теоретичних знань про культуру різних країн у практичну площину. Тим самим освітній фокус зсувається з отримання готових знань на процес їх самостійного пошуку. Між викладачем і студентами налагоджується комунікація, де обидві сторони є рівноправними під час обговорення і винайдення ефективного вирішення конкретної проблеми. На думку дослідників, саме в такій демократичності і полягає відмінність методу кейс-стаді від традиційних методик [10]. Перед заняттям викладач розробляє модель конкретної ситуації із реального життя, а вже під час заняття він оголошує цілі

та завдання кейсу, які мають бути вирішені. При цьому студенти самі обирають шляхи досягнення цілей і вирішення завдань кейсу. Саме тому результатом застосування даного методу є не лише набуття знань, а й формування професійних вмінь та навичок [там само].

Роль викладача у методиці кейс-стаді є надзвичайно важливою: він неявно керує обговоренням кейсу і спрямовує дискусію у потрібне русло за допомогою проблемних питань, контролює таймінг, заохочує учнів вдаватися до критичного мислення і відмовитися від поверхневого мислення, а також слідкує за тим, щоби до аналізу кейса були залучені всі члени команди. Ситуаційна методика використовує численні методи викладання, але перевага надається методам мотивації і стимулювання навчально-виховної діяльності [11, с. 8]. Як зазначають дослідники методу, він слугує зразком мислення викладача, «його особливою парадигмою», що допомагає мислити і працювати по-новому, реалізуючи свій творчий потенціал [3, с. 77].

Висновки.

Метод кейс-стаді – це активний метод навчання, застосування якого дозволяє, разом із розвитком навичок читання, говоріння, слухання та письма, встановити тісний взаємозв'язок між навчанням та професійною реалізацією майбутніх фахівців. Перспективи подальших розвідок лежать у площині удосконалення змісту дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» у контексті формування іншомовної комунікативної компетенції здобувачів за рахунок створення бази професійно-орієнтованих кейсів окремої тематики.

Література

1. Бурковська О., Пампура С. Використання методу кейсів у професійно орієнтованому навчанні іноземних мов // *Viae Educationis*. 2022. № 1. Вип. 1. С. 117-124. URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10.15804_ve.2022.01.14
2. Головка І. О. Використання кейс-методу в професійно-орієнтованому

навчанні іноземної мови студентів нелінгвістичних спеціальностей // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2023. Вип. 210. С. 77-83. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1593>

3. Гуревич А. М. Ролевые игры и кейсы в бизнес-тренингах. СПб.: Речь, 2006. 144 с.

4. Долгоруков А. М. Практикум по общей социологии: учеб. пособие для вузов / под ред. Н. И. Лапина. М.: Высш. шк., 2006. 296 с.

5. Железняк Л. Кейс-технология // Відкритий урок. 2012. № 12. С. 23-25. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-kejs-tehnologii-na-urokah-anglijskoi-movi-177852.html>

6. Корж О. Ю., Захаржевська А. А. Особливості навчання іноземної мови за професійним спрямуванням студентів немовних спеціальностей // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2021. № 7 (345). С. 206-215. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9321>

7. Матусевич А. П., Коровин С. В. Кейсы и кейс-стади: вопросы методологии. М.: Магистр: ИНФРА-М, 2010. 80 с.

8. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. М.: Академия, 2007. 364 с.

9. Романов І. І. Умови застосування методу кейсів при навчанні іноземних мов // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2018. Вип. 60. С. 98-102. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/23866>

10. Форостюк І. В. Кейс-метод як сучасна технологія викладання іноземної мови професійного спрямування. 2019. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/2_2019/part_1/28.pdf

11. Fischer J. Case Studies in University Language Teaching and the CEF. Helsinki: University of Helsinki Language Centre, 2005. 26 p.

12. Grosse C.U. The Case Study Approach to Teaching Business English // English for Specific Purposes. 1988. Vol. 7. P. 131-136. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ375113>

13. Yin R.K. Case study research: design and methods. 4th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2009. 219 p.

Abstract. *The article deals with the notion of case-study method, analyzes the history of its development, defines a typical case structure, and describes the conditions for the formation of cases for teaching a foreign language as professionally oriented. Special attention is given to the role of the teacher in the implementation of case technologies in the educational process.*

Key words: *case, case-study, teaching methods, professionally-oriented training, foreign language for specific purposes, case-technologies.*

Стаття відправлена: 25.09.2024 р.

© Лещенко Г. В.

УДК 37.016:172.12]:355.01

HISTORICAL AND CIVIC EDUCATION FIELD: CHALLENGES AND CONSEQUENCES OF THE WAR

Svitlana Oleksenko,

ORCID: 0000-0001-7527-1778

Svitlana Savchenko,

ORCID: 0000-0002-7123-9014

*Institute of in-Service Training, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Tychyny, 22-a*

Annotation. *Ukrainian education in the conditions of war faces challenges that require changes in approaches to the organization of educational activities, consideration of factors of external influence, the search for effective forms, methods and means of training students, new vectors of professional growth of teachers.*

The article analyzes the changes taking place in the field of historical and civic education. The importance of making up for educational losses is noted in this educational field, which is particularly significant both during the war and for the development of civil society.

Key words: *historical and civic education, educational losses, educational process, teachers, students, influencing factors.*

Introduction

Education in Ukraine during the war not only continued to function, but was also reformed in accordance with the "New Ukrainian School" concept. Despite the war, gradual changes are taking place in the section of basic secondary education. Currently, such changes have already affected 7th grade students. However, we must admit that the conditions of wartime leave an imprint on the organization of the educational process. This process takes place under the influence of external factors: forced displacement, air strikes, power outages, lack of access to the Internet, and the unstable psychological state of both students and teachers. Such a situation requires additional efforts to create favourable conditions in the educational institution for the adaptability of participants in the educational process, the development of their resilience, and the organization of the process of making up for educational losses.

Thus, the organization of the educational process of historical and civic education subjects during the war faced special challenges. Not only the organization of the educational process, but also the content of education should change. After all, in the period of wartime, it is the educational subjects of historical and civic education that acquire special importance and responsibility, as they are key tools in the formation of

a conscious, responsible citizen capable of analysis and critical thinking.

One of the important aspects of historical education during the war is the preservation and transmission of historical memory, which makes it possible to understand the causes and consequences of wars, forms respect for the past and awareness of its importance for the future.

The role of civic education is also growing, which is a formative component and a stimulus for the development of an active civic position, helps to gain experience in solving social problems. Civic education contributes to the formation of national identity, consciousness and patriotism. It is also aimed at developing education seekers' understanding of their role in society, responsibility for their state.

The teacher plays a leading role in this. Therefore, the improvement of civic competence among teachers, in particular history and civic education teachers, is extremely important. In April 2023, the teachers of the department of historical and civic education found the following results based on the monitoring study of teachers. 88% of teachers consider the development of civic competence in the conditions of military aggression of the Russian Federation in Ukraine to be a priority for them. Most of them note that the formation of civic competence of students is also one of the main competences of education seekers during the war [7, p.69].

Also, for this category of teachers, it is important to improve subject competence, which is integrated with the development of psychological knowledge and skills. In particular, the ability to analyze and summarize historical facts; apply critical thinking techniques when perceiving information; the ability to resist manipulation, both informational and communicative; ability to show flexibility of thinking, overcome thinking stereotypes, prejudice; the ability to analyze and understand the situation in the conditions of civilizational changes, to use methods and techniques of critical thinking with a reflective purpose; the ability to form the skills of independent thinking in students; the ability to rely on national, cultural and value-based guidelines [8, p.55].

Problematic issues of historical and civic education.

The issue of the influence of wartime conditions on the educational process and quality of education was raised by such domestic researchers as: N. Aristova, T.

Zasekina, O. Malikhin, V. Rogova, O. Topuzov.

In Ukraine, monitoring studies are systematically conducted on the quality of education, the presence of educational gaps and losses. In this sense, the study "War and education: how a year of full-scale invasion affected Ukrainian schools" is indicative in this sense, which analyzes the impact of a full-scale war on access to general secondary education [1]. In the opinion of the authors, the study of the quality of the organization of the educational process in the conditions of war, conducted by the State Service for the Quality of Education of Ukraine in December 2022 - January 2023 [2] is also interesting.

In May-June 2023, a study was carried out on the realization of the needs for professional development and self-development of social science teachers in wartime conditions [5, p.118-123].

According to the results of the mentioned studies, it can be noted that during the war the following factors influenced the state and quality of the educational process in the field of historical and civic education:

- unstable conditions of study and work;
- to limit access to educational resources, ways of organizing educational activities;
- reduction of opportunities for self-education;
- previous gaps in the knowledge of education seekers;
- loss of part of qualified personnel in the education system;
- the need to reassess the existing experience of teachers, to acquire new skills that are relevant at the moment;
- decrease in motivation and unstable psycho-emotional state of participants in the educational process;
- introduction of a mixed mode of operation of educational institutions;
- the need to improve the civic competence of teachers, to form their readiness for the active introduction of civic education;
- strengthening of information manipulation and propaganda [2, 5, 7, 8].

The consequences of these factors affect the further development of society and the formation of its values. Therefore, it is necessary to record the changes that took place during the war, to identify and make up for educational losses, to ensure the professional development of teachers of history and civic education in accordance with the new needs that are relevant in these conditions.

Among the important steps, the following can be highlighted:

- guaranteeing safety for all participants in the educational process (construction and arrangement of school storage facilities; creation of conditions for mixed learning in communities with destroyed schools: educational centers, modular schools, temporary educational premises in surviving public buildings);
- providing participants in the educational process with educational and methodical materials (in particular, paper textbooks) and gadgets suitable for distance learning, primarily in regions where, for security reasons, all or the vast majority of children study remotely;
- providing of a support system for individual completion of gaps in students' knowledge (electives, consultations, individual classes, tasks of various levels of complexity);
- implementating of flexible planning, with redistribution of study time between topics, development of own study programs, adjustment of content and results of study taking into account identified educational losses;
- supporting teachers in their professional development. Which may include training on issues of psychosocial support, on methods of working in conditions of mixed learning, on issues of teaching complex topics related to war, as well as improving the civic competence of teachers;
- considering in the educational process of the needs of students who have experienced psychological trauma;
- updating the content of educational programs on history and civic education, which should reflect the events of the war and their consequences;
- development of students' critical thinking and media literacy in order to counter disinformation and propaganda that can be spread during wartime;

- systematic monitoring of the availability of education across communities with an assessment of the share of distance learning children and opportunities for synchronous distance learning [1, 2, 5, 7].

Conclusions

So, it is worth noting that the process of education's response to the challenges of war is an important component of the organization of the educational process and ensuring the quality of education. The main thing is to identify threats and challenges in a timely manner, to apply a mechanism for mitigating their impact. This is especially true of history and civic education.

Providing not only methodical and educational materials, but also socio-emotional support, access to the latest technologies, integration of subject and psychological competencies makes it possible to increase the professional level of teachers, their adaptability, sustainability and effectiveness of the process of compensation for learning losses. The steps recommended above can be taken into account in the organization of the educational process, which will significantly affect the quality of students' education.

References

1. Viina ta osvita: yak rik povnomasshtabnoho vtorhnennia vplynuv na ukrainski shkoly: opryliudneno rezultaty doslidzhennia (17.03.2023). <http://surl.li/titmnf>
2. Doslidzhennia yakosti orhanizatsii osvitnoho protsesu v umovakh viiny provedene Derzhavnoiu sluzhboiu yakosti osvity Ukrainy za pidtrymky initsiatyvy «Zberezhennia dostupu do shkilnoi osvity», shcho vprovadzhuietsia proiekтом «Suprovid uriadovykh reform v Ukraini» (SURGe), u hrudni 2022 – sichni 2023 roku ta prezentovane 19 kvitnia 2023 roku. <https://sqe.gov.ua/yak-kompensuvati-osvitni-vtrati-rek/>
3. Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 06.03.2022 №1/3371-22 «Pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu». https://uon.cg.gov.ua/web_docs/2143/2022/04/docs/1_3371-22.pdf
4. Malykhin, O., Aristova, N., Rohova, V. (2022) Minimizatsiia osvitnikh vtrat

uchniv zakladiv zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu: zmishane navchannia. Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal, 3, 68–77.
<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-68-76>

5. Oleksenko S.V., Khomenko O. A. Realizatsiia potreby v profesiinomu rozvytku vchyteliv suspilstvoznavchykh dystsyplin v umovakh kryzy Kolektyvna (try i bilshe avtoriv). Der Stand der Entwicklung von Wissenschaft und Technik im XXI Jahrhunderts: Monograph. ScientificWorld-NetAkhatAV, Germany, Karlsruhe, Germany, 2023. S.113-192.

6. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Innovatsiina ta proiektna diialnist: Naukovo-metodychnyi zbirnyk/ za zahalnoiu red. S. M. Shkarleta. Kyiv-Chernivtsi «Bukrek». 2022. 140 s.

7. Savchenko S.V. ta Oleksenko S. V. Hromadianska kompetentnist yak vazhlyva skladova fakhovoho zrostannia suchasnoho vchytelia SWorldJournal, 2023 (3 (21)). S. 65-72.

8. Oleksenko S. V. Analiz zmistu psykholohichnoi kompetentnosti vchytelia istorii v umovakh viiny ta v povoiennyi period International scientific periodic conferences Series "Sw-Ger Conference proceedings", 2023 (28-01). S. 53-57.

9. Topuzov, O., Zasiiekina, T. (2022) Zahalna serednia osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu ta vidbudovy: metodychnyi poradnyk naukovtsiv Instytutu pedahohiky NAPN Ukrainy do pochatku novoho navchalnoho roku.
<https://doi.org/10.32405/978-966-983-360-0-2022-70>

Стаття надіслана: 25.09.2024 р.

UDC 378.147:51

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF HIGHER EDUCATION

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Tatochenko V.I. / Таточенко В. І.

с.р.с., а.р.

ORCID: 0000-0002-8984-268X

Kherson State University, Ivano-Frankivsk, Shevchenko St., 14, 76018

Херсонський державний університет

Abstract. У статті уточнено теоретичні підґрунтя формування професійної компетентності майбутніх учителів математики. Проаналізовано погляди науковців на трактування понять "професійна підготовка вчителя математики", "компетентність", "професійна компетентність майбутнього вчителя математики". Розроблено та апробовано структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх учителів математики в умовах цифровізації освіти. Уточнено умови формування професійної компетентності майбутніх учителів математики. Встановлено, що інформаційний простір виступає в якості оболонки процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів математики. Окреслено особливості впливу емоційно-вольової регуляції на формування професійної компетентності майбутніх учителів математики.

Key words: вчитель (викладач) математики, професійна підготовка вчителя математики, компетентність, професійна компетентність майбутнього вчителя, професійна компетентність майбутнього вчителя математики, формування професійної компетентності майбутніх учителів математики.

В системі загальної освіти України математична освіта має особливе значення й займає провідне місце. Це визначається значним впливом процесу оволодіння математичними знаннями та способами діяльності на становлення, розвиток особистості, передусім розвиток логічного мислення, просторових уявлень і уяви, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виявляти проблеми та розв'язувати їх, формулювати гіпотези, моделювати ситуації, користуватися джерелами інформації, самостійно їх відшукувати, аналізувати та передавати, уміння успішно самореалізовуватися у динамічному соціальному середовищі.

Соціально-економічний розвиток України вимагає відтворення і зміцнення інтелектуального потенціалу нації, виходу вітчизняної науки і техніки на

світовий рівень, інтеграцію до європейського та світового освітнього простору, переходу до ринкових відносин і конкуренції будь-якої продукції, а особливо останнім часом інтелектуальної, тому стратегічно важливим стає забезпечення належного рівня математичної підготовки підростаючого покоління.

Сучасні потреби вітчизняного суспільства вимагають переходу на нову, більш гнучку стратегію математичної освіти. Модернізація, реформування вітчизняної системи професійної підготовки вчителів математики передбачає не лише оновлення змісту шкільних програм, а в першу чергу оновлення методик навчання, осучаснення форм і методів формальної і неформальної освіти.

Провідну роль у здійсненні поставлених завдань перед математичною освітою України належить вчителю (викладачу) математики. Від його глибокої ерудиції, поєднаної з ґрунтовним знанням основ психолого-педагогічної науки, високого рівня методичних умінь, особистісних якостей, значною мірою, залежать професійна компетентність, здатність організовувати освітній процес на рівні сучасних вимог.

У зв'язку з цим перед психолого-педагогічною, методичною наукою постає комплекс проблем, реалізація яких передбачає підготовку майбутніх вчителів математики, як цінних носіїв універсальних і професійних компетенцій, через які виявляється рівень їхньої професійної культури.

Сучасний вчитель математики повинен розуміти, що знання перестають бути самоціллю та самоцінністю математичної освіти і розглядаються суспільством як важливий інструментарій, що сприяє формуванню компетентностей необхідних для вирішення важливих життєвих завдань у різних сферах.

Проблемі професійної підготовки вчителя математики, формуванню професійної компетентності майбутніх вчителів математики присвячена значна кількість наукових розвідок. Проте, важко стверджувати, що ця проблема вичерпала себе або близька до розв'язання. На кожному етапі суспільство ставить все нові завдання перед вітчизняною освітою, в тому числі й математичною.

Якщо існуюча система математичної освіти не буде неперервно вдосконалюватися через модернізацію змісту, методичних систем навчання, програм, підручників, навчальних посібників, дидактичних матеріалів без урахування досягнень в науці, техніці, організації суспільства, то вона перестане відповідати на виклики суспільства.

У системі професійної підготовки майбутнього вчителя математики чітко виокремлені такі напрямки: змістовий, технологічний, особистісний.

Н.Амлюсова, Л.Гурова, О.Скафа, З.Слепкань та інші підкреслюють широкі можливості математики щодо інтелектуального розвитку особистості, акцентують увагу на особливостях творчого підходу до навчальної діяльності здобувачів освіти.

В.Ачкан, С.Раков та інші підкреслюють важливість реалізації компетентнісного підходу в системі формування майбутнього вчителя математики як фахівця, в якому, як у дзеркалі відображена вся складність і суперечливість життя нашого суспільства. М.Ігнатенко, М.Головань та інші приділяють увагу проблемам активізації пізнавальної активності учнів у процесі навчання математики.

Н.Тарасенкова підкреслює важливість використання знаково-символічних засобів у навчанні учнів гімназії на уроках математики.

М.Шунда зазначає значимість якісного формувань знань про елементарні функції у професійній підготовці майбутніх вчителів математики, оскільки поняття функції – це одне з фундаментальних понять математики.

І.Богданова акцентує увагу на застосуванні інноваційних технологій в освітній системі, що дозволяє вчителю активно пристосовуватися до нових умов інформаційного суспільства.

Л.Радзіховська, Л.Семенень розкривають аспекти роботи з обдарованими здобувачами освіти у професійній підготовці майбутніх вчителів математики.

Л.Панченко, М.Якубовські приділяють увагу формуванню вмінь математичного моделювання, що відкриває широкі можливості до застосування математики в різних галузях науки і практики, розв'язувати моделі задач, що

характеризують різноманітні процеси та явища.

В.Забранський, Р.Утеєва підкреслюють важливість організації диференційованого навчання учнів математики. В.Швець зазначає про важливість реалізації функцій тематичного контролю результатів навчання математики старшокласників.

Л.Наконечна, О.Каношевський звертають увагу на важливість розвитку пізнавальної самостійності майбутніх вчителів математики.

С.Каплюк розкриває аспекти організації взаємонавчання здобувачів освіти гімназії.

О.Панішева та інші характеризують особливості роботи в класах гуманітарного профілю. Вивчення математики в таких класах полягає в тому, щоб забезпечити засвоєння учнями системи математичних знань і вмінь, що є складовими загальної культур людини, сформувати уявлення про ідеї і методи математики, її роль у пізнанні й перетворенні дійсності.

М.Жалдак, О.Співаковський, Ю.Триус, О.Тугова, О.Колгатін, Н.Кириленко, Д.Васильєва, Т.Крамаренко вказують на широкі можливості інформаційних технологій для підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів математики, розкриваючи різні аспекти.

Г.Михалін, І.Новик, М.Третьак, Ю.Рамський, Д.Біджієв, В.Єжова, І.Захарова звертають увагу на особливості формування у майбутніх вчителів математики професійної культури та окремих її видів.

Разом з тим нині відсутні цілісні наукові розвідки пов'язані з формуванням професійної компетентності майбутніх вчителів математики.

Актуальність зазначеної проблеми дослідження посилюється існуючими протиріччями:

- зростанням вимог суспільства до якості професійної підготовки майбутніх учителів математики і реальним станом сформованості їх професійної готовності до роботи в системі вітчизняної освіти, що характеризується динамічністю і в деяких випадках непередбаченістю;
- потребою в систематичному підвищенню професійного рівня вчителів

математики до використання нових педагогічних технологій в умовах постійно змінюючогося освітнього середовища та недостатнім рівнем існуючих науково-методичних підходів до інновації в освітній системі;

- усвідомленням гострої потреби в модернізації, реформуванні навчально-методичного забезпечення процесу формування професійної компетентності майбутніх вчителів математики і наявним вітчизняним досвідом вирішення цієї проблеми в педагогічних ЗВО.

Актуальність і доцільність, виявлені протиріччя й зумовили вибір проблеми дослідження.

Методологічну і теоретичну основу дослідження склали такі концептуальні підходи:

- діяльнісний, основна теза якого в тому, що людина виявляє властивості і зв'язки елементів оточуючого світу тільки на основі і під час виконання різних видів діяльності, зокрема індивідуальної, колективної, навчальної, мислительної та інші. Це дозволяє розглядати людину з точки зору її внутрішнього світу, розширити можливості самого діяльнісного підходу в контексті аналізу розвитку та еволюції людини як в її індивідуальному житті, так і суспільстві з урахуванням різноманіття особистісних проявів. Активне формування будь-якого виду діяльності веде до суттєвих змін в особистості здобувача освіти, в його свідомості, інтелектуальному та моральному розвитку. Такі зміни сприяють становленню особистості як суб'єкта діяльності, як індивідуальності. Вивчення будь-якої особистості неможливе без розгляду її взаємодії з реальним світом. Саме через ці взаємодії вона набуває властивих системних якостей.

Відповідно до діяльнісного підходу етапи засвоєння знань розглядаються разом з етапами засвоєння того чи іншого виду діяльності. При цьому з самого початку знання включаються в структуру дій. В контексті цього якості знань визначається їхньою відповідністю діяльності, що використовується для їх засвоєння. Знання ніколи не можна дати в готовому вигляді.

Діяльнісний підхід спрямовує освітній процес на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування здобутих знань в

практичній діяльності, на формування нахилів і здібностей до самоосвіти, на формування умінь успішно інтегруватися в соціальне середовище, самореалізацію.

Будь-який вид діяльності здійснюється через різні прийоми залежно від поставленої мети та завдань. Прийоми діяльності можуть бути різного ступеня складності узагальненості (Б.Ананьєв, А.Брушлинський, Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонтьєв, Б.Ломов, О.Лурія, Б.Теплов, С.Рубинштейн та ін.).

- системно-синергетичний пояснює як через дослідження різних рівнів організації особистості пояснити зовнішні прояви її феноменів. Синергетика досліджує проблеми еволюції різних складних систем, які не підкоряються законам лінійного розвитку. Ідеї нелінійності розвитку, самоорганізації особистості набувають нині важливого значення і дозволяють розглядати об'єкти в їх динаміці. Знання про закономірності самоорганізації, отримані на основі такого підходу, дозволяють моделювати стани соціоприродних систем, прогнозувати можливі шляхи їх розвитку, вибирати оптимальний варіант і реалізовувати його на практиці, тобто керувати процесом (В.Барабанециков, Ф.Варела, Е.Гусинський, О.Князева, І.Пригожин, Л.Прокалієнко, І.Стенгерс, Т.Титаренко, Г.Хакен й ін.).

- контекстний підхід до підготовки фахівців у ЗВО дозволяє професійно-орієнтоване освітнє середовище, в якому змодельовано динамічну трансформацію навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти у майбутню професійну діяльність, яка протікає в умовах невизначеності, динамічної змінюваності, де можливість ефективного розвитку визначається як закономірністю, так і випадковістю.

- ресурсний підхід визначається як сукупність технологій, способів, засобів організаційних форм, прийомів виявлення, використання ресурсів і розвитку потенціалів особистості, спрямованих на підвищення ефективності різних видів діяльності, організацію комунікації, стимулювання самовдосконалення та самоорганізацію, що веде до суттєвих змін в особистості, її свідомості, інтелектуальному розвитку тощо.

У контексті нашого дослідження важливо те, що використання ресурсного підходу значною мірою допомагає доцільно узгодити не тільки можливості, а й інтереси суб'єктів освітнього процесу. Цей підхід дозволяє узгодити зовнішні й внутрішньо індивідуалізовані ресурси особистості на принципах реалізації універсальних людиноцентричності, забезпечення індивідуальної траєкторії професійного становлення суб'єкта з опорою на позитивний зворотній зв'язок.

Ресурсний підхід вимагає чіткої програми формування і розвитку конкретних умінь майбутнього фахівця, що має системний характер не тільки з позиції теперішнього, але й з позицій перспективи, опираючись на зону найближчих і віддалених можливих змін, здійснюючи варіативне прогнозування.

Ресурсний підхід активно та ефективно сприяє становленню потрібнісно-мотиваційної сфери особистості, системи професійних орієнтирів, інтенсивному формуванню та розвитку професійних здібностей (А.Алексюк, А.Деркач, М.Кричфалушин, Б.Курдюков та ін.).

- середовищний підхід дозволяє спрямувати освітній процес на створення активних систем різноманітних впливів і умов, здатних забезпечити ефективний саморозвиток особистості, реалізацію її творчого потенціалу. Середовищний підхід до навчання належить до інноваційних, вузько спеціальних, який є ефективним у контексті створення соціокультурного простору, де відбувається становлення й соціалізація особистості.

Умовою цього підходу є створення освітнього середовища, в якому визначається й підтримується унікальність кожної особистості, створюються оптимальні умови для її ефективної соціалізації (Е.Бондаровська, Л.Буєва, Ю.Мануйлов, Л.Новикова, В.Петрівський, І.Якиманська, В.Ясвін та ін.).

- компетентнісний підхід визначає спрямованість освітнього процесу на досягнення особистістю інтегральних результатів навчання, на формування й розвиток ключових (базових, основних, над предметних і предметних компетентностей особистості). Він передбачає високу готовність здобувача освіти до успішної діяльності в різних сферах. Компетентнісний підхід зумовлює на інформованість особистості, а розвиток умінь вирішувати проблеми, що

виникають у життєвих ситуаціях.

Компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію освітньої парадигми з трансляції знань і формування навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність до виживання і стійкій життєдіяльності в умовах сучасного багатовекторного навчального простору. Для якісної реалізації компетентнісного підходу необхідно екстрасляція його ідей на освітній процес. Він передбачає необхідність переходу від кваліфікації, яку спеціаліст здобуває один раз і назавжди, до компетентності, яка дозволяє мобільно змінювати професійну діяльність, зумовлену соціально-економічними змінами, динамікою ринку праці (В.Болотов, Г.Селевко, В.Хименець, О.Глузман, В.Луговий, О.Локжина, Л.Хоружа, О.Савченко, Т.Сорочан, О.Жук, Дж.Раван, І.Радичіна, В.Серіков, О.Овчарук та ін.).

- особистісно орієнтований підхід визначає освітній процес як цілеспрямований, планомірний, спеціально організований, що скерований на формування та розвиток особистості, яка має особливі освітні потреби, становлення її з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей. Цей підхід розглядає здобувача освіти, як унікальну особистість, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації), яка відкрита до сприйняття нового досвіду, здатна до свідомого і відповідального вибору в різноманітних життєвих ситуаціях. Реалізація індивідуального творчого потенціалу здобувача освіти у поєднанні з розвитком професійних, фахових, особистісних якостей вчителя (І.Бех, С.Гончаренко, М.Красовецький, Ю.Мальований, В.Данильчук, Н.Сергєєв, В.Серіков, В.Барабанщиков, С.Муцинов, М.Федоренко, В.Андрєєв, Л.Деркач, О.Савченко, С.Світлична, І.Зимня, В.Паламарчук, В.Рибалка, Є.Бондаревська та ін.).

Отримані результати висвітлюють основні напрями сучасного реформування системи математичної освіти в південному регіоні України. Уточнено теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка основних положень концепції формування професійної компетентності майбутніх

вчителів математики до навчання учнів математики загальноосвітніх навчальних закладів. З'ясовано, що в умовах розвитку освітніх процесів в Україні є необхідність і можливість підвищення якості професійної підготовки майбутніх вчителів математики внаслідок удосконалення методичної системи такої підготовки. Здійснено комплексний підхід до розробки та обґрунтування системи формування готовності й здатності майбутніх учителів математики до навчання учнів математики, що полягає в аналізі типових задач методичної діяльності вчителя, тенденцій розвитку технологій навчання.

Новизна наукового результату полягає в уточненні методологічних, методичних засад системи математичної підготовки молоді у загальноосвітніх та вищих навчальних педагогічних закладах. Вдосконалено створену на попередніх етапах структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх вчителів математики та на її основі розроблено методичну систему формування професійної компетентності майбутніх вчителів математики до навчання учнів математики загальноосвітніх навчальних закладів. Уточнено критерії визначення рівнів професійної компетентності вчителів математики та майбутніх вчителів математики до навчання математики учнів загальноосвітніх навчальних закладів. З'ясовано місце та роль комп'ютерних технологій у процесі професійної підготовки вчителя математики у педагогічному ЗВО. Визначені пріоритети математики для формування важливих якостей особистості учнівської молоді та організації процесу формування математичної культури здобувача освіти як частини його загальнокультурного розвитку незалежно від обраної ним професії. Виявлено, що при цьому роль вчителя математики (у широкому сенсі) набуває непересічного значення на сучасному етапі розвитку освіти України. З'ясовано, специфіка навчання майбутніх вчителів математики в тому, що для них проектування індивідуальної освітньої траєкторії у перспективі передбачає підготовленість до сприяння реалізації індивідуальної освітньої траєкторії їх майбутніх учнів та до проектування власної освітньої траєкторії професійного самовдосконалення. Виявлено, що динамічність та варіативність передбачає

оперативне реагування на необхідність внесення змін у зміст навчання майбутніх вчителів математики через ті зміни, що відбуваються у процесі навчання математики в сучасній школі.

Висунуті теоретичні положення доведені до практичної реалізації у вигляді розділа монографії «Software package matlab in linear algebra teaching». Продовжують впроваджуватися розроблені дистанційні модулі «Топологія», «Диференціальна геометрія», «Многочлени від однієї та кількох змінних», методична система «Підготовка до державної атестації освітньо-професійної програми середня освіта «Математика» окремі аспекти алгебраїчної підготовки». Розроблено навчально-методичні комплекси дисциплін, які забезпечують професійну підготовку майбутнього вчителя математики. Удосконалено організаційні форми, методи і засоби методики навчання математики. Дістали подальшого розвитку наукові положення методики навчання математики для студентів педагогічних ЗВО. Досліджено вплив спеціалізованого навчання STEM на вибір подальшої освіти. Систематичне використання результатів технологій дистанційного навчання у вищому навчальному закладі за допомогою LCMS Moodle. В своїх дослідженнях ми розглядаємо міждисциплінарний підхід як основу впровадження міждисциплінарної інтеграції, що є умовою формування предметних компетентностей. Це забезпечує перехід від практики дроблення знань на предмети до цілісного образного світосприйняття та навичок метадіяльності. Досліджено вплив метричного підходу до формування основних геометричних понять як фактору становлення геометричної компетентності майбутніх вчителів математики. Розроблені науково-теоретичні положення та практичні рекомендації стануть у нагоді широкому загалу науковців у галузі теорії та методики навчання математики, аспірантів, здобувачів вищої освіти математичних спеціальностей, а також вчителів математики.

Сучасний світ швидкоплинний. Перспективи майбутнього миттєво змінюються і стають сучасністю. Виклики, з якими вже стикається і буде стикатися майбутній вчитель математики, можна умовно поділити на

управлінські та світоглядні. Один із світоглядних викликів в тому, що для повноти життя необхідно прийняття парадигми: освіта і самоосвіта протягом усього життя. Це забезпечуватиме найефективнішу реалізацію особистості. Другий виклик пов'язаний з тим, що основним вектором в освітньому процесі стає формування й розвиток компетентностей і цінностей. Освіта це змушує науковців і освітян суттєво відійти від занадто академічного, вербального навчання, що зводиться до навчання знанням і навичкам, до енциклопедичності освіти, до абсолютизації цінності теоретичних знань. Нині освітні акценти зміщуються в бік становлення та розвитку школяра, його соціалізації. Мета навчання полягає у формуванні в здобувачів освіти відповідних предметних компетентностей і сприянні вироблених у них ключових, більш загальних компетентностей. Можна чогось не знати або не пам'ятати, але обов'язково треба бути здатним успішно діяти в різних ситуаціях (життєвих і навчальних), нести відповідальність за свої дії, завжди легко шукати необхідну інформацію, критично її оцінювати, приймати рішення в умовах, коли інформація має неповний або надлишковий, точний або ймовірнісний характер. На сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти знання повинні перестати бути самоціллю, самоцінністю і розглядатися як важливий інструмент формування хорошої соціалізації, розвитку компетентностей, важливих і необхідних для вирішення значущих життєвих цілей, стійкої соціальної адаптації, успішної самореалізації особистості у динамічному соціальному середовищі.

Третій світоглядний виклик вітчизняної освіти в тому, що школяр перестає бути об'єктом, якому необхідно передати якнайбільшого обсягу знань, умінь, інформації. Здобувач освіти стає суб'єктом освітнього процесу, який активно взаємодіє з учителем та іншими школярами. При цьому здобуватимуться знання не як готовий освітній продукт, а як результат співпраці через активну, самостійну, творчу позицію. Виростити в кожному здобувачу освіти такого суб'єкта вимагає іншої логіки освітнього процесу, повноцінної реалізації діяльнісного, компетентнісного, особистісно-орієнтованого підходів, кардинального оновлення змісту й методик навчання, осучаснення форм і

методів. Принцип демократизації і гуманізації навчання дозволяє послідовно переводити здобувача освіти з позиції об'єкта в суб'єкт освітнього простору через надання йому всіх прав паритетного партнера вчителя (викладача). Чітке й усвідомлене розуміння вчителем (викладачем) структури навчально-пізнавальної діяльності здобувача освіти, спрямованої на набування знань і умінь як першого так і другого роду, постійне і цілеспрямоване формування та розвиток навичок самоосвіти та самоцілепокладання кардинально змінює функції учителя (викладача), переводячи його з нескінченного транслятора нової інформації в ефективного консультанта, авторитетного експерта, організатора різних видів діяльності. У взаємодії здобувачів освіти і їх учителів (викладачів) в єдиному потоці інтегруються спілкування і творча діяльність обох суб'єктів освітнього процесу.

Центром нової педагогічної системи має бути навчально-пізнавальна діяльність самого здобувача освіти, а не організаційні форми, засоби навчання. Центр тяжіння освітнього процесу переноситься на самостійну навчально-пізнавальну самого здобувача освіти. Він рухається від свідомої мотивації через розв'язування системи завдань репродуктивного й творчого характеру до об'єктивної самооцінки і оперативної корекції результатів цієї діяльності.

Четвертий світоглядний виклик вітчизняної освіти – це повна відмова від погляду на навчання як на роботу. Вивчення й аналіз зарубіжної і вітчизняної літератури, досвіду вчителів-новаторів переконливо свідчить, що гра, як один з видів діяльності, виявляється найбільш ефективним. Творчість обох суб'єктів освітнього процесу – це своєрідний випадок гри. Причина роботи знаходиться поза нею, а причина гри – всередині неї, а не пов'язана із зовнішніми умовами. Саме гра наповнена емоційною енергією, задоволенням. Результати навчання, здобувачів через гру, дозволяють спожити їх із задоволенням. Сучасний учитель завжди вміє перетворити навчання в гру, а це – творчість. Гра дозволяє поглянути на освоєння нового не на як одно активний процес, а на як достатньо складний комплекс навчально-пізнавальних дій, що мають творчий характер, де в складних переплетіннях поєднані проблемне й репродуктивне, діалог і монолог,

словесне і схематичне, без усякого поспіху і надій на швидкий результат.

Гра, як вид діяльності в умовах ситуацій, які спрямовані на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, дозволяє ефективно удосконалити процес самоуправління поведінкою здобувача освіти. Гра в навчанні виконує не тільки розвивальну, комунікативну, діагностичну корегуючі функції, а й вирішує проблеми самореалізації і соціалізації.

П'ятий світоглядний виклик вітчизняної освіти вимагає відмовитися від примусу, насильства, штучних нагород. Саме це найбільш калічить ще не сформовану психіку здобувачів освіти. Почуття провини – це найбільш потужний фактор, що руйнує через нервування результати навчально-пізнавальної діяльності. Учителі повинні перестати трансливати й прищеплювати на своїх знаннях здобувача освіти почуття провини за те, що щось невдало виконано. Місце штучних (похвал, оцінок тощо) повинно зайняти звичайне задоволення від самої навчально-пізнавальної діяльності. Подолання цього виклику, дозволить реально поєднати мотиваційну, операційну та рефлексивну складові діяльності здобувача освіти.

З попереднього виклику впливає наступний, шостий світоглядний виклик вітчизняної освіти. Визначивши вирішальний вплив на навчально-пізнавальну діяльність завершеного або незавершеного рефлексу, вітчизняна школа повинна зрозуміти, що здобувач освіти наступне завдання виконає із задоволенням і достатньою енергією тільки тоді, якщо попереднє завдання виконано якісно і повно.

Видатний нейрофізіолог П.К. Анохін встановив, що мозок блокує будь-яку наступну дію, якщо не завершиться попередня дія, адже в такій ситуації порушено природний фазовий ритм життєдіяльності. За цією теорією будь-яке завдання здобувачів освіти повинно закінчуватися позитивним переживанням, тобто являти собою завершений рефлекс згідно теорії Анохіна. Без цього знижується, а в деяких випадках й зникає розумова активність. Настає психологічний дискомфорт. Тільки позитивний рефлекс в змозі його подолати. Без здійснення повного циклу пізнавальних дій і отримання задоволення

результатом будь-яка наступна дія природно і надійно буде заблокована механізмами головного мозку. Розробляючи особливості вивчення кожного навчального модуля, необхідно передбачити найбільш сприятливі умови для організації пізнавальних дій, які забезпечать сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування, застосування на практиці, а потім – повторення, поглиблення, міцне засвоєння навчального матеріалу.

До двох останніх викликів доєднується засвоєння навчального сьомий світоглядний виклик, який актуалізує пошук основних підходів до проблеми співвідношення навчання і розвитку. Для сучасної вітчизняної освіти це питання має першочергове значення. В пошуках відповіді на це питання знаходить відображення прагнення психологів, дидактів, учителів-новаторів зробити вітчизняну систему освіти, на всіх її рівнях, адекватною новим соціальним вимогам. Це неминуче веде до уточнення змісту таких понять як «навчання», «розвиток».

Нині зусилля психологів, дидактів, міжнародних експертів освітніх систем, учителів-новаторів як в Україні так і за кордоном спрямовані на створення такої методологічної системи, яка забезпечить необхідний рівень орієнтації в складних умовах суспільного життя, сучасного виробництва, що характеризується динамічністю і в деяких випадках непередбачуваністю, в результаті якої здобувачі освіти оволоділи б не тільки певними предметними, але й ключовими компетентностями. Процес навчання як теоретичних так й операціональних знань. По-справжньому усвідомлюється лише той зміст, який є предметом активної навчально-пізнавальної діяльності, причому ця діяльність повинна цілком відповідати змісту засвоюваного навчального матеріалу.

В історії розвитку психологічної науки можна виділити кілька напрямків у розв'язанні проблеми співвідношення навчання і розвитку. Одні ототожнювали навчання і розвиток. (Е. Торидайк), інші – розривали ці процеси (Ж. Піаже). Л.С. Виготський стверджував, що в цих теоріях «навчання йде в хвості розвитку». Введення Л.С. Виготським поняття «зона найближчого розвитку» дає змогу уточнити зміст формули «навчання йде попереду розвитку». «Зона найближчого

розвитку» - це відстань між рівнем актуального і потенціального розвитку, це відправний момент формування навчально-пізнавальної діяльності здобувача освіти. У здобувачів освіти по-різному розвинені мислительні операції, сформовані прийоми розумової діяльності, у кожного своя «зона найближчого розвитку».

Розв'язуючи задачі з опорою на засвоєний навчальний матеріал, здобувачі освіти працюють в зоні актуального розвитку. Проте на думку Л.С. Виготського вони повинні працювати в зоні найближчого розвитку. Педагогіка повинна бути зорієнтованою на завтрашній день розвитку здобувачів освіти. Навчання з орієнтацією на завтрашній день дозволяє, враховуючи індивідуальні відмінності кожного зі здобувачів освіти, вести їхній розвиток вперед. Учитель (викладач) усвідомлюючи, які знання першого та другого роду знаходяться в «зоні найближчого розвитку», може не тільки передбачити, але й серйозно вплинути, керувати психічним розвитком здобувачів освіти. Різні здобувачі освіти мають різні зони актуального і найближчого розвитку. Своєчасне виявлення «зони найближчого розвитку» дозволяє з'ясувати наскільки здобувач освіти готовий перейти за незначної допомоги вчителя або інших здобувачів освіти до наступного рівня навчання. Гра, будучи своєрідним джерелом, створює «зону найближчого розвитку». Саме в грі виникає створення довільного наміру, вольових мотивів, дії в уявній ситуації. Г.С. Костюк розглядає розвиток і навчання в діалектичному взаємозв'язку. Навчання завжди йде поперед розвитку, залежить від нього, спираючись на його досягнення, сприяє йому. Для слабо встигаючих здобувачів освіти особливістю навчально-пізнавальної діяльності є не сформованість прийомів розумових дій і як наслідок розумова пасивність, повільний темп навчання, слабка перебудова структури свідомості, труднощі в засвоєнні нових знань, умінь і навичок, неуміння діяти в новій навчальній ситуації. Те, чого здобувач освіти не може виконати самостійно, він зможе виконати з кропіткою, систематичною допомогою вчителя (викладача) знайти правильне рішення, тим самим долаючи відстань між рівнем свого актуального й потенціального розвитку.

Восьмий світоглядний виклик пов'язаний із впливом штучного інтелекту на вітчизняну освіту. Штучний інтелект дає можливість глибокого навчання, адаптації до завдань, які раніше не були під силу. Сучасний вчитель (викладач) повинен бути готовий до наступу штучного інтелекту, швидкості його застосування в освіті. Штучний інтелект може бути залучений до створення індивідуальних траєкторій навчання кожного здобувача освіти. Він забере рутину з освітнього процесу, дослідницьку діяльність наповнить новою якістю, змінить філософію навчання, дозволить до кожного здобувача освіти підходити як до майбутнього винахідника, який не боїться помилятися і швидко робить висновки з власних помилок. Штучний інтелект дозволить швидко адаптуватися й постійно оновлювати знання про здобувача освіти, індивідуально оцінюючи його рівень наполегливості, зосередженості, концентрації в певний момент. Одні науковці переконують, що сучасні технології сприяють розвитку умінь шукати і використовувати навчальну інформацію, що здобувачі освіти не готові до подібних новацій. Проте вітчизняна освіта не може ігнорувати досягнень і ризиків, які несе штучний інтелект.

Штучний інтелект – це технології, що можуть відразу генерувати новий контент для здобувача освіти, реагуючи миттєво на конкретну ситуацію взаємодії з програмою, для якої не існує поняття «неупереджена інформація». Це повинно викликати певні побоювання. Суспільство повинно скористатися можливостями штучного інтелекту, а для цього стратегічними документами вітчизняної освіти передбачено підвищену увагу до STEM-освіти.

Ефективність вітчизняної освіти – це показник освітньої політики, що характеризує досягнення, прорахунки, пріоритети розвитку, всю складність і суперечливість національної освітньої системи. Відсутність універсальних критеріїв ефективності освіти – це один з основних викликів сучасної освітньої політики. Ефективність освіти – це багаторівнева, нелінійна модель сукупності соціальних норм, вимог як до особистості, так і освітнього середовища, системи освіти. Питання ефективності знаходяться в площині основних мотивів, що виправдовують фінансові реформи. Покращення ефективності вітчизняної

системи освіти зробити її більш спрямованою назовні. Ефективність має як зовнішні, так і внутрішні прояви. Перед вітчизняною освітою стоять завдання не лише економічного, але й соціального характеру. Зовнішня ефективність освіти залежить від внутрішньої. Будучи відносно незалежними, вони знаходяться в тісному єднанні. Вимір соціально-економічної ефективності освіти потребує саме чіткого визначення хоча б основних, універсальних критеріїв її обчислення.

Розбудова вітчизняної системи освіти, прагнення України інтегруватися до світового освітнього простору, де домінують цінності, компетентності, атмосфера успіху, відтворити та зміцнити інтелектуальний потенціал нації, створити конкурентоспроможну продукцію, у тому числі й інтелектуальну вимагає формування особистості, готової до активної часті в науково-технічному й соціальному прогресі. Оскільки, математика має широкі можливості й резерви для становлення особливого стилю мислення, обґрунтованість, логічність, гнучкість, дієвість, системність, осмисленість, узагальненість, то на сучасному етапі необхідно забезпечити належний рівень математичної підготовки, що дозволить успішно самореалізуватися підростаючому поколінню у динамічному соціальному середовищі. Крім того, математична наука проникла до всіх сфер науки та виробництва, стала безпосередньою виробничою силою суспільства. Сучасний етап соціально-економічного розвитку України вимагає переходу на більш гнучку стратегію математичної освіти, яка б передбачала методи активного навчання й сучасні технології, що забезпечували б комфортні умови для суб'єктів освітнього простору, де б знання перестали б бути самоціллю освіти, а розглядалися як важливий інструмент формування предметної математичної і ключових компетентностей. Провідна роль у вирішенні завдань, які стоять перед вітчизняною математичною освітою, належить учителю (викладачу) математики, який повинен поєднувати у собі глибоку ерудицію, ґрунтовну математичну, психолого-педагогічну, методичну підготовку, особистісні якості, тобто бути професійно компетентним, здатним організувати освітній процес на рівні сучасних вимог, оновити методики навчання, осучаснити форми та методи, здатним до ефективної професійної діяльності.

Детальний аналіз підготовки вчителів, її модернізації у контексті реформування вітчизняної освіти відповідно до Національної стратегії розвитку освіти схарактеризовано у наукових працях А. Алексюка, Н. Бібік, Н. Глузман, Н. Кузьміної, Є. Лодатка, І. Пальшкової, О. Пехоти, С. Скворцової, А. Хуторського та ін.

Особливості впровадження компетентнісного підходу до змісту навчання в педагогічних ЗВО висвітлені в наукових розвідках Н. Бібік, І. Зимньої, І. Зязюна, О. Пометун, О. Савченко та ін.

Проблемам оновлення цілей професійної підготовки, її концептуальних засад присвячені дослідження О. Абдулліной, В. Гриньової, С. Сисоєвої, Л. Хоружої та ін.

В. Безпалько, І. Богданова, О. Дубасенюк, В. Лозова, О. Пехота та ін. розглядають аспекти педагогічних технологій освітнього процесу у ЗВО.

Психолого-педагогічні основи підготовки вчителя відображені в наукових працях Л. Кондрашової, Ю. Мальованого, Р. Хмелюк, Г. Яворської та ін.

Г. Балл, В. Крутецький, С. Сисоєва, О. Щербаков та ін. численні дослідження присвятили формуванню особистості майбутнього вчителя ЗВО.

І. Богданова, В. Гриньова, О. Пехота, О. Савченко та ін. досліджують умови підготовки майбутніх учителів до здійснення особистісно-орієнтованого підходу, що передбачає активну взаємодію між суб'єктами освітнього процесу, широке застосування пошукового та дослідницького навчання, високу обізнаність майбутнього вчителя з різними сучасними освітніми технологіями, що забезпечують комфортні умови для здобувачів освіти з різним рівнем підготовки.

О. Абдуліна, А. Алексюк, Ю. Бабанський, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, В. Шадриков та ін. свої наукові розвідки присвятили змісту професійної підготовки майбутнього вчителя у педагогічному ЗВО.

Досвід підготовки вчителя (викладачів) за кордоном висвітлено у наукових дослідженнях Н. Гузій, В. Кравець, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Сухомлинської та ін. Як засвідчив аналіз психолого-педагогічних, методичних, наукових праць

проблема професійної підготовки майбутнього вчителя, в тому числі й учителя (викладача) математики зацентрована підготовці фахівця, що вирізняється компетентністю, здатністю до саморозвитку, до роботи, яка характеризується динамічністю, а в деяких випадках непередбачуваністю, бачити перспективу, майбутнє сьогодні, створити передумови для подальшого розвитку, відповісти на світоглядні виклики вітчизняної освіти.

Під майбутнім учителем (викладачем) математики ми розуміємо здобувача освіти, який здобуває професію вчителя в педагогічному ЗВО за ОП «Середня освіта (математика)» на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівні вищої освіти, спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізація 014.04 Математика.

Сучасний освітній процес вимагає послідовно й наполегливо переводити здобувача освіти з позиції об'єкта в суб'єкт освітнього середовища, зміни ролі вчителя (педагога), переведення його з режиму інформування до режиму організатора, керівника, консультанта навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти. У зв'язку з цим особливо актуальною стає проблема реформування вітчизняної освіти, суттєвого оновлення змісту й методик навчання, готовності майбутніх вчителів математики до повноцінної реалізації компетентнісного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого підходів до освітнього процесу, розглядаючи навчання як інструмент формування предметних і ключових компетентностей здобувача освіти, необхідних для вирішення завдань у різних сферах, його соціалізації. Незважаючи на значну кількість наукових розвідок, пов'язаних з формуванням і розвитком професійної компетентності вчителів математики, пошуком резервів підвищення якості підготовки вчителя математики, потребує уточнення категоріальний апарат дослідження.

Немає єдиного погляду на трактування понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «професійна компетентність учителя».

Аналіз трактувань поняття «професійна компетентність учителя» засвідчив

різні погляди на його зміст, номенклатуру складників, рівень організації, проте всі науковці глибоко переконані, що компетентність формується через безпосередній вплив викладача, в якому в діалектичному єднанні переплелися фахові й особистісні якості сучасного професіонала, що формування професійної компетентності – це мета професійної підготовки майбутніх учителів.

Н. Кузьміна стверджує, що професійна компетентність педагога – це «обізнаність як властивість особистості, що дозволяє продуктивно вирішувати навчально-виховні завдання спрямовані на формування особистості іншої людини» [14, с. 89].

В. Серіков зазначає, що професійна компетентність – це здатність «встановлювати зв'язок між педагогічним знанням і ситуацією розвитку учня, в умінні дібрати адекватні засоби і методи з метою створення умов для розвитку особистості учня» [15, с. 56].

Е. Нікітін підкреслює, що професійна компетентність – це «поєднання його гуманістичної орієнтації і здатності бачення педагогічної реальності, володіння педагогічними технологіями; реалізацію розвиваючого та особистісно орієнтованого навчання» [16, с. 7-8].

Н. Радіонова та А. Тряпціна зазначають про професійну компетентність як про «інтегральну характеристику що визначає здатність розв'язувати професійні проблеми й типові професійні задачі, що виникають у реальних ситуаціях, професійної педагогічної діяльності, з використанням знань, професійного й життєвого досвіду, цінностей та нахилів» [17].

С. Скворцова, Я. Цимбалюк «під професійною компетентністю вчителя, у тому числі вчителя початкових класів – розуміють: властивість особистості, що виявляється у здатності до педагогічної діяльності, а саме до організації навчально-виховного процесу на рівні сучасних вимог; єдність теоретичної й практичної готовності педагога (предметно-теоретичної, психолого-педагогічної та дидактико-методичної) до здійснення педагогічної діяльності; спроможність результативно діяти, ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у процесі навчання» [18, с. 100-104].

Н. Петрікова стверджує, що «це процес і результат творчої професійної діяльності, інтегрований показник особистісно-діяльнісної сутності вчителя, зумовлений рівнем реалізації його гуманістичної спрямованості» [19].

Є. Царькова трактує професійну компетентність як показник, який засвідчує готовність до виконання певної професійної діяльності з опорою на стійкі професійні якості та досвід.

В. Овечкін визнає професійну компетентність як поєднання знань, досвіду, культури, відносин, як здатність фахівця до знаходження й прийняття оптимальних рішень в конкретній професійній діяльності.

А. Петров стверджує, що це поняття характеризує володіння професійною діяльністю, здатність до проєктування свого подальшого розвитку в певній професійній сфері, уміння на високому рівні професійно спілкуватися, несучи відповідальність за результати своєї діяльності.

Ю. Варданян, Т. Савіна, А. Яшкова під професійною компетентністю розуміють поєднання теоретичної і практичної готовності фахівця здійснити конкретну професійну діяльність через систему дій, що відповідають цій діяльності. Це поєднання виражає достатньо високий рівень сформованості відповідних психічних станів і якостей, що носять системний, інтегруючий характер.

І. Бічева розглядає професійну компетентність як процес розвитку суб'єкта певної професійної сфери, в якій відбувається його професійне самоствердження.

С. Романов визначає професійну компетентність як сан людини, інтегрованість і багатофакторність якого дозволяє забезпечити високу якість конкретної професійної діяльності суб'єкта.

В. Кричевський окреслює професійну компетентність через сукупність ознак, серед яких домінують наявність знань, усвідомлення їх важливості для успішної діяльності в професійній сфері, володіння алгоритмами, які забезпечують вирішення професійних завдань, здатність до творчості.

Н. Яковлева, Л. Анциферова, Д. Завалишина, Є. Рибалко характеризують

професійну компетентність через властивості, якості, новоутворення особистості.

А. Хуторський визначає професійну компетентність як сукупність ключових, базових і спеціальних компетентностей.

В. Сластьоніна, І. Ісаєва, А. Міщенко, Є. Шиянова стверджують, що здійснення педагогічної діяльності відбувається на основі поєднання теоретичної і практичної готовності педагога. В цьому й проявляється професійна компетентність учителя (викладача).

В. Синенко, аналізуючи сутність професійної компетентності вчителя констатує, що це – результат професійної підготовки педагога, її якісна характеристика, це інтеграція знань, умінь і навичок учителя з його особистісними якостями, що знаходять прояв в результаті професійної діяльності.

В. Адольф зазначає, що «професійна компетентність – це складне утворення, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність побудови навчально-виховного процесу» [20, с. 118.].

П. Симонов розглядає професійну компетентність, як потенційну готовність зі знанням справи розв'язувати задачі.

К. Абульханова стверджує, що професійна компетентність – це професійна готовність та здатність суб'єкта праці щоденно виконувати задачі і покладені обов'язки.

А. Чернишова акцентує увагу на наявності не тільки спеціальної освіти, але й ерудиції як загального так і спеціального плану з обов'язковим підвищенням наукової і професійної підготовки.

А. Маркова визначає професійну компетентність як певний психічний стан, як оволодіння уміннями виконувати відповідні професійні функції.

Д. Савельєва констатує, що професійну компетентність можна трактувати як здатність певної особи вирішувати проблеми, що попадають в коло її компетенції.

В. Веснін схарактеризував цей феномен як здатність особи якісно і головне безпомилково здійснювати свої функції у різних умовах, при цьому успішно опановуючи нове, швидко адаптуючись до невинно змінюючихся соціально-економічних умов.

Б. Гершунський вважає, що професійна компетентність – це «рівень професійної освіти, досвіду і індивідуальних здібностей людини, її мотивоване прагнення до безперервної самоосвіти і самоудосконалення, творче та відповідальне ставлення до справи» [21, с. 74].

Професійна компетентність – це принципово новий результат професійної освіти, що виступає на тлі узгодження домінантних цілей професійної освіти та сукупності професійних функцій. Виникає проблема, якими показниками оцінювати рівні розвитку складників професійної компетентності вчителя, яким інструментарієм це можливо вимірювати. Ретельний аналіз наукових, досліджень, предметом яких стала професійна компетентність, в тому числі й вчителя (викладача), дозволив дійти висновку, що трактування цього поняття, неоднозначності у визначенні його структури визначається різноманіттям методологічних підходів науковців, розбіжностями як цілісної одиниці і як сукупності окремих професійних компетентностей.

І. Слюгін узагальнив визначення професійної компетентності відповідно до методологічного підходу, відображеного в науковій позиції дослідника.

Наукові підходи до визначення професійної компетентності	Сутність наукового підходу
Акмеологічний	Професійна компетентність визначається основним когнітивним компонентом професіоналізму особистості, який дозволяє виконувати професійну діяльність з високою продуктивністю.

Готовнісний	Установлення співвідношення понять «професійна компетентність» і «готовність до професійної діяльності».
Діяльнісний	Визначення професійної компетентності з позицій результативності діяльності.
Культурологічний	Визначення професійної компетентності як похідного компонента загальнокультурної компетентності кожної людини.
Нормативний	Розуміння професійної компетентності як відповідності працівника нормативним вимогам, визначеним професійними стандартами.
Особистісний	Розгляд професійної компетентності як якості особистості.
Професійно-освітній	Трактування професійної компетентності як рівня освіченості фахівця.
Психологічний	Розгляд професійної компетентності як складної системи внутрішніх психічних станів і властивостей особистості фахівця, що проявляється в його готовності та здатності до здійснення професійної діяльності.
Системний	Розуміння професійної компетентності як системи професійних знань, умінь, ціннісних орієнтацій у соціумі, культури, ставлення до себе, до своєї практичної діяльності і її реалізації.
Функціональний	Визначення професійної компетентності як здатності реалізовувати визначені професійні функції.

Проведений аналіз наукових досліджень і публікацій дозволяє діяти висновку, що професійна компетентність – це відкрите, динамічне, складне,

системне, багаторівневе, нелінійне, інтегративне, багатоаспектне, багатогранне утворення, що реалізується через її ключові складові, підсистеми.

Л. Пуховська відзначає, що існує кілька підходів до визначення сукупності складових професійної компетентності вчителя (викладача):

- 1) на національному рівні чітко визначені й закріплені в державних документах педагогічної освіти майже всі групи компетентностей;
- 2) на державному рівні ставляться певні вимоги до складових професійної компетентності, але мають незначне поширення у сфері педагогічної освіти;
- 3) на регіональному рівні складові професійної компетентності не визначаються, але окремі навчальні заклади чітко їх окреслюють у освітніх програмах.

Більшість науковців виділяють такі складові професійної компетентності вчителя (викладача) математики: математична компетентність; комунікативна компетентність; полікультурна компетентність; соціальна компетентність; психологічна компетентність; інформаційна компетентність; продуктивна компетентність; моральна компетентність; автономізаційна компетентність; інтелектуальна компетентність; управлінська компетентність; мотиваційна компетентність; методична компетентність; проєктивна компетентність; прогностична компетентність; проєктно-впроваджувальна; особисті якості педагога.

Домінантною складовою професійної компетентності вчителя (викладача) математики є продуктивна компетентність, що проявляється в умінні працювати, здатності виробляти власний освітній продукт, приймати рішення у динамічному соціальному середовищі, нести відповідальність за них, готовності через методологічну невизначеність, яка панує нині в вітчизняній системі освіти до інноваційної діяльності, творчості.

Професійна компетентність учителя – важлива складова якісної освіти майбутнього вчителя математики. Компетентнісний підхід, як нова вітчизняна освітня парадигма, не заперечує необхідність теоретичних знань, умінь, навичок,

але він вимагає щоб на підставі цих знань формувалися самооцінка, самоорганізація, самореалізація, самокритичність, самоконтроль, саморозвиток. За повноцінної реалізації компетентнісного підходу знання перестають бути самоціллю, самоцінністю професійної підготовки вчителя і розглядаються як важливе знаряддя формування складових професійної компетентності, необхідних для вирішення завдань у професійній сфері.

В процесі переходу до постіндустріального, інформаційного суспільства відбувається перегляд вимог до педагогічного професіоналізму вчителя, його роботи в єдиному інформаційному середовищі, особистих якостей.

Тільки вчитель з високою професійною компетентністю може гарантувати високий рівень освітніх стандартів, коли відбувається постійна зміна цінностей підростаючого покоління з паралельним постійним ускладненням змісту освіти на різних ступенях навчання. Сучасні потреби вітчизняного суспільства вимагають значної трансформації стереотипів формування професійної компетенції учителя (викладача), створення фундаменту для нових здібностей освітян.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України реформування освіти суттєво змінює рольові позиції суб'єктів освітнього простору. Ці позиції вибудовуються на нових принципах, які передбачають активну взаємодію між учителем (викладачем) і здобувачами освіти, духовну згоду, паритетність, глибоку психологізацію, творчу співпрацю між здобувачами освіти, вільний вибір освітніх траєкторій, радикальну зміну освітніх функцій учителя, зростання вимог до його професійної компетентності.

Професійна компетентність учителя, високий рівень його професіоналізму повинні стати гарантом переходу суспільства від динамічної і в деяких випадках непередбачуваної фази свого розвитку до стабільної можливості впливу на формування ціннісних орієнтацій особистості і суспільства, ставлень, оцінок, сприяння успішної самореалізації особистості, її соціалізації.

Професійна компетентність вчителя – це готовність, здатність, спроможність організовувати освітній процес на рівні сучасних потреб

суспільства, керуючись більш гнучкою стратегією освіти відповідно до прийнятих освітніх, галузевих нормативів в професійних стандартах.

Формування професійної компетентності майбутнього вчителя математики спирається на такі принципи: гуманізму; демократизації; компетентності; професійної творчості; проблемності; реалізму; професійного саморозвитку; зорієнтованості на особистість; осмисленої перспективи; паритетності; технологізації начального процесу; об'єктивної психолого-педагогічної діагностики; узгодженості темпів розвитку всіх суб'єктів і дій; принцип опори на резонансний ефект в освітньому середовищі; принцип діалогізації навчання; принцип неможливості нав'язування процесу навчання шляхів розвитку, які не визначаються внутрішніми потребами освітнього середовища.

Найбільше визначень професійної компетентності, сукупності її ключових компонент стосується наукових розвідок у галузі педагогічної освіти.

Зміст поняття «професійна компетентність учителя (викладача)» змінюється і корегується у зв'язку з диференційно-інтеграційними процесами в вітчизняній педагогічній світі.

Професійна компетентність вчителя математики є показником його фаховості, ціллю і результатом саморозвитку.

Поняття «професійна діяльність вчителя математики» визначено, як цілісну цілеспрямовану складну відкриту нестабільну динамічну педагогічну систему, функціонування якої передбачає опору на певні підсистеми, що забезпечують готовність студентів до ефективної педагогічної діяльності. Взаємозв'язок підсистем на основі їх інтеграції дозволяє досягти основну мету системи – підготувати компетентного вчителя математики. Функціонування такої системи забезпечує створення умов для розвитку особистості майбутнього вчителя математики на основі оволодіння змістом математичної освіти, діяльнісно-операційною стороною навчання тощо.

Розроблена та апробована структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутнього вчителя математики (рис. 1) на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України, де відбувається

зміна єдиної монопольної ідеології на невизначену, де нормою людського існування стали економічна і соціальна диференціація суспільства, свобода вибору.

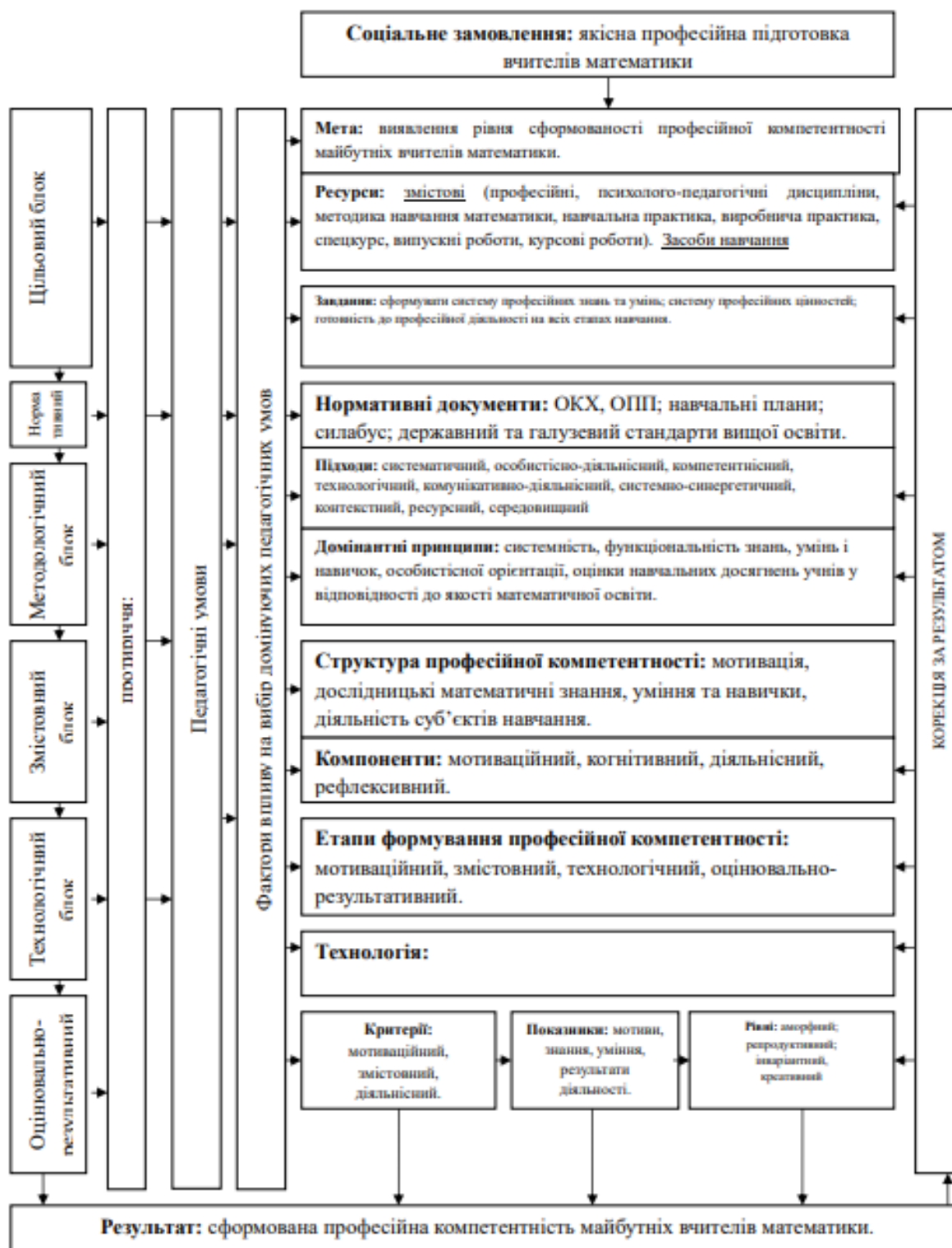

Рис. 1 Структурно- функціональна модель професійної компетентності

Оновлення методичної системи майбутніх учителів математики

розглядається, як оновлення сукупності п'яти компонентів: цілей, змісту, методів, засобів та організаційних форм навчання.

Мета оновленої методичної системи полягає у формуванні в майбутніх учителів математики професійної компетентності, яка виявляється у здатності до організації процесів навчання математики на рівні сучасних вимог, спроможності успішно розв'язувати професійні задачі, що виникають у процесі навчання і ґрунтуються на теоретичній та практичній готовності до навчання учнів.

Традиційний зміст професійної підготовки майбутніх учителів математики оновлено з урахуванням сучасного етапу розвитку шкільної математичної освіти шляхом включення студента в навчальну діяльність; проектування навчальної діяльності студента як поетапної самостійної роботи; використання методів навчання, які моделюють зміст професійної діяльності; розробка компетентнісно-орієнтованих програм, курсів професійних дисциплін, де до кожного модуля додається перелік компетентностей (або компетенцій), що формуються через його вивчення; переорієнтація на міждисциплінарність і поліпрофесіональність, як середовища, в яке піде випускник, так і самого освітнього простору.

Елементами змісту є сучасні професійні підходи до навчання учнів математики, цей зміст опановується студентами засобами навчання.

На сучасному етапі активні методи навчання реалізуються в межах певних технологій, тому методи, засоби, організаційні форми навчання доцільно замінити структурним компонентом «технологія навчання».

Використання технологій навчання допомагає змодельовати зміст майбутньої професійної діяльності та передбачити активне включення студентів у навчальну діяльність динамічний рух діяльності студента від навчальної діяльності через квазіпрофесійної і навчально-професійної до професійної діяльності; особистісне включення студента в навчальну діяльність; проектування навчальної діяльності студента як поетапної самостійної роботи; використання методів навчання, які моделюють зміст професійної діяльності.

Особливістю сучасної системи освіти є те, що інформаційний простір виступає у якості її оболонки. Виходячи з цього, намітилася тенденція отримання комп'ютером та навчальним віртуальним простором якостей суб'єктів педагогічного процесу. У зв'язку з цим уточнено місце НІТ у підготовці майбутніх учителів математики.

Для майбутнього вчителя математики дуже важливо не розглядання окремих фактів шкільної математики, а методична та логічна концепція предмета в цілому.

Емоційно-вольова регуляція навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти сприяє не лише активізації розумових і інших здібностей, а й дозволяє вдосконалити загальну систему формування професійної компетентності майбутніх учителів математики. Вирішення проблеми емоційно-вольової регуляції навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти підвищує ефективність і надійність роботи вчителя математики в потенційно емоціогенних умовах, але й розширює спектр психолого-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів математики.

Спостереження за діяльністю майбутніх учителів математики на виробничій практиці засвідчило, що практиканти з недостатнім рівнем психологічної стійкості були дуже не впевнені у власній професійній придатності. Вони відчували страх перед класом, конкретним учнем, тому прагнули уникати труднощів. Для них характерні пасивність, замкнутість, мало комунікабельність, прояв формалізму в освітньому процесі, надання переваги шаблонним діям. Такі емоційні стресори, як емоційна напруга, страх є основою невірноваженості, подразливості, а в деяких випадках - нестриманості вчителя (викладача). Вони руйнують всю структуру взаємодії між суб'єктами освітнього простору і знецінюють попереднє емоційне планування. Більшість опитаних майбутніх учителів математики недостатньо або взагалі не володіє навичками саморегуляції, самоконтролю. Опираючись на дослідження О.М. Леонт'єва, О.Г. Асмолова, доцільно систему установок і систему цінностей особистості майбутнього вчителя математики вибрати в якості основного механізму

формування професійної компетентності. При такому підході емоційна регуляція виступає як елемент установочної регуляції професійної діяльності. Цінності особистості усвідомлюються нею й пробуджують певний емоційний стан й емоційне відношення до майбутньої професійної діяльності. Емоції, які переживає особистість по відношенню до власних цінностей, виступають як актуальний регулятор орієнтовного етапу формування професійної компетентності.

Необхідно добре знати ті методичні вміння, якими повинен володіти вчитель математики, бачити конкретні методичні моделі вивчення компонентів змісту навчального матеріалу шкільної математики (поняття, теорем, задач як засобу навчання тощо), вміти виконувати логіко-дидактичний аналіз навчального матеріалу (розділу, теми, окремих уроків), уміти виокремлювати окремі змістові лінії шкільної математики.

Майбутні вчителі математики повинні мати можливість побачити шкільну математику з найвищої точки зору, яка дозволяє об'єднати розрізнені факти, звести їх до системи на базі загальних математичних і логічних ідей, які слугують сучасними основами шкільної математики.

Література:

1. Соціально-економічний стан України: наслідки дл народу та держави: національна доповідь /за заг.ред. В.М. Гейця [та ін.]. К.: НВЦ НБУВ, 2019. 687 с.
2. Ю.Г. Козак, В.В.Ковалевський, О.В.Захарченко та ін. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Навчальний посібник. Київ, Аврор, 2021. 262 с.
3. Глобальні трансформації і стратегії розвитку./ За ред. Білоруса О.Г. К.: ВІПОЛ, 2018
4. Лук'яненко Д.Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності. Навчальний посібник. К.: КНЕУ 2019. 203 с.
5. Стратегія економічного й соціального розвитку України до 2030 року. Шляхом європейської інтеграції.
6. Акуленко І.А. Теоретико-методологічні засади формування методичної

компетентності майбутнього вчителя математики профільної школи: автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.02 / І.А. Акуленко, ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2011. 24 с.

7. Бех І.Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Вища освіта України [Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія технології»]. К. : Гнозис, 2009. № 3, дод. 1. С. 21-24

8. Буркова Л.В. Генеза компетентнісного підходу. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. 2010. Вип. 30. С. 10-16

9. Воєвода А.Л. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя математики у процесі навчання у ВНЗ. Зб. наук. праць Херсонського ун-ту. Херсон: Вид-во ХДУ, 2007. Вип. 36. С. 193-197

10. Акуленко І. А. Компетентнісно орієнтована методична підготовка майбутнього вчителя математики профільної школи (теоретичний аспект): монографія. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко, 2013. 460 с.

11. Воєвода А. Л. Засоби активізації пізнавальної діяльності майбутніх учителів математики в процесі вивчення фахових дисциплін. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід проблеми. Зб. наук. пр. – вип. 36. Вінниця: ТОВ «Планер», 2013. С.208-214.

12. Моторіна В.Г. Дидактичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів математики у вищих педагогічних навчальних закладах: дис. ... д-ра пед.наук: 13.00.04 / Валентина Григорівна Моторіна. Харків, 2005. 512 с.

13. Скворцова С. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя математики. Е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». 2010, Вип.4. Режим доступу до журналу: http://intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n4_210_st_4/

14. Кузьміна Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. М.: Высш. шк., 1990. 166 с.

15. Сериков В.В. Обазование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. М.: Издательская корпорация «Логос», 1999. 272 с.

16. Никитин Э.М. Федеральная система повышения квалификации: проблемы и перспективы развития. Народное образование, 1999. № 7-8. С. 5-14

17. Радионова Н.Ф. Компетентносный подход в педагогическом обазовании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.omsk.edu/article/vestnik-omgpru-75.pdf>

18. Цимбалюк Я.С., Скворцова С.О. Професійна компетентність: зміст понять. Матеріали всеук. науково-практ. конф. викладачів, молодих науковців та студентів [«Сучасний навчально-виховний процес: теорія і практика»] упов. І.О. Палишкова. Одеса: Видавець М.П. Черкасов, 2010. С. 100-104

19. Петрікова Н.І. Професійна компетентність учителя – важлива складова якості освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://osvita.ua/school/lessonssummary/administration/34011/>

20. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя: монография. Красноярский Гос. Университет. – Красноярск: КрГУ, 1998. 206 с.

21. Гершунський Б.С. Философия образования для XXI века. М: Совершенство, 1998. 608 с.

22. Галузяк В.М. Поняття компетентності в контексті визначення професійних вимог до особистості педагога *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія педагогіка і психологія*. 2017. Вип. 50. С. 59–68.

23. Драч І.І. Управління формуванням професійної компетентності магістрів педагогіки вищої школи: теоретико-методичні засади : монографія. Київ : Дорадо-Друк, 2013. 456 с.

24. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії : монографія. Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.

25. Каплінський В.В. Загальнопедагогічна компетентність учителя: особливості, складники, шляхи формування : монографія. Вінниця : ТОВ Ніланд

ЛТД. 2017. 154 с.

26. Матяш О.І. Теоретико-методичні засади формування методичної компетентності майбутнього вчителя математики до навчання учнів геометрії : монографія. Вінниця : ТОВ «НіланЛТД», 2013. 450 с.

27. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців у системі професійно-технічної освіти. Креативна педагогіка. 2011. № 4. С. 28–34.

28. Соловей Л. В., Оніпко В. В. Теоретико-методологічні аспекти діагностики сформованості ключових компетентностей майбутніх учителів природничих дисциплін. *Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. 02 березня 2018 року. Кременчук: Методичний кабінет, 2018. 316 с.

29. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року. Відомості Верховної Ради. Офіційне видання. 2017. № 38-39

30. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. №1556-VII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

31. Бедь В. Компетентнісний підхід в процесі модернізації. *Освіта регіону*. 2011. № 5. с. 43-48.

32. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики*. К. : К.І.С., 2004. С. 45-50.

33. Бухальська С. Компетентнісний підхід. Теоретичний аналіз ключових дефініції вищої медичної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.statti online.org.ua/pedagog.osviti.html>.

34. Горобець С. М. Компетентнісна парадигма в освіті: світовий досвід, здобутки українських і польських науковців. *Українська полоністика*. 2014. Вип. 11. С. 226-233.

35. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності. Житомир, 2003. 192 с.

36. Завалевський Ю. І. Формування конкурентноспроможного вчителя в умовах орієнтації на європейську освітню інтеграцію. *Постметодика*. 2014. № 1. С. 17-20.

37. Кічук Н. В. Ключові компетентності особистості фахівця як педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*: зб. наук. пр. Одеса, 2009. Вип. 8-9. С. 53-58.

Abstract. *The article specifies the theoretical foundations of the formation of professional competence of future mathematics teachers. The views of scientists on the interpretation of the concepts "professional training of a mathematics teacher", "competence", "professional competence of a future mathematics teacher" were analyzed. A structural-functional model of the formation of professional competence of future mathematics teachers in the conditions of digitalization of education was developed and tested. The conditions for the formation of professional competence of future mathematics teachers have been clarified. It was established that the information space acts as a shell of the process of formation of professional competence of future mathematics teachers. The peculiarities of the influence of emotional-volitional regulation on the formation of professional competence of future mathematics teachers are outlined.*

Key words: *Teacher (instructor) of mathematics, professional training of a teacher of mathematics, competence, professional competence of a future teacher, professional competence of a future teacher of mathematics, formation of professional competence of future teachers of mathematics.*

УДК 37.091.3:004

PROSPECTS OF USING GIT IN THE EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL SPACE OF UKRAINE

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ GIT В ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Pavlyha P.D. / Павлига П.Д.*postgraduate student / аспірант*

ORCID: 0009-0007-7904-1890

*Alfred Nobel University, Dnipro, 18, Sichelsavska Naberezhna, 49000**Університет імені Альфреда Нобеля, Дніпро, Січеславська Набережна, 18, 49000*

Анотація. В роботі розглядається система Git та її застосування в освітньому процесі. Роз'яснено термінологію, сферу застосування, основні проблеми, шляхи їх вирішення в професійній діяльності. Висвітлено різницю між поняттями Git, GitHub та GitLab. Вивчено досвід закордонних університетів щодо використання систем контролю версій під час професійної підготовки майбутніх ІТ фахівців. Розглянуто шляхи введення Git в повсякденне життя студентів та викладачів. Розглянуто можливості, що надає сервіс GitHub Classroom, для організації навчального процесу. Доведено важливість та необхідність використання сучасних систем для вирішення повсякденних завдань. Запропоновано варіант зміни організації навчання студентів для ЗВО України.

Ключові слова: системи контролю версій, освіта в Україні, перспективи розвитку освіти, професійна підготовка, Git

Вступ.

Освіта в галузі інформаційних технологій є однією з найскладніших задач для педагогів. Швидкість розвитку нових технологій вимагає постійно підвищувати свою кваліфікацію, бути в курсі останніх розробок та слідкувати за новітніми тенденціями.

Однією з основних складових колективного процесу розробки програмного забезпечення, в сучасному світі, є система контролю версій: наприклад Subversion (SVN), Revision Control System (RCS), Microsoft Visual SourceSafe (VSS), Mercurial, Bazaar. Система контролю версій Git була розроблена в 2005 році, як безкоштовна заміна системі BitKeeper [1, с. 14]. З того моменту Git розвивався, вдосконалювався і, як результат, в теперішній час став одним з основних інструментів в світі ІТ. Його використання в процесі професійної підготовки в університетах – це потужний поштовх для розвитку майбутніх фахівців та підготовки їх до професійної діяльності.

Основний текст

Дослідженням питання використання систем контролю версій в навчальному процесі в закладах вищої освіти займалось багато вітчизняних та закордонних науковців. Наприклад Сергій Горчинський та Катерина Горчинська в своїй статті «Використання GitHub при вивченні дисципліни «основи веб-технологій» дослідили дидактичні можливості використання платформи для розміщення коду з підтримкою контролю версій та спільної роботи GitHub у навчальному процесі [1]. Джозеф Фелісіано, Маргарет-Енн Сторі та Олексій Загальський зробили тематичне дослідження на тему «Досвід студентів у використанні GitHub на курсах з програмної інженерії» [2], де зібрали відгуки у студентів двох курсів, що використовували GitHub в якості інструменту в навчальному процесі. Зібравши позитивні та негативні відгуки, ними були розроблені рекомендації для команди розробників сервісу GitHub щодо покращення інтерфейсу та забезпеченню необхідного функціоналу для потреб студентів та викладачів.

Термін «система контролю версій» означає програмний інструмент, що дозволяє відслідковувати зміни в коді або документах, зберігаючи історію змін. І хоча в суспільстві існує стала думка, що такі системи потрібні лише робітникам ІТ індустрії, це не є вірним. Як зазначено в книзі «GIT Pro» [3, с. 10] - “Якщо ви графічний або веб-дизайнер і хочете зберегти кожен зображення або макета, система контролю версій (далі СКВ) якраз те, що потрібно. Вона дозволяє повернути вибрані файли до попереднього стану, повернути весь проект до попереднього стану, побачити зміни, побачити, хто останній міняв щось і спровокував проблему, хто вказав на проблему і коли, та багато іншого. Використання СКВ також в цілому означає, що, якщо ви зламали щось або втратили файли, ви просто можете все виправити.”.

Існує 3 види систем контролю версій:

- 1) *Локальний*. Досі доволі поширений варіант, що передбачає збереження кожної версії в окремому файлі на локальному комп'ютері.
- 2) *Централізований*. Схожий за основною ідеєю на локальний, тільки

замість локального пристрою, використовується серверне обладнання, і доступ до сховища надається за спеціальними протоколами через локальну мережу або Інтернет. Наприклад Subversion (SVN).

3) *Децентралізований*. На відміну від централізованого варіанту, кожен з клієнтів отримує не лише запитувану версію файлів, а повністю всі файли репозиторію. В такому випадку, в разі виходу з ладу серверного обладнання, чи втрати даних з носія інформації, будь-яка копія на клієнтському пристрої може бути використана для відновлення серверу. Наприклад Git.

Очевидно, що децентралізовані системи мають найбільшу популярність серед розробників програмного забезпечення і тому використання в освітньому процесі саме Git є найбільш ефективним.

Також розглядаючи систему контролю версій Git, потрібно відрізнити Git, GitLab та GitHub. Git – це базова технологія, за її допомогою можна налаштувати повноцінну систему контролю версій, використовуючи допоміжні утиліти, на кшталт gitolite, в якості серверного сервісу. Для забезпечення потреб розробників, цього достатньо, але такий варіант вимагає налаштування та підтримання роботи системним адміністратором.

В цей час GitLab являє собою програмний комплекс, що має ядром сервер для системи контролю версій, і на додачу до цього надає веб-інтерфейс для налаштування, керування та різного роду аналітики. Це безкоштовне програмне забезпечення, що може бути встановлене на серверне обладнання чи персональний комп'ютер і для повноцінного функціонування потребує доступу до локальної мережі (в разі якщо сервер та всі учасники проекту знаходяться в одній локальній чи віртуальній мережі) чи до Інтернет. Також для GitLab необхідне обслуговування і налаштування, та, завдяки графічному веб інтерфейсу, це не потребує навичок в роботі з командним рядком, тому може бути виконано без допомоги системного адміністратора.

З точки зору користувача, GitHub відрізняється від GitLab тим, що це хмарний сервіс, що підпадає під категорію SaaS (software as service, програмне

забезпечення як сервіс), він не має опції розгортання серверу на обладнанні користувачів і доступний лише через офіційний портал, що розташований в мережі Інтернет.

Розглянемо системи контролю версій в ракурсі їх використання в навчально-освітньому процесі в закладах вищої освіти, на прикладі Гарвардського університету, одного з провідних закладів освіти в США. Якщо переглянути сторінку курсу CS107 / AC207: «Systems Development for Computational Science» - «Розробка систем для комп'ютерних наук» [4], можна зазначити наступні основні сфери та напрямки використання Git:

- Надання доступу студентам до навчального матеріалу.
- Організація процесу здачі лабораторних завдань.
- Створення платформ для виконання групових завдань.
- Забезпечення контролю, аналізу та стійкості до загублення інформації, будь то курсові, магістерські роботи, дисертації чи тексти наукових статей.
- Організаційні питання навчального процесу. Наприклад висвітлення розкладу занять, консультацій, екзаменів та заліків студентам та викладачам.
- Швидка передача файлів та комунікація між викладачами та студентами. Один раз налаштувавши репозиторій на локальному комп'ютері, процес обміну файлами займає 1-2 кліка. Наприклад, студент має запитання щодо тексту програми. Він робить завантаження на сервер свого варіанту коду з питаннями у коментарях. Викладач періодично запитує сервер на предмет наявності завантажень від студентів, і один рухом може отримати запитання від студента на своєму пристрої (це можна робити навіть зі смартфона в будь-якому місці та в зручний час) розглянувши питання, він може відповісти новою версією файлу, або просто коментарем. Студент отримав відповідь зможе швидко побачити, які зміни запропоновані, та як викладач пропонує вирішити його питання.

Для вирішення таких задач, сервіс GitHub має спеціальний розділ – Classroom. На офіційному сайті [5] можна знайти детальну інформацію, та безкоштовно створити власний курс. Під час створення курсу є можливість з'єднати його з вже існуючим Гугл класом, завдяки чому автоматично спрацює механізм надання доступу до курсу всім учасникам Гугл класу. Інтерфейс створення нового курсу GitHub показано на рисунку 1.

Рисунок 1 – Інтерфейс створення курсу GitHub

Джерело: [5]

Більша частина функціоналу доступна без додаткових налаштувань, та, якщо представник університету пройде перевірку на належність до навчального закладу, то відкриються додаткові можливості, наприклад - Codespaces Education. Це спеціальна функція, що надає віртуальну середу розробки для студентів, це означає, що студентам та викладачам не потрібно витрачати час на налаштування інструментів розробки. Але і без неї, GitHub Classroom має достатньо функціоналу для організації навчального процесу.

Створивши курс, можна додати завдання до нього. Інтерфейс форми нового завдання (Рисунок 2) максимально простий, але має необхідні для викладача налаштування.

Let's set up the basics for your assignment.

Assignment title *

Custom repository prefix *

This will prefix each GitHub repository that is created for this assignment. May only contain alphanumeric characters, underscores or hyphens.

Deadline

(Optional) If left blank, there will be no deadline. Date format: 31.12.2022, 23:59

☒ **This is a cutoff date**
If selected, the student will lose write access to their repository after the date is reached.

Individual or group assignment

Individual assignment

Cancel

Continue

Рисунок 2 – Інтерфейс створення завдання курсу

Джерело: [5]

Назва завдання, кінцевий строк здачі та вид завдання (індивідуальний чи груповий) – ось основні параметри. Також можна вказати:

- префікс для назв репозиторіїв, що будуть створені для цього завдання студентами. Дуже зручна функція, що забезпечить комфортне середовище для викладача та студента, і замість збереження на комп'ютері файлів на кшталт "Іванов лабораторна 1.doc", "Лаб. раб. перша Мартинюк.doc" "л.р.1_Петров.doc", "Lab.N_1_Pavliga.doc", буде структурований список:

- laboratorna_1_Ivanov
- laboratorna_1_Martynyuk
- laboratorna_1_Petrov
- laboratorna_1_Pavliga

і такий порядок забезпечується автоматично, без потреби контролю з боку викладача.

- Cutoff date – Дата закінчення. Надає можливість відключення доступу студентам до репозиторіїв завдань після настання кінцевого терміну здачі завдання.

- Далі можна обрати репозиторій, що буде слугувати шаблоном для студентів при початку роботи над завданням. В ньому можна розмістити методичні вказівки, теоретичний матеріал, фрагменти програмного коду тощо.

- Також потрібно вказати налаштування доступу до репозиторіїв із завданнями, що будуть здаватись студентами. Існує два варіанта:

1. Кожен із студентів має доступ до репозиторіїв інших одногрупників.
2. Кожне здане завдання відображається лише у викладача та у студента, що його здав.

- Ще одна з дуже корисних функцій – це авто тестування. Мається на увазі автоматична перевірка програм після здачі завдань студентами. Викладач може налаштувати вхідні параметри та результати, що мають бути прораховані програмою, що здав студент. Таким чином перевірка завдання відбувається за кілька секунд і студент миттєво отримує оцінку. Це не є обов'язковою функцією і може використовуватись за потреби.

Тож, використовуючи такий функціонал, можемо рекомендувати використовувати GitHub Classroom, задля організації навчального процесу на найвищому рівні, забезпечити більш комфортне середовище для студентів, зменшити навантаження на викладачів, мати прозорий процес оцінювання знань та комунікації викладачів зі студентами. Такі зміни можуть бути впроваджені з мінімальними витратами часу та без додаткових витрат, що робить їх максимально корисними та привабливими для використання в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців в сфері інформаційних технологій. Для успішного використання цього сервісу, потрібне лише розробити методичні вказівки для студентів по створенню облікових записів на офіційному порталі GitHub та основних функцій системи контролю версій – створення нового репозиторію, клонування репозиторію з віддаленого серверу, перевірка статусу віддаленого репозиторію, завантаження останніх змін з віддаленого

репозиторію, збереження змін в локальному репозиторії, надсилання нової версії локального репозиторію на віддалений сервер. В цілому базові функції можливо надати як вступну частину курсу з програмування на будь-якій мові з навантаженням 2-4 академічні години.

Висновки.

Під час дослідження були вивчені основні види систем контролю версій – локальні, централізовані, децентралізовані. Виявлено, що третій варіант – децентралізовані системи мають найбільше розповсюдження в професійному світі розробників програмного забезпечення сьогодення. Було роз'яснено різницю між Git – базова технологія контролю версій, GitLab – програмне забезпечення, що дозволяє розгорнути сервер на сторонньому обладнанні та GitHub – хмарний сервіс, що надає доступ до свого функціоналу через офіційний веб-портал. Наведено приклад, як в Гарвардському університеті, США використовується сервіс GitHub, для організації навчального процесу з дисципліни «Розробка систем для комп'ютерних наук». Проаналізовано функціонал спеціального розділу сервісу GitHub – Classroom, що надає дуже гнучкий та широкий функціонал для створення освітнього середовища для навчальних дисциплін – починаючи з комунікації між студентами та викладачами та закінчуючи автоматичною перевіркою виконаних завдань за допомогою підготовлених тестів.

В результаті були сформовані рекомендації щодо застосування сервісу GitHub Classroom під час професійної підготовки фахівців з ІТ в закладах вищої освіти України.

Література:

1. Горчинський С. ВИКОРИСТАННЯ GITHUB ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ВЕБ-ТЕХНОЛОГІЙ» [Електронний ресурс] / Сергій Горчинський, Катерина Горчинська // Professional Pedagogics. – 2022. – Т. 1, № 24. – С. 195–202. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.195-202> (дата звернення: 21.09.2024). – Назва з екрана.

2. Feliciano J. Student experiences using GitHub in software engineering courses: a case study [Electronic resource] / Joseph Feliciano, Margaret-Anne Storey, Alexey Zagalsky // 38th International Conference on Software Engineering Companion (ICSE '16): Proceedings, NY. – New York, 2016. – P. 422–431. – Mode of access: <https://doi.org/10.1145/2889160.2889195> (date of access: 21.09.2024). – Title from screen.

3. Chacon S. Pro GIT. Everything you need to know about git [Electronic resource] / Scott Chacon, Ben Straub. – [S. l. : s. n.]. – Mode of access: <https://git-scm.com/book/en/v2> (date of access: 21.09.2024). – Title from screen.

4. CS107 / AC207: Systems Development for Computational Science [Electronic resource] // GitHub. – Mode of access: <https://harvard-iacs.github.io/2021-CS107/> (date of access: 21.09.2024). – Title from screen.

5. GitHub Classroom [Electronic resource] // GitHub Classroom. – Mode of access: <https://classroom.github.com/> (date of access: 21.09.2024). – Title from screen.

Abstract. *The paper discusses the Git system and its application in the educational process. The terminology, scope, main problems, and ways to solve them in professional activities are explained. The difference between the concepts of Git, GitHub and GitLab is highlighted. The experience of foreign universities in the use of version control systems in the professional training of future IT professionals is studied. The ways of introducing Git into the everyday life of students and teachers are considered. The opportunities provided by the GitHub Classroom service for organising the educational process are considered. The importance and necessity of using modern systems for solving everyday tasks is proved. The options for changing the content of disciplines for Ukrainian higher education institutions are proposed.*

Key words: *version control systems, education in Ukraine, prospects for the development of education, professional training, Git*

Науковий керівник: Осадчий В.В., д. пед. н., проф.

Стаття надіслана: 23.09.2024 г.

© Павлига П.Д.

PSYCHOLOGICAL AND COGNITIVE ASPECTS OF RAPID LEARNING

Ostapovskyi Oleksii

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6670-8472>

Founder, IT Brains LLC, 15701 Collins ave, Unit 1703,

Sunny isles beach, Florida 33160

Abstract. The article is dedicated to studying the psychological and cognitive aspects of rapid learning, including the analysis of effective techniques for optimizing the learning process. The purpose of the research is to identify the main psychological and cognitive factors that influence the effectiveness of rapid knowledge acquisition and the development of professional skills. General scientific methods of cognition, such as analysis, synthesis, comparison, and generalization, were used in the research. The results show that rapid learning, based on integrated approaches to utilizing the brain's cognitive capabilities, has significant advantages in the educational process. It has been proven that methods aimed at activating both brain hemispheres contribute to a deeper and more effective assimilation of the material. In particular, the suggestopedia method, which uses multimodal sensory techniques, significantly enhances cognitive processes, including memory and the ability to quickly retrieve information. Such an approach ensures stress-free learning with an optimal level of workload and a flexible schedule, making it particularly appealing to students of different ages and specializations. The analysis of psychological factors highlights the importance of integrating strategies that address both the cognitive and emotional needs of participants. It has been shown that the brain-body connection, reduction of psychological anxiety, the formation of a positive emotional state, increased motivation, and the development of self-efficacy are the main psychological factors influencing successful knowledge acquisition and subsequent professional application of the acquired skills. Implementing these factors in the educational process enhances its productivity and improves students' professional skills. Short-term educational programs focused on intensive practical activities and regular repetition of the material provide significant benefits for long-term retention and increased concentration. The use of techniques such as brain-based learning, neuro-linguistic programming, the concept of multiple intelligences, and multisensory engagement creates optimal conditions for stimulating neuroplasticity and increasing cognitive flexibility. The practical significance of the study lies in the implementation of new teaching methods to enhance the effectiveness of educational processes and the development of professional competencies.

Keywords: rapid learning, cognitive processes, suggestopedia, motivation, neuroplasticity.

Introduction

Rapid learning, as a methodology, has long become an integral part of modern educational practice, and its advantages are confirmed by thousands of programs implemented in various countries around the world. These courses are successfully introduced in the corporate sector, educational institutions, and various training platforms, contributing to effective improvement in the level of knowledge and competencies.

As an innovative educational approach, rapid learning is gaining increasing recognition due to its ability to effectively transform traditional learning methods. Its main idea is to create conditions for the maximum active engagement of human

cognitive resources, allowing high results to be achieved in a short period. By integrating theoretical knowledge with practical tasks, rapid learning aims to develop stable long-term skills and a high level of concentration.

One of the key features of this approach is the inclusion of psychological factors, such as motivation, reduction of anxiety, and the creation of a positive emotional environment. Psychological comfort during learning contributes to increased productivity and better memorization. At the same time, the focus on practical tasks and reflective techniques allows for the quick integration of new knowledge into real-world contexts, making it more accessible for further use.

The widespread application of rapid learning not only improves the educational process but also provides lasting benefits for the economy by raising the overall skill level of employees and their adaptability to innovative changes. This makes such courses an important tool for training highly qualified personnel capable of effectively working in dynamic markets and rapidly evolving technologies.

Literature Review

The issue of psychological and cognitive aspects of rapid learning is well-studied in international scientific literature. Significant contributions to the development of this topic have been made by authors such as L. Boyes, I. Reid, K. Brain, and J. Wilson [1], who in their study presented a literature review on accelerated learning, revealing various methodologies that enhance the efficiency of knowledge acquisition. An important contribution was also made by R. Cunnington [2], who focused on the principles of neuroplasticity, explaining how the brain changes under the influence of learning. I. Khyzhniak, L. Tsybulko, I. Viktorenko, and N. Mohuliova [3] focus on the application of the theory of multiple intelligences in primary school, which allows adapting project-based learning to different cognitive characteristics of students. The work of H. Kong, N. Sun, and Q. Yan [4], which explores psychological support for the new generation of students by focusing on the concept of psychological empowerment, is also useful for research. A significant emphasis on neuroactivation in the context of learning is made by G. Maheswari and H. Indu [5], who explore the application of the "Brain Gym" method to increase learning efficiency. D. Rueckert,

K. Pico, D. Kim, and X. Calero Sánchez [8] in their work analyze the effectiveness of gamification in foreign language learning.

Expert literature was also used for the study, including publications on platforms such as RapidBI [7], which examines the history of accelerated learning, and Vanguard Gifted Academy [10], which highlights the scientific basis of rapid learning principles.

However, despite the sufficient amount of literature on this topic, there is a lack of systematic material that would combine various aspects of rapid learning. Therefore, by using different scientific cognition methods, the information was analyzed, grouped, and systematized and presented in the light of the research topic.

Purpose of the article – to highlight the key psychological and cognitive aspects that reflect the benefits of rapid learning.

Research results

Cognitive benefits of rapid learning. The cognitive benefits of rapid learning have been proven both in practical educational work and through numerous experimental scientific studies. One of the most comprehensive studies on accelerated learning is the work of Boyes and co-authors, which offers the following definition: "Accelerated learning encompasses methods based on brain research, philosophical approaches to defining intelligence, and classroom learning dynamics" [1, p.3]. Due to the effectiveness of express learning, this educational method has been given another name—"brain-friendly learning," which is widely used in scientific research and teaching practices [8]. This method is considered unique in the context of innovative teaching methods due to its user-friendly approaches to skill formation in students.

Initiated by Dr. Georgi Lozanov, who developed a technique for teaching English using unconventional methods (including visual and auditory techniques), this system became known as "suggestopedia," which over time spread significantly to all areas of learning, not just linguistics [7].

Lozanov's ideas have been expanded over decades by many researchers, academics, and specialists from various fields such as education, medicine, and psychology. His concepts have also found their place in corporate training [11].

The main goal of Dr. Lozanov was to use the "suggestopedia" method to

accelerate student learning by using an integrated approach that activates both hemispheres of the brain through multimodal sensory techniques that are brain-friendly [6].

Table 1 – Involvement of the right and left-brain hemispheres in memorization

Right Hemisphere	Left Hemisphere
Emotions and intuition	Logic
Shapes and patterns (e.g., diagrams)	Mathematical formulas
Images and pictures	Language
Rhythm, music, and sounds	Words
Synthesis (holistic view)	Analysis (details)
Concrete and specific	Symbolic and abstract
Spatial manipulation	Sequence
Imagination	Linearity
Melody of a song	Lyrics of a song

Note: based on [6]

The connection between the brain and the body is a crucial factor in ensuring the cognitive benefits of rapid learning. Physical well-being significantly influences the optimization of cognitive processes and enhances the ability to retain information. Regular physical activity, a balanced diet, and sufficient sleep levels create a favorable environment for the activation of neurotransmitters, which are key elements for the effective acquisition of new knowledge. Conversely, stress and anxiety greatly limit the brain's ability to perceive new information. Research shows that the hormone cortisol, released during stress, negatively affects memory processes, particularly the retrieval of already acquired information. To counter these effects, incorporating physical exercises as part of the learning process can contribute to better material retention, as kinetic methods activate multiple brain regions simultaneously, strengthening cognitive connections [10].

Therefore, compared to traditional learning, rapid learning allows students to, first, follow a convenient schedule, second, maintain a regulated workload, and third, experience a stress-free learning process.

Psychological factors of short-course effectiveness. As shown by research from Vanguardgiftedacademy, learning becomes more effective when students understand why this material is important to them. This is why educational courses are built on the

principle of relevance: providing a minimum of theory and a maximum of practical cases that closely simulate work processes. Acquired practical knowledge is absorbed faster and more deeply, and its long-term usefulness is evident. This is because the human brain prioritizes information directly related to current needs and physical actions. For example, learning a new sales technique will be more productive if employees see its direct impact on fulfilling daily duties and career advancement prospects. Additionally, the human brain is more likely to remember the action taken in a specific situation rather than what the action is called and its characteristics. Therefore, understanding and applying the principle of brain-body connection is essential to achieving maximum effectiveness in accelerated learning, providing optimal cognitive conditions for successful knowledge acquisition [10].

The psychological state of a person is strictly dependent on their emotional condition. Emotions, in turn, directly affect learning effectiveness. Positive emotions can enhance the learning process's productivity by improving the mechanisms of encoding, storing, and recalling information. Therefore, the entire process of short courses is structured in a way that students receive a specific set of psychological factors that enhance course effectiveness, including reducing professional anxiety, increasing motivation, and developing self-confidence among students.

The primary task of such courses is to reduce the level of psychological anxiety. As shown in the research by Kong, H., Sun, N., & Yan, Q., professional anxiety often arises from negative or challenging learning experiences, especially when traditional forms of education do not consider individual student needs. In the context of rapid learning, psychological empowerment techniques used to lower anxiety levels create prerequisites for a comfortable and focused learning environment. Such techniques may include positive reinforcement, reflective learning, and adapting the learning material to meet the student's needs [4].

Motivation plays a key role in successful knowledge acquisition. In short-term courses, students are often provided with a clear understanding of the ultimate learning goals and the specific benefits they will receive after completing the course. For example, top positions in the learning effectiveness rankings may come with monetary

rewards or compensations. This builds students' confidence in their ability to achieve set goals and fosters ongoing self-improvement [4].

Self-efficacy is defined as an individual's belief in their own ability to achieve meaningful results. Short-term courses provide students with the opportunity to quickly apply newly acquired knowledge in practice, which strengthens their belief in their own strengths. Integrating practical tasks and projects into the learning process allows students to experience the direct connection between learning and professional activities, significantly boosting their motivation and interest [4].

Thus, psychological factors such as reduced anxiety, increased motivation, and the development of self-efficacy play a crucial role in enhancing the effectiveness of short-term courses. These factors not only promote successful material retention but also contribute to the development of professional competencies and psychosocial skills necessary for future success.

Research conducted by Kong, H., Sun, N., & Yan, Q., in 2016 examined the impact of psychological empowerment on future job satisfaction levels. These studies confirmed a high correlation between the use of psychological empowerment strategies and an increase in satisfaction with work outcomes in the production environment [4].

Based on the literature review, we systematized the data and highlighted the main psychological factors influencing accelerated learning in Table 2.

Table 2 – Psychological factors of short-course effectiveness

Psychological Factor	Description
Brain-body connection	The brain prioritizes processing information directly related to current needs and physical actions. This promotes deeper and long-term retention of knowledge.
Emotional state formation	Positive emotions enhance learning efficiency by activating mechanisms of encoding, storage, and retrieval of information.
Reduction of psychological anxiety	Lowering stress and professional anxiety creates a comfortable learning environment, increasing the ability to absorb material.
Increased motivation	Growth of intrinsic motivation through a clear understanding of goals and benefits strengthens active participation in the learning process.
Development of self-efficacy	Building confidence in one's own abilities to achieve meaningful results enhances engagement and contributes to effective knowledge acquisition.

The impact of rapid learning on long-term memory and concentration. One of the key features of short-term programs is their intensity. The learning process typically includes intensive practical sessions that require students to actively apply new knowledge in real or simulated conditions. This not only aids in better retention of the material but also develops the ability to quickly adapt to new tasks and solve problems on the spot, which is critically important in many fields of activity.

Short-term courses also often incorporate mechanisms for regular repetition of the acquired material. Repetition is one of the key aspects of reinforcing knowledge in long-term memory. By utilizing various types of activities such as project work and interactive discussions, students are given the opportunity to regularly review and reflect on the learning material, contributing to its long-term retention.

Traditional educational systems often rely on theoretical explanations and separate study of the material, where practical application may not happen immediately. This can result in knowledge gained at one stage not being integrated with subsequent stages and, over time, being forgotten. In short-term programs, the focus is on continuous integration of theoretical and practical components, which promotes deeper and more stable learning of the material.

Thus, short-term learning programs are more effective compared to traditional ones due to their ability to provide intensive, relevant, and practically oriented learning, which contributes to better consolidation of information in long-term memory.

The main elements highlighted in this definition include the use of various methodologies and concepts that enhance the functioning of long-term memory.

Use of scientific research on the physical functioning of the brain, often referred to as brain-based learning. One of the main aspects of brain-based learning is the concept of neuroplasticity—the brain's ability to change its structure and functions in response to experience and learning. Neuroplasticity includes both the creation of new neural connections and the strengthening of existing ones. For example, activities such as physical exercise can positively affect cognitive functions and promote the growth of new neurons in the hippocampus, a brain region responsible for memory formation and spatial navigation. It has been shown that approximately 700 new neurons are

added to each hippocampus daily, even in adults, which is critical for memorization and adaptation to new information [2].

Application of neuro-linguistic programming (NLP), positive thinking, a favorable environment, and self-esteem enhancement techniques. NLP is based on principles of communication and behavior change that include language modification, feedback with one's own emotions, and the establishment of new behavioral patterns. Empirical research by Zhang et al. shows that the use of NLP techniques (e.g., altering internal representations through mental imagery) can significantly enhance academic achievement, emotional intelligence, and critical thinking. This has been proven in groups of students using these methods in the learning process, leading to increased cognitive flexibility, improved stress resilience, and the ability to self-regulate, confirming the effectiveness of NLP for cognitive development in educational contexts [12].

Integration of multiple intelligence theories, including emotional intelligence, and multisensory engagement (visual, auditory, kinesthetic: VAK). According to the theory of multiple intelligences, people possess different types of intelligence, such as linguistic, logical-mathematical, musical, spatial, bodily-kinesthetic, interpersonal, and intrapersonal, each with its own specificity in learning. Using different types of intelligence allows the creation of a more adaptive learning environment that meets individual student needs and increases their motivation to acquire new knowledge. As noted in the research by I. Khyzhniak et al., emotional intelligence is a key factor in creating a positive learning environment. Including emotional intelligence enhances students' ability to self-regulate, reduces stress levels, and improves interpersonal relationships, facilitating the learning process [3].

Utilization of memory enhancement techniques such as mind maps, visualization, brain exercises, and stimulation methods such as "Brain Gym". According to the research by Maheswari and Indu, "Brain Gym" consists of a series of simple physical exercises that coordinate the work of both brain hemispheres, improve cognitive function, and promote integrated learning. The brain exercises in this method stimulate the interaction between the brain hemispheres, improving memory, concentration, and

logical thinking abilities, especially in complex subjects. Integrating such exercises into the learning process enhances memorization efficiency by activating neural networks and reducing stress levels, which often hinder the assimilation of new information [5].

This list of memorization methods is not exhaustive. Quite often, when creating accelerated courses, developers rely on combined methods that leverage various advantages to better achieve learning goals.

Conclusions

Rapid learning, based on integrated approaches to utilizing the brain's cognitive capabilities, demonstrates significant advantages in the educational process. In particular, the use of methods aimed at activating both brain hemispheres promotes deeper and more effective assimilation of the material. Suggestopedia, as a method of rapid learning, uses multimodal sensory techniques that significantly improve cognitive processes, such as memory and the ability to quickly retrieve information. This approach ensures effective learning without stress, with a regulated level of workload and a flexible schedule, making it especially attractive for students of different ages and specializations.

The analysis of psychological factors that contribute to the effectiveness of short-term learning courses indicates the importance of integrating various strategies that address not only cognitive but also emotional needs of participants. The brain-body connection, reduction of psychological anxiety, formation of a positive emotional state, increased motivation, and development of self-efficacy are the main psychological factors influencing successful material retention and subsequent professional application of acquired knowledge. Purposeful implementation of these factors enhances the productivity of the learning process and improves students' professional skills.

Short-term learning programs, with their intensive practical sessions and emphasis on regular repetition, provide significant benefits for long-term retention of material and improved concentration. The use of techniques such as brain-based learning, neuro-linguistic programming, multiple intelligences, multisensory

engagement, and practical "Brain Gym" exercises creates optimal conditions for stimulating neuroplasticity and increasing cognitive flexibility, contributing to deeper and more sustainable memorization of information.

References

1. Boyes, L., Reid, I., Brain K., and Wilson, J. (2004) Accelerated Learning: a Literature Survey. Unit for Educational Research & Evaluation, University of Bradford
2. Cunnington, R. (2019). Neuroplasticity: How the brain changes with learning. IBE Science of learning portal. URL: <https://solportal.ibe-unesco.org/articles/neuroplasticity-how-the-brain-changes-with-learning/>
3. Khyzhniak, I., Tsybulko, L., Viktorenko, I., & Mohuliova, N. (2021). Implementing the theory of multiple intelligences into project-based multimedia learning at primary school. *Information Technologies and Learning Tools*, 82(2), 18-31. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v82i2.4326>
4. Kong, H., Sun, N., & Yan, Q. (2016). New generation, psychological empowerment. *International Journal Of Contemporary Hospitality Management*, 28 (11), 2553-2569. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJCHM-05-2014-0222/full/html>
5. Maheswari, G., & Indu, H. (2023). Brain activation using Brain Gym for effective learning. *Journal of Advanced Zoology*, 44, 1053-1060. DOI: <https://doi.org/10.17762/jaz.v44i3.1356>
6. McKeon, J. (1995). What is this thing called accelerated learning? *Training and Development*, 49, 64-66.
7. Morrison. M. (2018). History of Accelerated Learning. RapidBI. URL: <https://rapidbi.com/history-of-accelerated-learning/>
8. Rueckert, D., Pico, K., Kim, D., & Calero Sánchez, X. (2020). Gamifying the foreign language classroom for brain-friendly learning. *Foreign Language Annals*, 53. DOI: <https://doi.org/10.1111/flan.12490>
9. Short, J., Hirsh, S. (2021). How to Implement Accelerated Learning

Successfully. Carnegie. URL: <https://www.carnegie.org/our-work/article/how-implement-accelerated-learning-successfully/>

10. Vanguardgiftedacademy (2023) The Science Behind Accelerated Learning Principles. URL: <https://vanguardgiftedacademy.org/latest-news/the-science-behind-accelerated-learning-principles>

11. Zemke, R. (1995). Accelerated learning: Madness with a method. Training, 32 (October, 1995), 93-96.

12. Zhang, X., Davarpanah, N., & Izadpanah, S. (2023). The effect of neurolinguistic programming on academic achievement, emotional intelligence, and critical thinking of EFL learners. *Frontiers in Psychology*, 13, 888797. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.888797>

УДК 159.9

THE RELATIONSHIP BETWEEN VALUE ORIENTATIONS AND THE EMOTIONAL COMPONENT OF READINESS FOR MARRIAGE OF YOUNG WOMEN

ЗВ'ЯЗОК ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ З ЕМОЦІЙНОЮ СКЛАДОВОЮ ГОТОВНОСТІ ДО ШЛЮБУ У МОЛОДИХ ЖІНОК

Lych O.M./Лич О.М.*d. of psychology, as. prof. /д.психол.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-0873-3319

Koss A. A. / Косс А.А.*stud., master / студ., магістр**National Aviation University, Kyiv, Liubomyr Huzar Avenue, 1, 03058**Національний авіаційний університет, проспект Любомира Гузара, 1, м.Київ, 03058*

Анотація. У статті пропонується розглянути зв'язок ціннісних орієнтацій молодих жінок до їхньої готовності до шлюбу. Саме поняття готовності до шлюбу багатокомпонентне і нами виокремлено саме емоційну складову цього внутрішнього стану особистості. Підкреслено у роботі важливість зв'язку ціннісних орієнтацій та емоційної складової готовності до шлюбу у молодих жінок. Припускаємо, що і система цінностей можуть стати пріоритетними у виборі партнера, і тоді до шлюбу ставляться, як до обов'язку, традиції. Так само, як й емоційна складова може відігравати пріоритетну роль у виборі партнера, і тоді шлюб – це імпульсивне рішення, яке згодом може змінитись. Поєднання ціннісної сфери та емоційної складової дозволяють припустити зважений погляд молодих жінок на шлюб з піднесеними почуттями (коханням, закоханістю) до свого партнера.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, емоційна готовність до шлюбу, спрямованість особистості, шлюбні цінності, мотиваційна структура особистості, молоді жінки.

Вступ.

Актуальність дослідження психологічної готовності до шлюбу у молодих жінок зумовлена суттєвими змінами в шлюбній поведінці молоді, зокрема, зниженням інтересу до традиційного шлюбу. За останні роки кількість зареєстрованих шлюбів в Україні значно зменшилася, що пов'язано з економічною нестабільністю, соціально-культурними змінами, війною, тимчасовим переміщенням людей та загальною невизначеністю у майбутньому [1]. В той же час, держава дбає про створення родин в Україні, дозволяючи укладати шлюби на відстані через державний застосунок. Це спрощує, мінімізує та економить час подружжя для отримання документу про родину. Проте цій події передують тривалий шлях пізнання цінностей один одного і емоційна

готовність обох до шлюбу.

Готовність до шлюбу є складним і багатогранним утворенням, і на нашу думку, емоційна складова є однією з найвагоміших. Емоційна складова «відповідає» за: -наявність стійкого та дієвого позитивного ставлення до шлюбу, -усвідомлення його важливості як життєвої цінності, -усвідомлене прагнення мати сім'ю, -глибоке переконання в її важливості, -прагнення до щасливого подружнього життя.

Вважаємо, що вираження емоційного компоненту у особистості може передбачати легкість при встановленні емоційних контактів з представниками іншої статі. Розвинута емоційна сфера дозволяє молодим жінкам керувати емоціями в різних ситуаціях, проявляти гнучкість, виразність емоцій, дозволяє акцентувати увагу саме на позитивних емоціях, сприяє бажанню до міжособистісної комунікації, до підтримання міжособистісних стосунків. Крім того, готовність до шлюбу включає потреба в оволодінні необхідними навичками та знаннями для успішного створення та функціонування сім'ї.

Основний текст.

Готовність до шлюбу це важливе рішення будь-якої людини, на яке впливають різні чинники, як позитивні, так і негативні. Серед чинників можна виокремити – приклади родини батьків та знайомих (можу бути, як позитивними, так і негативними). Також може впливати на готовність етно-соціальний чинник – дотримання або повернення до традицій, що становить ціннісну сферу особистості.

Всі ці компоненти впливають на спрямованість особистості, на її потреби, особистісні смисли, на усвідомленість мотивації до укладання шлюбу. Крім того, установки та переконання щодо вступу у шлюб, проявлена потреба у ньому, охоплює стійкі життєві цілі та плани на майбутнє.

Спрямованість особистості являє собою систему спонук, які визначають вибірковість ставлень до оточуючих, до різних аспектів життя, а також активності особистості, що проявляються через поведінку людини. Центральними елементами спрямованості є мотиви, які формуються на основі як

усвідомлених, так і неусвідомлених потреб та прагнень людини. Усвідомлені мотиви включають життєві цілі, інтереси, ідеали, переконання та світогляд. Неусвідомлені мотиви такі, як потяги та бажання, також відіграють важливу роль у формуванні спрямованості. Вони відображають внутрішні потреби, які не завжди усвідомлюються, але можуть суттєво впливати на поведінку, особливо в стресових чи емоційно напружених ситуаціях [2].

Цінності являють собою соціально значущі уявлення про те, що є добрим-поганим, справедливим-несправедливим, патріотичним-зрадницьким, етичним-некультурним, як у суспільстві, так і для окремої особистості зокрема. Цінності мають властивість впливати на процес задоволення потреб, на коло інтересів та бажань людини. Відомо, що цінності можуть дещо видозмінюватися з часом, виходячи з набутого особистістю досвіду, її життєвих знань, а також цінності трансформуються через соціальні та культурні зміни.

Як зазначається у психологічній літературі [6], цінності можуть мати два аспекти: суспільний та особистісний. Так, суспільний аспект цінностей стосується їхнього загального визнання у суспільстві, перетворюючись у певні принципи. Особистісний аспект відображає власне ставлення людини до цих цінностей і це ставлення формується через її внутрішні орієнтири, установки та риси характеру. Тобто, цінності одночасно представляють і соціально значущі ідеали, і відображають особисте ставлення до цих ідеалів, формуючи соціальні установки та якості особистості. Вони, як орієнтири допомагають людині визначити, що є важливим у її житті, і спрямовують її дії відповідно до особистих переконань та пріоритетів [3].

Наведемо одну з класифікацій цінностей [3], що включає такі види:

- 1) абсолютні цінності – це доброта, любов, правда та справедливість, що є загальнолюдськими ідеалами;
- 2) національні цінності – пов'язані з патріотизмом, національною гідністю та історичною пам'яттю;
- 3) громадянські цінності – включають права і обов'язки, соціальну гармонію, повагу до закону;

4) сімейно-родинні цінності – стосуються подружньої вірності, турботи про дітей та пам'яті про предків;

5) особистісні цінності – визначають риси характеру, поведінку і стиль життя.

Як бачимо, цінності торкаються усіх сфер життя особистості, але це не єдина класифікація. У психологічній науці існують різні класифікації особистісних цінностей. Однією з найвідоміших вважається класифікація, запропонована Мілтоном Рокичем [3], який встановив дві основні категорії цінностей: термінальні та інструментальні.

Так, термінальні цінності визначають кінцеву мету, до якої людина прагне протягом усього свого життя. Вони служать ідеалами і життєвими цілями, що визначають сенс існування людини. До термінальних цінностей можна віднести цінності, що пов'язані з активним діяльним життям, життєвою мудрістю, здоров'ям, коханням, знаннями, розвитком, творчістю тощо. Ці цінності служать орієнтирами для особистісного зростання і планування життя людиною. Наприклад, якщо людина цінує здоров'я і воно являється її головною метою, то її цінності будуть спрямовані на здоровий спосіб життя.

Інструментальні цінності служать засобом досягнення обраної людиною мети. Вони визначають якості та характеристики, які допомагають людям досягти термінальних цінностей. Прикладами інструментальних цінностей можуть бути охайність, ввічливість, життєрадісність, освіченість, чуйність тощо. Наприклад, якщо термінальною цінністю людини є знання, то інструментальними цінностями можуть бути такі якості, як самоконтроль, воля та акуратність, які сприяють досягненню цієї мети.

Цей розподіл цінностей є певною мірою умовним, але чітко відображає спрямованість діяльності людини і спосіб її організації [3].

Ціннісні орієнтації – це цінності, які ієрархічно пов'язані між собою та формують спрямованість поведінки, світогляд та життєві стратегічні цілі особистості [4]. Вони впливають на загальну спрямованість інтересів, мотивацію, цілі людини, визначають рівень готовності до реалізації власних

життєвих планів, а також відіграють основну роль у формуванні мотиваційної структури особистості. Вступ до шлюбу є одним із найважливіших життєвих рішень, тому ціннісні орієнтації осіб, які прагнуть створити сім'ю, часто базуються на таких цінностях як рівність, взаємна підтримка, дружба, любов та повага [5].

Окрім того, для досягнення психологічної сумісності подружжя необхідно взаємне пізнання один одного й узгодження між ціннісними орієнтаціями подружжя, що дозволить забезпечити повагу до індивідуальності партнера та позитивного ставлення до його поглядів. Відмінності ж у системах ціннісних орієнтацій можуть призводити до проблем, таких як боротьба за лідерство, конфлікти щодо розподілу сімейних ролей та зіткнення індивідуальних потреб [5], все це може нанести негативний відбиток рішення створення родини.

Таким чином ціннісні орієнтації визначають, як людина взаємодіє зі світом і що для неї є важливим у житті. Тобто ціннісні орієнтації, які пов'язані з готовністю людини створювати родину і родина виступає для неї найважливішою цінністю, будуть позитивно впливати на ставлення особистості до шлюбу та визначати його значення у житті особи. Такі особи будуть мати стійку та дієву зацікавленість змістом шлюбу та його складовими [6].

Формування ціннісних орієнтацій відбувається у процесі соціалізації індивіда, через його взаємодію з суспільною інформацією та досвідом попередніх поколінь. Спочатку людина засвоює соціально схвалені стереотипи поведінки, орієнтовані на культурні та моральні цінності, після чого починає адаптувати ці цінності до власного життєвого досвіду. У структурі ціннісних орієнтацій виділяються два важливі компоненти: когнітивний, що охоплює процес прийняття цінностей суспільства, та емоційний, який відображає особисті переживання щодо цих цінностей [3].

Науковці наголошують [7], що формування ціннісних орієнтацій починається з раннього віку, коли індивід поступово долучається до різних суспільних цінностей і розуміє їхнє значення. Надалі, в процесі навчання та розвитку, особистість здобуває здатність самостійно визначати, які з цінностей

для неї є найбільш важливими, тим самим формуючи власну ієрархію цінностей. Тобто ціннісні орієнтації, будучи основою особистісного світогляду, відображають життєві цілі, переконання та інтереси людини, забезпечуючи стійкість особистості та її життєві пріоритети.

Одним з важливих чинників, який впливає на формування ставлення до шлюбу, є родинні традиції та приклад батьківських стосунків. Сімейне виховання відіграє визначну роль у становленні ціннісних орієнтацій людини. Досвід сімейних стосунків батьків, їхній приклад гендерної взаємодії, комунікації та розподілення ролей у сім'ї формують базові уявлення людини про те, як має функціонувати шлюб [8]. Позитивне ставлення до шлюбу часто пов'язане з позитивним сімейним досвідом та сприяє готовності до створення власної сім'ї [9].

Варто зазначити, що спрямованість особистості до вступу у шлюб може мати основу як індивідуальних, так і суспільних цінностей. Проте, особисті цінності мають пріоритет над суспільними, тобто людина ставить своє життя та діяльність на перше місце. Індивідуальні цінності сполучають особу з суспільством. Зовнішні мотиви на вступ до шлюбу, які невмотивовані цінностями особи, можуть призводити до виникнення напруження, оскільки вони часто суперечать внутрішнім прагненням і цінностям [10].

Дослідження виявили [11], що серед дівчат юнацького віку спостерігається тенденція ставити романтичні стосунки вище за прагнення створити щасливу сім'ю. Дана тенденція свідчить про зсув ціннісних орієнтацій молоді, де особиста самореалізація стає важливішим пріоритетом. Навіть у пізньому юнацькому віці ціннісні орієнтації ще недостатньо сформовані, тому постає актуальним питання психологічного підвищення узгодженості у ціннісно-смісловій сфері молоді.

Науковці [12] визначають етапи формування шлюбних ціннісних орієнтацій, а сам процес є тривалим. Розглянемо ці етапи. Перший етап пов'язаний з переоцінкою цінностей та ідеалів, що розвивалися впродовж попереднього досвіду. Другий етап засвоєння цінностей відбувається через

взаємодію з соціальними інститутами, такими як засоби масової інформації, соціальні мережі, громадська думка та пропаганда, які впливають на уявлення про шлюб і партнерство. Цей етап є особливо важливим, оскільки сучасні соціокультурні тенденції можуть як підтримувати, так і змінювати традиційні шлюбні ціннісні орієнтації. Третій етап формування ціннісних орієнтацій базується на активній діяльності та внутрішньому ставленні до об'єктивних умов існування.

Таким чином, ціннісні орієнтації осіб, які вступають до шлюбу залежать як від особистісних характеристик, так і від соціокультурних чинників. Психологічна підготовка до шлюбу, яка заснована на формуванні шлюбних ціннісних орієнтацій, буде сприяти створенню гармонійних і тривалих подружніх стосунків. Гармонійні стосунки в шлюбі, в свою чергу, залежать від того, наскільки партнери готові приймати і адаптувати цінності один одного та емоційно готові до близької взаємодії. Тому розвиток внутрішньої мотивації до шлюбу, яка основана на індивідуальних цінностях буде позитивно впливати на ставлення до шлюбу, від чого залежить підвищення укладання шлюбів і покращення демографічної ситуації в Україні.

Висновки.

Отже, для забезпечення психологічної підготовки до шлюбу, яка сприятиме створенню гарної родини є важливим прояснення ціннісних орієнтацій у майбутнього подружжя. Крім того, важливо з'ясувати тло емоційної складової готовності до шлюбу. Тобто важливий досвід особистості, її уявлення та установки, що пов'язані зі створенням родини, які можуть посприяти зміцненню подружніх стосунків, а можуть, навпаки, відштовхнути від думки про створення сім'ї.

Вбачаємо перспективу у подальшому дослідженні, крім емоційної складової ще й мотиваційну складову готовності до шлюбу. Спрямованість ціннісних орієнтацій на шлюб безпосередньо впливатимуть на мотивацію до створення родини.

Література:

1. Матримоніальні уявлення в системі суб'єктивного благополуччя особистості / О. Вишнеvsька та ін. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2024. № 1(63) 2024. С. 68–75. URL: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-63-1-68-75> (дата звернення: 22.08.2024).
2. Столяренко О. Б. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : «Центр учб. літ.», 2012. 280 с.
3. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Наукові праці. Соціологія. 2013. Т. 225, № 213. С. 27–30.
4. Кислинська Д. Ціннісні орієнтації: теоретичний огляд. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2015. № 18. С. 89–97.
5. Сімейні цінності : навч. посіб. / О. В. Мельник та ін. Київ : НАІР, 2014. 136 с.
6. Blihar V., Katolyk H., Katolyk B. Values: concepts, structure and approaches in context modern military existences. Lviv University Herald. Series: Psychological sciences. 2022. № 13. С. 11–20. URL: <https://doi.org/10.30970/ps.2022.13.2> (дата звернення: 11.09.2024).
7. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посіб. / Т. Піроженко та ін. ; ред. Т. Піроженко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.
8. Strokach O., Zaharchuk T. Вплив батьківської сім'ї на формування статево-рольових установок і уявлень старшокласників про майбутнє сімейне життя. Psychological journal. 2015. Т. 1, № 1. С. 92–97. URL: <https://doi.org/10.31108/1.2015.1.1.13> (дата звернення: 10.09.2024).
9. Кляпець О. Я., Ларіна Т. О. Підготовка молоді до подружнього життя : метод. рек. Київ : Міленіум, 2009. 104 с.
10. Захарко О. Внутрішня мотивація як психологічний феномен. Психологічне здоров'я особи і суспільства. 2008. № 3. С. 143–149.
11. Зінченко А., Русенкевич Я. Ціннісні орієнтації української молоді в структурі психологічних стратегій життєдіяльності: аналіз статевих відмінностей. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12.

Психологічні науки. 2024. С. 25–35. URL: [https://doi.org/10.31392/udn-nc.series12.2024.23\(68\).03](https://doi.org/10.31392/udn-nc.series12.2024.23(68).03) (дата звернення: 10.09.2024).

11. Михайлишин У. Б., Завацький В. Ю., Гетта О. М. Психологічні особливості впливу ціннісних орієнтацій на формування особистості в юнацькому віці. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2017. № 3. С. 136–147.

Abstract. *The article proposes to consider the relationship between the value orientations of young women and their readiness for marriage. The very concept of readiness for marriage is multicomponent, and we have singled out the emotional component of this internal state of the individual. The article emphasises the importance of the connection between value orientations and the emotional component of readiness for marriage in young women. We suggest that the system of values can become a priority in the choice of a partner, and then women treat marriage as a duty and a tradition. Similarly, the emotional component can also play a priority role in choosing a partner, and then marriage for a woman is an impulsive decision that can change later. The combination of the value sphere and the emotional component suggests that young women have a balanced view of marriage with elevated feelings (love, falling in love) for their partner.*

The article also discusses the concepts of values and value orientations, classification of values, the process of formation and assimilation of value orientations, research of trends in value orientations of young people, the influence of value orientations on emotional readiness for marriage. The author emphasises the important place of the motivational component, orientation, experience and perception of family life.

Key words: *value orientations, emotional readiness for marriage, personality orientation, marriage values, motivational structure of personality, young women.*

Науковий керівник: д.п.н., доц., проф. Лич О.М.

Статья отправлена: 19.09.2024 г.

© Косс А.А.

УДК 616.89

PSYCHOLOGICAL STUDY OF ANXIETY IN PEOPLE WITH NICOTINE ADDICTION

ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВІВ ТРИВОЖНОСТІ У ЛЮДЕЙ З НІКОТИНОВОЮ АДІКЦІЄЮ

Shinkarenko I.O. / Шинкаренко І.О.

k.p.n., as.prof. / к.п.н., доц.

Lukomska A.A. / Лукомська А.А.

master's student / слухач магістратури

Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, boulevard Nauky 26, 49005

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, пр. Науки 26, 49005

Анотація. У дослідженні розглядається проблема взаємозв'язку між ніотиновою адикцією та рівнем тривожності у чоловіків та жінок віком від 20 до 30 років. Незважаючи на численні кампанії, спрямовані на зменшення куріння, багато людей продовжують палити, аргументуючи це зниженням тривожності та поліпшенням концентрації. Однак залежність від нікотину поступово стає не тільки фізичною, але й психологічною, що негативно впливає на емоційний стан людини. Мета дослідження полягала у визначенні взаємозв'язку між ніотиновою залежністю та рівнем тривожності, використовуючи такі методи, як тест Спілбергера-Ханіна для оцінки рівня тривожності та тест Карла Фагерстрема для визначення ступеня ніотинової адикції. Емпіричне дослідження охопило 49 респондентів, які були поділені на групи за рівнем ніотинової залежності. Результати показали, що серед людей з низьким та середнім рівнем ніотинової залежності є виражений взаємозв'язок з підвищеною ситуативною тривожністю. Проте високий рівень ніотинової адикції не має значущого впливу на тривожність, що може бути пояснено фізіологічною адаптацією організму до нікотину.

Ключові слова: ніотинова залежність, тривожність, адиктивна поведінка, ситуативна тривожність, особистісна тривожність.

Вступ.

Кожен третій дорослий житель Землі є курцем, у багатьох країнах їх кількість досягає 35-39%. Незважаючи на інформацію про шкідливість тютюнопаління, високий ризик захворювань та заборони куріння в громадських місцях, кількість курців не зменшується. У 97% випадків куріння призводить до залежності. Курці часто вважають, що нікотин допомагає знизити тривожність, покращує концентрацію та пам'ять. Нікотин має властивості як стимулятора, так і депресанту центральної нервової системи. Тривожність є особистісною рисою, що лежить в основі психологічних труднощів і залежностей, які суспільство сприймає як відхилення.

Аналіз наукових публікацій за темою дослідження.

Тему тривожності та залежної поведінки досліджували науковці, зокрема З. Фрейд, К. Хорні, А. Фрейд, Дж. Тейлор і Р. Мей, фокусуючись на психологічних аспектах тривожності та її впливі на поведінку. Фрейд вважав тривожність важливим сигналом, що викликає захисну реакцію. Сучасні дослідники пов'язують тривожність із адиктивною поведінкою. Проте єдиного визначення психологічної залежності досі немає, що ускладнює її дослідження.

Постановка проблеми. Проблема тривожності та залежної поведінки недостатньо досліджена в сучасному суспільстві. Залежність обмежує особистісні можливості, а тривожність проявляється як постійний або ситуативний стан неспокою та страху в соціальних ситуаціях, що супроводжуються емоційним чи фізичним навантаженням. Нікотин швидко викликає звикання через вплив на рецептори мозку, що призводить до психологічного дискомфорту та підвищеної тривожності. Психологічна залежність формується внаслідок зміни психічного стану, що керує життям людини, роблячи її безпомічною. Це може призвести до порушення закону, підкреслюючи важливість профілактики нікотинової залежності.

Мета дослідження. Метою дослідження є виявлення та аналіз взаємозв'язку між нікотиною адикцією та рівнем тривожності у молодих людей.

Викладення основного матеріалу дослідження.

В англійській мові «тривога» та «тривожність» передаються одним словом – «anxiety», тому при вивченні зарубіжної літератури важливо звертати увагу на контекст. З. Фрейд зазначав, що тривожність є важливим сигналом, що викликає захисну реакцію. Тривога – це стан занепокоєння через загрозу, тоді як тривожність є стійкою рисою, яка полягає у частих переживаннях через незначні проблеми. Фрейд трактував тривожність як розрядку пригніченого потягу або сигнал про небезпеку [1, с. 163].

Тривожність може впливати на психічне здоров'я та спричиняти адиктивну поведінку, зокрема нікотинову залежність. Люди з тривожністю часто звертаються до психоактивних речовин для полегшення свого стану, що може

призвести до залежності. Адиктивна поведінка є формою рабства, що обмежує особисті можливості. Однак єдиного визначення психологічної залежності немає, що ускладнює її дослідження. У широкому сенсі залежність означає прагнення отримати задоволення від адаптації [2, с. 302]. Вона також пов'язана з порушенням потреб особи. Психологічна залежність – це необхідність вживати речовини для досягнення певних емоцій [3, с. 125]. Залежна поведінка може проявлятися через різні форми, такі як шопінг, перегляд серіалів, догхантерство або навіть трудоголія, коли це стає способом уникнення проблем [4, с. 535]. Люди з адиктивною поведінкою мають знижену стресостійкість та прагнуть до негайного задоволення своїх бажань. Адиктивні особистості уникають буденності та шукають ризику і небезпечних ситуацій. Для них характерні інтенсивні емоційні переживання та авантюризм [5, с. 68]. Поведінка осіб з адикцією характеризується прагненням уникати реальності, що виражається у страху перед буденністю, обов'язками та відповідальністю [6, с. 220]. Такі люди схильні до пошуку гострих відчуттів, ризику та нестабільності у міжособистісних відносинах. Вони також мають труднощі у подоланні кризових ситуацій, тоді як у повсякденних обставинах можуть почуватися комфортніше [7, с. 7].

Зарубіжна та вітчизняна література виділяє два види тривожності: «особистісну» і «ситуативну». Особистісна тривожність є рисою характеру, а ситуативна проявляється лише в певних обставинах. Адиктивна поведінка є одним із видів девіантної поведінки, що виникає внаслідок штучної зміни психічного стану [7, с. 7]. Ми провели дослідження, щоб встановити зв'язок між ніотиновою залежністю та рівнем тривожності.

У зв'язку з тим, що в психологічних джерелах відсутня відповідь на питання: «Чи існує взаємозв'язок ніотинової адикції з рівнем тривожності?» ми самостійно провели психологічне дослідження. Мета емпіричного дослідження – встановити, чи існує зв'язок між ніотиновою адикцією та тривожністю. Гіпотезою наукового дослідження є припущення, що існує взаємозв'язок між ніотиновою адикцією та тривожністю.

Для досягнення даної мети і перевірки гіпотези встановлено наступні завдання: 1. Добір методик із метою виявлення ніотинової адикції та тривожності; 2. Якісний і кількісний аналіз отриманих даних емпіричного дослідження; 3. Обговорення отриманих результатів і висновки за підсумками дослідження.

Щоб досягнути поставленої мети, ми організували та провели емпіричне дослідження, яке включало в себе три етапи: – на першому етапі була проведена організація дослідження, вибірка складається з чоловіків та жінок віком від 20 до 30 років; – на другому етапі були проведені дослідження щодо виявлення ніотинової залежності, а також на визначення рівня тривожності; – на третьому етапі дослідження були проведені аналіз та інтерпретація даних.

У дослідженні взяло участь 49 респондентів, це слухачі Інституту післядипломної освіти та заочного навчання Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

Для діагностики рівня тривожності була використана «методика суб'єктивної оцінки ситуативної тривожності» Ч. Д. Спілбергера та Ю.Л. Ханіна.

Вона складається з 20 тверджень, кожне з яких треба оцінити по чотирьох бальній шкалі.

Де 1 – не згоден, а 4 – згоден повністю. Під час проведення методики респондентам пропонувалося оцінити спочатку їх стан на даний момент, а потім свій стан зазвичай.

Підрахунок результатів відбувається за допомогою ключа. Якщо сума набраних балів 35 і менше, то дана людина вважається людиною з низьким рівнем тривожності.

При сумі балів від 36 до 44 тривожність людини знаходиться у нормальних межах, тобто є помірною.

При загальній сумі балів від 45 можна стверджувати про надмірний рівень тривожності респондента. В той час, як для визначення рівня ніотинової адикції був використаний загальноприйнятий тест шведського вченого Карла Фагерстрема, який заповнювався власноруч. Тест визначає зв'язок між

індивідуальним балом і тяжкістю проявів абстинентного синдрому. Він складається з 6 питань та має різні варіанти відповіді. Респонденту пропонується обрати ту, яка відповідає його звичайному стану (рис. 1).

Запитання	Відповідь	Бали
Як швидко, після того як прокинулись, Ви вкурюєте першу цигарку?	Протягом перших 5 хв	3
	Протягом 6–30 хв	2
	Протягом 30–60 хв	1
	Через 1 год	0
Чи складно для Вас утриматися від куріння в місцях, де заборонено курити?	Так	1
	Ні	0
Від якої цигарки Ви не можете легко відмовитися?	Перша цигарка вранці	1
	Всі решта	0
Скільки цигарок Ви вкурюєте за день?	10 або менше	0
	11–20	1
	21–30	2
	31 і більше	3
Коли Ви більше курите – вранці чи протягом дня?	Вранці	1
	Протягом дня	0
Чи курите Ви, коли хворі і змушені перебувати в ліжку цілий день?	Так	1
	Ні	0
Загалом		

Рисунок 1. - Тест К. Фагерстрема для визначення ступеня нікотинової адикції

Підрахунок результатів відбувається за допомогою ключа.

При загальній сумі балів від 0 до 3, можна говорити про низький рівень нікотинової залежності.

Якщо сума набраних балів 4 або 5 то це свідчить про середній рівень залежності респондента від тютюну.

При сумі балів від 6 до 10 – можемо зробити висновок про високий рівень нікотинової адикції.

При інтерпретації результатів враховується сумарний показник, водночас виділяються п'ять діапазонів його значень (рис. 2).

Кількість балів	Результат
0–2	Дуже слабка нікотинова залежність
3–4	Слабка нікотинова залежність
5	Середня нікотинова залежність
6–7	Висока нікотинова залежність
8–10	Дуже висока нікотинова залежність

Рисунок 2. - Інтерпретація результатів тесту К. Фагерстрема.

Тютюнопаління – це хронічна інтоксикація організму. Курці часто не помічають наслідків, виправдовуючи погане самопочуття погодою, екологією чи недосипом. Деякі вважають, що куріння допомагає прокинутися, зняти напругу або зменшити апетит. Нікотин впливає на рецептори мозку, викликаючи звикання та психологічний дискомфорт через його накопичення в крові. Цей вплив формує наркотичну залежність, яка, на нашу думку, підвищує тривожність. Тому, з метою встановлення взаємозв'язку між нікотиною залежністю та тривожністю ми провели дослідження. Результати нашого дослідження представлені нижче. При визначенні ступеня нікотинової залежності було визначено, що середній рівень в групі дослідження становить $(5,57 \pm 1,74)$ бала, що відповідає рівню фізичної залежності від нікотину вище середнього. У групі жіночої статі цей показник склав $(4,9 \pm 1,78)$ бала, що можна інтерпретувати, як рівень залежності нижче середнього або середній. У групі чоловіків середній показник нікотинової залежності склав $(6,0 \pm 1,61)$ бала, що відповідає значенню середньої і високої залежності.

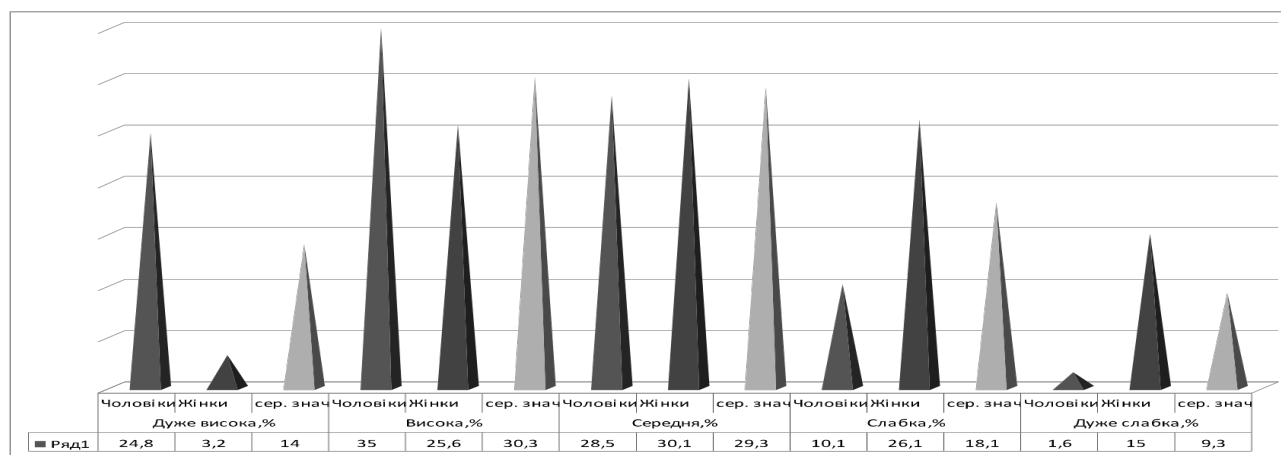

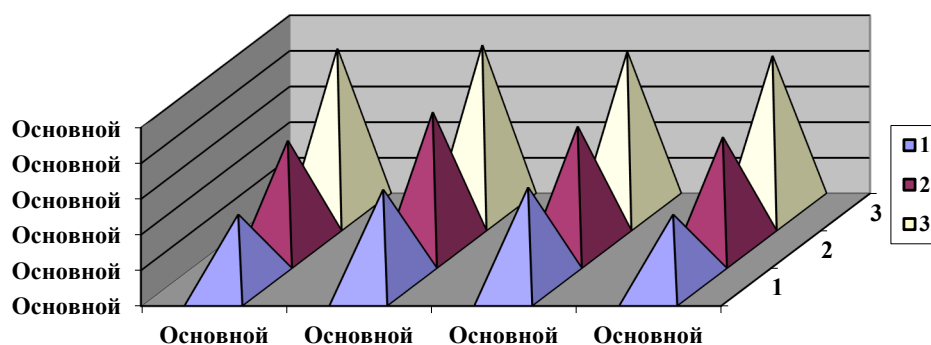
Рисунок 3. - Розподіл пацієнтів за ступенем нікотинової залежності

На рисунку 3 наведено розподіл респондентів за ступенями нікотинової залежності на три групи: від слабкої до високої. З наведеного графіка видно, що серед чоловіків переважають особи із середньою, високою і дуже високою нікотиною залежністю, 28,5, 35,0 і 24,8 %, відповідно, і практично відсутні особи з дуже слабкою залежністю (1,6 %). Серед жінок, навпаки, дуже мала кількість осіб має дуже високу залежність (3,2 %), тоді як 15,0 % – дуже слабкий ступінь нікотинової залежності.

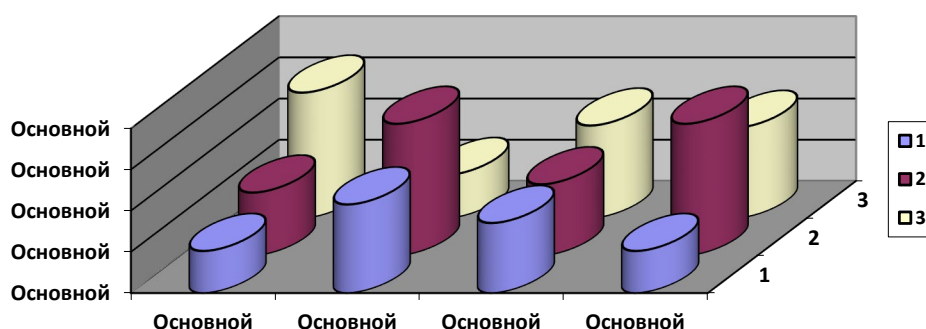
Таким чином група респондентів була поділена на три підгрупи, згідно з їх рівнем тютюнової адикції. Перша група являє собою найбільшу частину опитаних (33 особи) і має низький рівень адикції, на графіках вона позначена синім кольором. Друга група складається з людей, що мають середній рівень нікотинової залежності (12 осіб) та позначена червоним кольором. Третя група, найменша (4 особи), має в собі респондентів з високим рівнем нікотинової адикції і позначається жовтим кольором.

На графіку № 1 показана залежність ситуативної тривожності та нікотинової залежності у людей першої, другої та третьої підгрупи підгрупи. Дивлячись на графік, можемо зробити висновок, що кореляція є відмінною від нуля, статистично значущою та позитивною.

Графік 1. - Залежність ситуативної тривожності та нікотинової залежності

На графіку № 2 продемонстрована залежність особистісної тривожності та нікотинової залежності у першої, другої та третьої підгрупи. Дивлячись на графік, можемо зробити висновок, що кореляція є не відмінною від нуля, а значить, ситуативна тривожність не залежить від високого рівня нікотинової адикції.

Графік 2. - Залежність особистісної тривожності та нікотинової залежності

Висновки. Виходячи з нашого дослідження можна зазначити, що існує залежність між тривожністю та ніотиновою адикцією у людей, що мають низький и середній рівень ніотинової залежності. Цікаво те, що високий рівень ніотинової адикції не має взаємозв'язку з тривожністю. Цю закономірність можемо пояснити наступним чином. Коли людина має низький та середній рівень адикції, тютюн насправді допомагає знизити тривожність, потрапляючи у кров і викликаючи вироблення гормонів, що понижують відчуття тривоги. В той час, як у людей, що мають високий рівень адикції нікотин вже став частиною клітини і тому виникає великий потяг до куріння сигарет. Під час паління людина дає організму дозу нікотину і він, у свою чергу, перестає потребувати ще, але тривожність при цьому не знижується. І тому, людині треба палити набагато більше, аби понизити тривожність, або вигадати інші спосіб, який буде дієвим.

Література.

1. Фрейд З. Истерия и страх. Архангельск: Правда Севера, 2006. 358 с
2. Кузьменко В. В., Диса О. В., Шинкаренко І. О. Психологія девіантної поведінки: навчальний посібник. Дніпро, 2019. 69 с.
3. Волошок О.В. Психологічний аналіз проблеми тривожності особистості / О.В. Волошок //Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ ім.І.Огієнка, Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. 2010. – Вип. 10. С.120-128.
4. Шинкаренко І. О. Психологічні аспекти розшуку безвісно зниклих неповнітніх. *Науковий вісник ДДУВС №4*. Дніпро 2012. С. 534-541.
5. Сорокіна О. А. Психологія залежності: навчальний посібник. Кам'янець-Под., 2014. 180с.
6. Шинкаренко І. О. Соціально-психологічні чинники формування девіантної поведінки неповнолітніх злочинців. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС* . Запоріжжя, 2008. №4. С. 219-225.
7. Железнякова Ю. В. Основні характеристики адиктивної поведінки. *Терія і практика сучасної психології*. Київ. 2016. №2. С.4-8.

Abstract. *The study is devoted to the study of the relationship between nicotine addiction and anxiety, which is an important aspect of the modern psychology of addictive behavior. The study examines the key concepts of anxiety, in particular the works of Z. Freud, which demonstrate that anxiety can be both a response to external threats and a permanent personality trait. The impact of anxiety on the development of addictive behavior, which is manifested in the desire to avoid reality through the use of psychoactive substances such as nicotine, has been studied. For this, an empirical study was conducted among 49 respondents aged 20 to 30 years to determine the level of their nicotine addiction and anxiety. Two methods were used: the Spielberger-Hanin test to assess anxiety and the Fagerström test to determine the degree of nicotine addiction. The results of the study showed that there is a statistically significant positive correlation between the level of nicotine dependence and situational anxiety in respondents with a low and medium level of dependence. At the same time, a high level of nicotine addiction is not directly related to the level of anxiety, which can be explained by the fact that in the later stages of addiction, the body adapts to the constant presence of nicotine, and anxiety does not decrease after the next dose. This suggests that the reduction in anxiety from smoking is temporary and gradually wears off, leading to an increase in nicotine consumption.*

Key words: *nicotine addiction, anxiety, addictive behavior, situational anxiety, personal anxiety.*

Стаття відправлена: 24.09.2023 р.

© Шинкаренко І.О., Лукомська А.А.

PARTICIPATION OF RUSSIAN PRANK JOURNALISTS IN THE INFORMATION WAR AGAINST UKRAINE

УЧАСТЬ РОСІЙСЬКИХ ПРАНК-ЖУРНАЛІСТІВ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ

Zhuhai Vitalii / Жугай Віталій Йосипович,

*Кандидат філологічних наук, доцент кафедри міжнародної журналістики,
ORCID 0000-0001-9464-2183*

*Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University /
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Kyiv, Ukraine / м.Київ, Україна*

Анотація Метою наукової розвідки є дослідження пранк-журналістики, як одного з інструментів російської інформаційної війни проти України. У роботі досліджено відеоматеріали пранкерів з росії Вована (Володимира Кузнєцова) і Лексуса (Олексія Столярова). Окреслено появу пранк-журналістики у науковому дискурсі та виокремлено різницю у застосуванні цього інструменту у демократичних та авторитарних країнах. У західній практиці – це незлобивий жарт, у гібридній війні росії проти України – один з елементів введення в оману широкого загалу аудиторії, формування зневаги до окремих діячів, політиків, керівників держав, а іноді й дегуманізації всього народу. У статті проаналізовано глобальну географію російських пранків, теми розмов з «жертвами пранків». Результатом дослідження є визначення ролі й місця російського пранку у системі інформаційних воєн.

Ключові слова: дезінформація, фейк-ньюс, пранк, пранк-журналістика, Вован, Лексус, інформаційні диверсії, інформаційні війни, смислові війни, війни наративів, дегуманізація, дискредитація політиків, інформаційні війська.

Вступ

Постановка проблеми.

Інформаційна війна росії проти України, як і повномасштабні військові дії, тривають. Прикладів використання найрізноманітніших інструментів російськими інформаційними агресорами чимало. Маніпулятивні інформаційні впливи спрямовані як на самих громадян рф, так і на громадян України та на глобальну світову аудиторію. Впродовж останніх 10 років наймасштабнішими прикладами таких операцій прийнято вважати підтримку росією брекзиту, втручання у вибори президента США, втручання у референдум Голландії щодо ратифікації угоди про асоціацію України з ЄС, інформаційне висвітлення анексії Криму, брехня про неучасть російських військовиків у донецько-луганських військових диверсіях 2014 року, заперечення причетності до збиття малайзійського боїнга російськими військовими, заперечення скоєння російськими загарбниками злочинів у Бучі, Оленівці, Каховці. Список

російських військових злочинів щоденно поповнюється, як поповнюється і перелік інформаційних операцій з прикриття й виправдання цих дій інфовійськами. Найсвіжішими прикладами викриттів російських інформаційних операцій на заході стали кейс Дмитра Саймса у США, операція «Доппельгангер» у Європі, причетність синів російських олігархів Петра Авена та Вадима Мошковича до фінансового сприяння Ілону Маску у придбанні соціальної мережі «Твіттер».

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У цій статті хочемо зосередити увагу на ще одній грані інформаційної війни росії проти світових демократій, так званих пранк-журналістиці. Аналіз Термін «пранк» у Кембріджському словнику англійської мови розтлумачено так: «трюк, який має на меті бути смішним, але не повинен завдати шкоди або збитків». ¹ Згадку про термін «пранк-журналістика» знаходимо в книзі «Humor in Prank telephone conversation». Зокрема там йдеться: «Починаючи з 2014 року, в російському мас-медійному дискурсі з'явився специфічний тип журналістики – пранк-журналістика, що асоціюється, насамперед, з жартівливими іменами Вован (Володимир Кузнецов) і Лексус (Олексій Столяров)». ²

У російських наукових журналах поширені виправдання виходу пранк-журналістики у площину інформаційних воєн такого ґтибу: «Вихід пранка в російський медійний простір пов'язаний із загостренням зовнішньополітичної ситуації, з конфліктом в Україні і з тиском західних країн на росію». ³

Методи дослідження.

Методологічною основою дослідження є комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Описовий і порівняльний методи використані для роботи з науковими джерелами та дослідженими матеріалами. Структурно-

¹prank. (2024). <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/prank>

² Duskaeva, L., & Shcheglova, E. (2021). Humour in prank telephone conversations 1. In *Routledge eBooks* (pp. 42–58). <https://doi.org/10.4324/9781003139584-6>

³ Пранк-журналистика как новый жанр в российском информационном пространстве. (n.d.). <https://cyberleninka.ru/article/n/prank-zhurnalistika-kak-novyy-zhanr-v-rossiyskom-informatsionnom-prostranstve/viewer>

функціональний та системний методи використані при роботі з фактологічними матеріалами. Методи узагальнення та синтезу були застосовані при роботі над висновками.

Результати.

Владімір Краснов (сценічне ім'я «Вован») та Алексій Столяров (сценічне ім'я «Лексус»), з іменами яких пов'язана інформаційна підривна діяльність у вигляді пранку, проти демократичних країн світу, і в першу чергу проти України, створили спільний проєкт у 2016 році пранк-шоу «Дзвінок» на телеканалі НТВ. До вказаного часу діяли окремо. Алексій Столяров («Лексус») у 2004 році заснував сайт Prank.ru. А Владімір Краснов («Вован») «творчі» експерименти почав у 2007 році.

Нинішньою площадкою для поширення пранк-здобутків згаданих вище «діячів російської культури та інформаційної сфери» є «Шоу Вована и Лексуса» («Шоу ВиЛ»).⁴ Керівництво відеогостінгу YouTube у 2023 році видалило канал Вована і Лексуса з платформи, тому зараз інфодиверсанти користуються Рутьюбом.

Зосередженість на українській тематиці пранкери почали демонструвати з 2014 року. Першим загальновідомим «творчим експериментом» Лексуса-Столярова став дзвінок Ігорю Коломойському, де загримований пранкер вдавав із себе «народного губернатора Донбасу» Павла Губарєва.⁵ Досягненням того часу Столяров вважає і розмову з Дмитром Ярошем⁶. У обидвох розмовах пранкер ставив провокативні питання співрозмовникам, намагаючись підняти на сміх своїх візаві, показати їх, а через них і Україну, у негативному світлі. У 2022 році, вже у дуєті, Вован та Лексус зателефонували міністру оборони Великобританії Бену Воллєсу від імені Прем'єрміністра України Дениса Шмигала. Розмова йшла про те, чи підтримає Великобританія програму відтворення ядерної зброї в

⁴ Пранкеры Вован и Лексус — полная коллекция видео на RUTUBE. (n.d.). RUTUBE. <https://rutube.ru/u/showvl/>

⁵ ПРАНКЕР ЛЕКСУС (LEXUS) и Коломойский! Новое видео. . . [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=YYPkyO3SPPQ>

⁶ Видео пранк Дмитрий Ярош поход на Киев [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=zEMOq0S2XyQ>

Україні.⁷ Того ж року від імені Володимира Зеленського пранкери зателефонували Джорджу Бушу молодшому, экс-президенту США.⁸ У цьому випадку говорили про те, чи приймуть Україну в НАТО, та пролунав примітивний жарт, що «минулого разу ми у вас просили протитанкову зброю «джавеліни», а ви нам натомість прислали Ангеліну Джолі». Усіх антиукраїнських провокацій дуету у цій статті через вимоги до обсягу публікації тут подати не можемо. Але «ім'я їм – легіон». Були дзвінки і до Курта Волкера, спецпредставника США в Україні, письменника-фантаста Стівена Кінга, Генерального секретаря НАТО Йенса Столтенберга, письменниці-авторки серії книжок про Гаррі Поттера Джоан Роллінг. Її запитали, чи не могла би вона замінити шрам на чолі хлопчика-чарівника Гаррі Поттера з блискавки на український тризуб.⁹ Найсвіжішим прикладом антиукраїнської діяльності Вована і Лексуса на просторах рутюбу є пранк-розмова з польським міністром закордонних справ Радославом Сікорським.¹⁰ У цьому випадку від імені Петра Порошенка російські інфодиверсанти розмовляють з, за їх словами, «головним русофобом Європи» на різні теми, зокрема, чи будуть поляки воювати з росією за Україну.

Обговорення.

У західному демократичному дискурсі домінує максима про первинність свободи слова. Тому так важко притягнути до кримінальної відповідальності за пропаганду війни російських пропагандистів. Навіть наявність статті 20 (1) у МГП¹¹ не спрощує цього завдання. З огляду на це не заглиблений у тему читач

⁷ detector media. (2022, March 22). Міністр оборони Великої Британії про російські пранки: «Після "туристів" у Солсбері можливо все» *detector.media*. <https://detector.media/infospace/article/197725/2022-03-22-ministr-oborony-velykoi-brytanii-pro-rosiyski-pranky-pislya-turystiv-u-solsberi-mozhlyvo-vse/>

⁸ есть такая тема. (2022, May 20). *Вован и Лексус Буш-младший | Пранкеры разыграли бывшего президента США от имени Зеленского* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=Dp_s8_iilIg

⁹ Ольга Клименко. (2022, June 16). *Джоан Роулинг, пранк от Вована и Лексуса* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=8F6rPIIy53Q>

¹⁰ Ложь Посполитая / Черницкая, Азарёнок, Клинецвич, Шмидт, Мяжков / Шоу Вована и Лексуса. (2024, September 12). [Video]. RUTUBE. <https://rutube.ru/video/20e7954e91a76f47c68502b246a92e33/?t=79&r=plwd>

¹¹ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Заборона пропаганди війни. 20: 1. - 2. (n.d.). <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/pravovi-akti-mijnarodni/stattya-84394.html>

може сказати: «З точки зору первинності свободи слова те, що роблять пранкери, цілком нормально». У якості відповіді на таке прогнозоване питання, вважаємо за потрібне поставити собі логічне питання. Якщо хтось має здібності міняти голос та артистизм вдавати себе за когось іншого, як така людина може для жарту подзвонити діючим політиками, керівникам держав? А таких дзвінків були десятки. Без зв'язків зі спецслужбами росії це, очевидно, неможливо. А щодо цинізму, то це для росії також типово. Приходить на гадку виступ в ефірі пропагандистки маргарити сімоньян офіцерів російського Головного розвідувального управління (ГРУ) петрова й баширова.¹² Це відбулося 14 вересня 2018 року, коли співробітники ГРУ, які невдало намагалися отруїти речовиною «Новичок» экс-розвідника Скрипаля у місті Солсбері (Британія) прийшли на телевізійну передачу сімоньян і на її запитання: «Чи ви працюєте на ГРУ?» відповіли: «Звичайно, ні». І далі розповідали, що вони – звичайні бізнесмени, які приїхали у Солсбері помилуватися тамтешнім собором, а точніше його шпилем. Отже такого штибу хуцпа типова для російських політиків, силовиків та представників інфівійськ.

Висновок.

Резюмуючи коротке дослідження «творчості» Вована і Лексуса, можемо стверджувати, що з багатьох сотень сюжетів, у яких жарти російських пранкерів стосуються спортсменів, бізнесменів, представників шоу-бізнесу та політиків, 70 відсотків спрямовані проти політиків демократичного світу, а 40 процентів матеріалів прямо, чи опосередковано - на підривання авторитету України, українських політиків та українського народу.

Отже пранк-журналістика у російському контексті це не новий журналістський жанр, а новий інструмент російських інформаційних операцій, спрямований на формування вигідних росії поглядів своїх та закордонних громадян на опонентів або ворогів РФ.

¹² KommersantFM. (2018, September 13). "Приключения Петрова и Баширова в Великобритании или Солсберейский собор" [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=FVjN4qEWvDc>

Прізвища пранкерів можемо знайти на сайті «Миротворець»¹³. Службове розслідування щодо спілкування Вована і Лексуса з міністеркою закордонних справ Фінляндії ведеться у цій країні.¹⁴ Але все ще багато людей сприймає пранк-жарти цих діячів як безневинні жарти. Тому вважаємо за необхідне й виокремити увагу щодо цієї форми інфодиверсійної роботи у цій статті.

Reference

1. Duskaeva, L., & Shcheglova, E. (2021). Humour in prank telephone conversations 1. In Routledge eBooks (pp. 42–58). <https://doi.org/10.4324/9781003139584-6>
2. International Covenant on Civil and Political Rights. Prohibition of war propaganda. 20: 1. - . 2. (n.d.). <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/pravovi-akti-mijnarodni/stattya-84394.html>
3. Guess, Andrew, Jonathan Nagler, and Joshua Tucker. “Less than You Think: Prevalence and Predictors of Fake News Dissemination on Facebook.” *Science Advances* 5, no. 1 (2019): eaau4586. <https://doi.org/10.1126/sciadv.aau4586>
4. Fake news & bad science journalism: the case against insincerity. C. J. Oswald - forthcoming - *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*. 2020): 340–20.
5. NYU Press. (2019, July 2). *Book details - NYU Press*. <https://nyupress.org/9780814796290/pranksters/>
6. Polletta, Francesca, and Jessica Callahan. “Deep Stories, Nostalgia Narratives, and Fake News: Storytelling in the Trump Era.” In *Politics of Meaning/Meaning of Politics: Cultural Sociology of the 2016 U.S. Presidential Election*, edited by Jason L. Mast and Jeffrey C. Alexander, 55–73. Cultural Sociology. Cham: Springer International Publishing, 2019. https://doi.org/10.1007/978-3-319-95945-0_4.

¹³ <https://myrotvorets.center/criminal/stolyarov-aleksej-vladimirovich-2/>

¹⁴ Вован и Лексус в Кремле и с наградами: как стали пранкерами и почему на мастеров розыгрыша ополчились все политики Запада. (n.d.). ФедералПресс. <https://fedpress.ru/article/3273444>

7. Roozenbeek, Jon, and Sander van der Linden. “The Fake News Game: Actively Inoculating against the Risk of Misinformation.” *Journal of Risk Research* 22, no. 5 (2019): 570–80.

Anotation *The purpose of the research is to study prank journalism as one of the tools of the Russian information war against Ukraine. The paper analyzes the video materials of pranksters from Russia Vovan (Vladimir Kuznetsov) and Lexus (Alexei Stolyarov). The author outlines the emergence of prank journalism in the scientific discourse and highlights the difference in the use of this tool in democratic and authoritarian countries. In Western practice, it is a harmless joke; in Russia's hybrid war against Ukraine, it is one of the elements of misleading the general audience, creating contempt for individual figures, politicians, and heads of state, and sometimes dehumanizing the entire nation. The article analyzes the global geography of Russian pranks and the topics of conversations with “prank victims”. The result of the study is to determine the role and place of Russian pranks in the system of information wars.*

Key words: *disinformation, fake news, prank, prank journalism, Vovan, Lexus, information sabotage, information wars, semantic wars, narrative wars, dehumanization, discrediting politicians, information warfare.*

SCIENTIFIC APPROACHES TO UNDERSTANDING THE MODEL, TYPE AND FORM OF THE CRIMINAL PROCESS

НАУКОВІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗУМІННЯ МОДЕЛІ, ТИПУ ТА ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Piestsov R.G. / Пєсцов Р.Г.

candidat of legal science, Associate Professor / к. ю. н., доцент

ORCID: 0009-0008-7723-9593

Dubchak Lesia / Дубчак Л. С.

candidat of legal science, Professor / к.ю.н., професор

Gorinov P. / Горінов Павло

ORCID: 0000-0002-8294-2784

candidat of legal science, Associate Professor / к. ю. н., доцент

Gavrionska T.V. / Гавронська Т. В.

ORCID: 0000-0001-6213-9188

candidat of legal science, Associate Professor / к. ю. н., доцент

Derkachova Nataliia / Деркачова Н.О.

ORCID: 0000-0002-4174-6912

Senior teacher / старший викладач

Ukrainian State University named Mykhailo Drahomanov /

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Анотація. У статті досліджуються історичні форми кримінального процесу в контексті міжнародних наукових напрямів. Відзначається залежність форми процесу від державного (рівень свободи особистості), політичного режиму, рівня правової культури в суспільстві, ступеня зрілості суспільства в цілому. Автор досліджує наукові підходи щодо розуміння форми, типу та моделі кримінального процесу. В статті також виділені найбільш поширені форми кримінального судочинства, які були характерні і для європейських країн.

Ключові слова: модель кримінального процесу, тип кримінального процесу, історичні форми кримінального процесу, кримінальне процесуальне право, змагальний процес, розшуковий (інквізіційний) процес, змішаний процес.

Вступ

Право являє собою серйозний інструмент політичного та геополітичного впливу. Тому держави, які створили привабливі правові моделі, завжди прикладали максимум зусиль для їх подальшого поширення та втілення в правові системи інших країн. Тим самим маючи змогу за допомогою “м’яких інструментів” впливати на інші країни, розширюючи при цьому свою культурну, політичну та правову присутність як в окремо взятій країні, так і в певному регіоні світу. Не менше зацікавленість проявляють країни вв такий спосіб бажають модернізувати власні правові системи і певному сенсі виказати лояльність більш впливовій державі з привабливими правовими моделями. Яскравим прикладом такого впливу була французькі Цивільний та Кримінальний кодекси Наполеона, які протягом XIX сторіччя були взірцем для

втілення в правові системи країн континентальної Європи.

Кримінальний процес в будь-якій країні формувався протягом багатьох століть. На кожному історичному етапі свого розвитку кримінальне судочинство вбирало в себе досвід і традиції правових систем інших країн. При цьому враховувалися історичні, культурні, етнічні фактори, а також власний та іноземний досвід законотворчої діяльності та функціонування системи судових органів.

Разом з цим варто зазначити, що серед різноманіття процесуальних процедур в кримінальному провадженні на певному історичному етапі розвитку окремо взятої країни, можемо спостерігати неповторні, унікальні компоненти кримінального провадження, які притаманні лише цій державі [1, 242]. Як наслідок, виникає багато різних кримінально-процесуальних систем, які умовно можна спостерігати, як в часі, так і в просторі. Таким чином, в процесі свого історичного розвитку процедура кримінального судочинства мала свої особливості в окремо взятій країні.

Мета дослідження: дослідження історичних форм кримінального процесу європейських країн.

Аналіз дослідження даної проблеми: дослідженням історичних форм кримінального процесу в своїх наукових працях займалися сучасні вчені - процесуалісти, як Ю.М. Грошевий, Б.К. Каліновський, О.В. Капліна, П.С. Елькінд, Л.Д. Кокорєв, Л.М. Лобойко, Є.Д. Лук'янчиков, П.А. Лупінська, М.М. Михеєнко, М.А. Погорецький, В.О. Попелюшко, А.В. Смирнов, Н.Г. Стойко, М.С. Строгович, Л.Д., Удалова, М.О. Чельцов, І.Я. Фойницький. При різноманітті окремих досліджень на сьогодні відсутні фундаментальне дослідження з цієї теми. В навчальних посібниках автори обмежуються лише переліком історичних форм.

Основний текст.

Кримінально - процесуальна доктрина, намагаючись подолати історичне різноманіття кримінально процесуальних процедур, в процесі емпіричного вивчення конкретних кримінально процесуальних систем, запропонувала

певні абстрактні “форми”, “типи”, “моделі кримінального процесу” з наступною їх класифікацією та узагальненням. Такий підхід має не лише теоретичне, але і практичне значення, зокрема, дає можливість правильно визначити напрям розвитку кримінального процесу окремо взятої країни, виділити найбільш близькі кримінально процесуальні системи інших країн, а також усвідомити місце і значення національної кримінально процесуальної моделі під час порівняльно - правового дослідження.

Отже, можна констатувати, що наукова термінологія оперує такими поняттями як “види”, “типи”, “моделі”, “історичні форми” кримінального процесу. Таке різноманіття та невизначеність термінології свідчить про дискусійність досліджуваної теми.

У кримінально - процесуальній доктрині термін “модель кримінального процесу” використовується досить тривалий час, однак не отримав загальнонаукового застосування. Першим категорію “модель” вжив Герберт Пекер в 1964 році в своїй праці, яка присвячена моделям правосуддя та контролю над злочинністю [2,2]. М. Кінг розвинув і доповнив модкпі Г. Пекера, які в подальшому отримали назву “моделі кримінальної юстиції”, частина 0 яких отримала назву “процесуальні” [1, 245].

Термін “модель” походить від латинського *modus*, що в перекладі означає міра, зразок, прообраз чогось. Модель виникає як уявний образ, який внутрішньо наповнюється, і служить для управління моделюючими об'єктами.

Таким чином термін “модель кримінального процесу”, як наукову категорію, можна визначити, як концептуальний вираз її здійснення (реалізації) на практиці. В теоретичному аспекті термін “модель” може бути визначений через такі наукові категорії, як тип і вид.

В доктрині кримінально-процесуального права існує безліч думок щодо чіткої кількості історичних форм (моделей), які б визначали сучасний стан і розвиток кримінального судочинства. Таке різноманіття думок і поглядів пояснюється використанням науковцями різних методологічних підходів. Традиційно західні науковці, зокрема професори Джон Спенсер і Мірей

Дельмас- Марті , виділяють лише дві історичні форми кримінального процесу: обвинувальний (accusatorial) та інквізіційний (inquisitorial) [5, 5]. Однак, якщо до порівняльно-правового критерію додати історичний критерій, то можемо побачити суттєві зміни зазначених моделей кримінального процесу. В науковому аспекті вказані вище моделі кримінального процесу постають у двох варіантах: архаїчному (історичному) та сучасному. З урахуванням історичного розвитку ми отримуємо вже чотири форми: а) архаїчну обвинувальну; б) архаїчну інквізіційну; в) змагальну; г) змішану.

Виходячи із суто методологічних аспектів історичний критерій класифікації має менше значення для обвинувального кримінального процесу, який плавно поступився інквізіційній моделі кримінального процесу. В свою чергу, інквізіційний кримінальний процес характеризується як еволюційними, так і революційними змінами, зокрема в сфері законодавства. Тому історичний критерій класифікації для інквізіційного кримінального процесу має біляз вагоме значення. Тому при виділенні моделей кримінального процесу зазначений критерій може застосовуватися асиметрично. В такому випадку ми отримуємо три форми кримінального процесу: 1) змагальна; 2) інквізіційна (обвинувальна); 3) сучасна змішана.

Звернення до поняття типу кримінального процесу забезпечує історичний підхід до дослідження змісту такого поняття, як законність. Саме тип процесу найбільш повно виражає послідовність розвитку кримінально-процесуального права і розвитком суспільства. Тип кримінального процесу відображає всю сукупність рис, які характерні для певного етапу суспільного розвитку [4, 164].

В теорії кримінального процесуального права “тип” кримінального процесу визначають як організацію провадження у справі в залежності від ступеню розвитку змагальних принципів, системи доказів та їх оцінки, рівня гарантій прав учасників [1 ,244].

Поняття “тип” і “типологія” нерозривно пов’язані один з одним. Типологія є одним із методів наукового пізнання в суть якого полягає в розподілі систем об’єктів з подальшою систематизацією на основі узагальненої моделі, або типу.

На сьогодні більшість вчених - процесуалістів виділяють три типології кримінального процесу, а саме: ідеальну, морфологічну та історичну.

За ідеальною типологією виділяють три типи кримінального процесу: 1) змагальний; 2) розшуковий; 3) змішаний. “Ідеальність” зазначених типів кримінального процесу полягає в їх абстрактному розумінні, оскільки в чистому вигляді вони не зустрічаються.

Морфологічна типологія спрямована на виявлення реально існуючих моделей кримінального процесу, які функціонують в конкретній державі. Основу морфологічної типології складають національні, релігійні, політичні, географічні та культурні особливості.

Головна позитивна риса морфологічної типології полягає у можливості виявити залежність від типу суспільства (соціально-культурним типом) і типом кримінального процесу. На основі даної типології виділяють національні типи (форми) кримінального процесу, які обмежені територією окремої держави. Виділяють три “національні” типи кримінального процесу:

- 1) романо-германський (континентальний) тип, основою якого є закон;
- 2) англосаксонський тип, в основі якого лежить судовий прецедент ;
- 3) традиційний тип, який базується на правовій ідеології (правосвідомості).

Всі зазначені морфологічні типи зазнають постійний вплив один на один.

Отже, морфологічний тип (форма) кримінального процесу - це сукупність його рис та характерних особливостей, що визначають сутність і призначення кримінального судочинства, конкретні його форми, послідовність процесуальних стадій, коло учасників кримінально-процесуальних правовідносин, їх права та обов'язки тощо [6; 13].

Історична типологія на сьогодні визначає чотири типи кримінального процесу: 1) обвинувальний процес; 2) розшуковий (інквізиційний) процес; 3) змагальний процес; 4) змішаний процес.

Висновок.

Таким чином, можна констатувати, що теоретично всі перелічені наукові підходи щодо класифікації історичних форм кримінального процесу можуть

нарівні застосовуватися вітчизняною та європейською кримінально-процесуальною наукою. Інтеграція національних та закордонних досліджень лише сприятиме появі нових класифікацій типів / моделей / форм кримінального процесу.

Список літератури:

1. Юрчишин В.Д. Історичні форми кримінального процесу країн Європи в контексті міжнародних стандартів: сутність та класифікація. URL: [Зміст \(nuoua.od.ua\)](http://nuoua.od.ua)
2. Packer H. Two Models of the Criminal Procedure / H. Packer // University of Pennsylvania Law Review. – 1964. – VOL. 113. – P.1-68. URL: [Two Models of the Criminal Process \(upenn.edu\)](http://Two Models of the Criminal Process (upenn.edu))
3. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія [В. В. Луцук, В. А. Савченко, В. І. Самарін та ін.] ; за ред. В. В. Луцика та В. І. Самаріна. – Харків : Право, 2018. – 792 с. URL: [FILE VIEW \(ukr.net\)](http://FILE VIEW (ukr.net))
4. Власова Г.П. Види кримінального процесу: історично-правові аспекти. URL : [FILE VIEW \(ukr.net\)](http://FILE VIEW (ukr.net))
5. M. Delmas-Marty, J.R. Spencer. European Criminal, 2004. – 717p. URL.: [0521591104pre_pi-lvi \(loc.gov\)](http://0521591104pre_pi-lvi (loc.gov))
6. Т. Фоміна, О. Хань. Історичні форми кримінального процесу: Текст лекції. ХНУВС, - 2023. URL.: [FILE VIEW \(ukr.net\)](http://FILE VIEW (ukr.net))
7. Безродний Є.Ф., Уткін О.І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. — К.: ВД «Професіонал», 2006. — 432 с. URL: [FILE VIEW \(ukr.net\)](http://FILE VIEW (ukr.net))

Abstract. The article examines the historical forms of the criminal process in the context of international scientific directions. The dependence of the form of the process on the state (level of individual freedom), political regime, the level of legal culture in society, and the degree of maturity of society as a whole is noted. The author investigates scientific approaches to understanding the form, type and model of the criminal process. The article also highlights the most common forms of criminal justice, which were also characteristic of European countries.

Key words: model of criminal process, type of criminal process, historical forms of criminal process, criminal procedural law, contention process, search process, accusatory process, inquisition process, mixed process.

УДК 94(4-15)"1921/1925":327.82]:316.343-058.13:172.4](045)

THE DIPLOMACY OF BOURGEOIS PACIFISM IN THE INTERNATIONAL ACTIVITIES OF WESTERN EUROPEAN COUNTRIES AT THE EARLY 1920-S

ДИПЛОМАТІЯ БУРЖУАЗНОГО ПАЦИФІЗМУ В МІЖНАРОДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН НА ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ

Svyaschenko Z. / Священко З. В.

Dr. Habil. (History), prof. / д. і. н. проф.

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5845-3115>

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

Умань, Садова 28, 20300

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,

Uman, Sadova 28, 20300

Анотація. Стаття присвячена міжнародним відносинам країн Західної Європи в 1920-ті роки, які увійшли в історію світової дипломатії як «ера буржуазного пацифізму». Розглядаються пацифістські програми Франції та Великобританії серед головних вимог зовнішньої політики яких були: збереження загального миру, використання Ліги Націй для забезпечення міжнародного миру і подолання конфліктів тощо.

Ключові слова: буржуазний пацифізм, міжнародні відносини, дипломатія, безпека, Велика Британія, Франція.

Вступ.

У 20–30-ті роки ХХ століття питання безпеки було надзвичайно актуальним та важливим для європейського суспільства. Відбувався процес пошуку шляхів вирішення існуючих проблем та протиріч між передовими європейськими країнами. Європа потребувала створення нової системи «рівноваги сил», в основі якої мали бути мирні договори, що, у свою чергу, гарантувало б дієздатність такої системи. Необхідно було попередити зростання військової небезпеки та не допустити розв'язання нової війни.

Пацифізм був закономірною реакцією інтелекту на жахи війни і висловлював бажання уникнути їх повторення. Два важливі постулати пацифістів мали особливо велике значення. Перший – полягав в принциповій відмові від війни як засобу вирішення міжнародних суперечок. Другий – ніс вужчий європейський зміст. Він полягав у визнанні внутрішньої культурної спорідненості усіх народів Європи як передумови для її політичної єдності.

Пацифісти вважали, що європейці воюють між собою через те, що погано усвідомлюють свою внутрішню спорідненість. Відповідно, пропонувалося здолати «особість» європейських народів, поставивши загальноєвропейський початок кожного з них над спрямуваннями окремих держав і урядів. У єднанні на такій основі пацифісти хотіли бачити засіб викорінювання воєн. Саме на тлі європейського пацифізму набули поширення пан'європейські ідеї.

Сьогодні пацифістський рух знову стає активним суб'єктом світової політики, який вимагає справедливих дій із боку влади. Дослідження цього руху є важливим аспектом розуміння причин виникнення і підтримки борців за мир у світі та аналізу впливу ідеології пацифізму на діяльність міжнародних організацій.

Основний текст.

Важливою проблемою міжнародних відносин 1920-х років було питання скорочення озброєнь і роззброєння. Відомо, що на початку 1920-х років був зафіксований у договорах паритет військово-морських сил. Мета цих договорів полягала не в тому, щоб зберегти мир шляхом переборення воєнної конфронтації (саме це було головним), а лише в тому, щоб утримати військову конфронтацію у рамках мирних відносин. Незважаючи на укладені договори щодо військово-морських сил, штаби держав продовжували розглядати один одного як противників (наприклад, так відносились один до одного навіть американський і британський штаби) і продовжували модернізацію своїх флотів і підготовку до війни. У порівнянні з 1913 роком наприкінці 1920-х років кількість великих кораблів трьох провідних військово-морських держав (Англії, США і Японії) збільшилася з 101 до 142, або на 40% ; чисельність сухопутних армій п'яти великих держав (без США і СРСР) виросла з 1,9 до 2,3 млн. осіб, або на 20% ; продовжувалася розробка нових видів зброї масового знищення – хімічного і бактеріологічного [4, с. 162].

Найбільший вплив на розвиток міжнародних відносин 1920-х років у контексті скорочення озброєнь і роззброєння справили пацифістські програми Франції та Великобританії.

Еру буржуазного пацифізму розпочала Велика Британія, де в січні 1924 р. унаслідок чергових парламентських виборів до влади прийшов лейбористський уряд на чолі з Дж. Р. Макдональдом, відомим своїми пацифістськими поглядами. Дж. Р. Макдональд обійняв водночас пост прем'єр-міністра і пост голови зовнішньополітичного відомства, що надавало йому особливих повноважень у реалізації зовнішньополітичного курсу відповідно до своїх політичних уподобань.

Пацифістські погляди були притаманні Дж. Р. Макдональду ще до Першої світової війни як представнику від Лейбористської партії в II Інтернаціоналі та як члену англійського Парламенту. Ця прихильність у роки війни коштувала Дж. Р. Макдональду на певний час політичної кар'єри, і лише у 1922 р. його знову обирають депутатом Парламенту, причому неабияку роль в цьому плані відіграла саме зовнішньополітична платформа політика [6, с. 70].

Дж. Р. Макдональдом ще на етапі передвиборчої боротьби були сформульовані головні вимоги зовнішньої політики Великої Британії. Серед них можна виділити такі: збереження загального миру, використання Ліги Націй для забезпечення міжнародного миру і подолання конфліктів, визнання Радянської Росії, розв'язання проблеми безробіття тощо.

Варто зазначити, що ці вимоги не тільки не суперечили традиційній британській політиці щодо підтримки й зміцнення колоніальної імперії, а ставали (через лінію на підтримку рівноваги сил) дієвим засобом її збереження. Звідси – протидія будь-якій іншій країні або блоку країн, що прагнули до порушення статус-кво, певна підтримка переможених країн, і зокрема Німеччини, встановлення особливих стосунків зі Сполученими Штатами.

Відомо, що ще до приходу до влади, в період рурського конфлікту, Дж. Р. Макдональд був прихильником послаблення Франції. Гегемонію Франції в Європі він вважав несумісною з інтересами Великої Британії, а «план Дауеса» розглядав як поразку французької дипломатії та гарантію збереження європейської рівноваги сил [7, с. 587].

Дипломатія Великої Британії прагнула внести розкол у створену Францією

систему військово-політичних союзів із малими державами (в першу чергу Мала Антанта), чому сприяла розстановка політичних сил в Європі після провалу так званої «пурської авантюри». У зв'язку з цим на початку 1924 р., витримуючи пацифістську риторику, Велика Британія звернулася до урядів Югославії, Румунії, Польщі з нотою, яка вимагала пояснень з приводу кредитів на озброєння, що надавались їм Францією. Відповідь набула вкрай заспокійливого характеру.

У січні 1924 р., міністри закордонних справ країн Малої Антанти (Чехословаччини, Румунії, Югославії) на конференції у Белграді заявили, що вони прагнуть миру і готові, у свою чергу, виступити посередниками у поладженні стосунків між Францією і Великою Британією.

На запит англійської сторони щодо французької позики уряд Югославії поспіхом відповів, що вона не спрямована проти інтересів Англії, то румунський уряд, будучи збентеженим запитом, узагалі відмовився від будь-яких кредитів на озброєння з боку Франції [5, с. 324].

Унаслідок таких дій Великої Британії, французькій дипломатії вдалося домогтися військово-оборонного союзу лише з Чехословаччиною. Договір про союз і дружбу між Францією та Чехословаччиною було підписано 25 січня 1924 року в Парижі прем'єр-міністром Франції Р. Пуанкаре та міністром закордонних справ Чехословаччини Е. Бенешем. За договором сторони зобов'язалися домовлятися між собою з усіх важливих питань для забезпечення спільних інтересів у зовнішній політиці у разі ризику воєнного конфлікту. А також вжити заходів у разі зростання нестабільності в Німеччині, Австрії та Угорщині. І хоча за своїм змістом він спрямовувався проти Угорщини і Німеччини, підписання його викликало гостру критику з боку англійських політичних кіл. Це пов'язувалось, зокрема, із можливістю пошуку оборонних союзів, спрямованих проти Франції з боку інших країн.

Прикладом активної зовнішньополітичної діяльності проти Франції є діяльність італійської дипломатії. Конкуренція на зовнішніх ринках, і передусім у Середземномор'ї, незадоволеність своєю часткою репараційних платежів,

неврегульованість інтересів у Північній Африці (Тунісі, Танжері та інших) — все це зумовлювало не тільки гостроту, а й ворожість франко-італійських відносин.

Після підписання договору з Чехословаччиною, Франція домагалась підписання схожих договорів з усіма балканськими країнами. Це призвело до того, що італійська дипломатія почала форсувати свої переговори з Югославією. Внаслідок цього у січні 1924 р. у Римі було підписано договір про дружбу між Італією і Югославією та досягнуто домовленість по Фіуме, згідно з якою гавань Фіуме відходила до Югославії. Договір, підписаний урядами Італії і Югославії, супроводжувався протоколом, який стверджував, що він (договір) не суперечить договорам Югославії з Чехословаччиною і Румунією [2, с. 63].

Політика укладання «тилових союзів», ініційована Францією, негативно сприймалась керівництвом Великої Британії, і насамперед Р. Макдональдом, який вважав, що захоплення Францією Руру є головною причиною економічних ускладнень Англії і усієї Європи, а політика військових союзів і фінансової допомоги малим державам з боку Франції взагалі загрожує світу новими війнами. За позицією Р. Макдональда, найкращою гарантією безпеки Франції могла б бути не політика озброєння, а мирне співробітництво держав і Ліги Націй.

Такі пацифістські погляди почали знаходити розуміння у політичних колах Франції лише з приходом до влади у червні 1924 р. Лівого картелю – блоку Республіканської партії радикалів та радикал-соціалістів і Соціалістичної партії (СФІО). Головою першого коаліційного уряду і водночас міністром закордонних прав став лідер радикалів Е. Ерріо [8, с. 214].

Висхідним моментом зовнішньополітичної і дипломатичної діяльності Е. Ерріо було безкомпромісне неприйняття війни як засобу розв'язання міжнародних проблем. Такі погляди на той час позитивно сприймалися майже усім французьким суспільством, яке зазнало значних втрат у війні. Відповідали вони й інтересам представників фінансового капіталу, задоволених перерозподілом світу внаслідок війни і зацікавлених у збереженні здобутих військово-політичних і територіальних надбань.

У зовнішньополітичній діяльності Е. Еррію та його однодумці прагнули використовувати традиційні дипломатичні заходи – переговори – і досягати рішень на основі взаємоприйнятних компромісів.

Е. Еррію вважав за необхідне інтелектуально впливати на розвиток міжнародних відносин, з цією метою він активно підтримував діяльність утвореного за його участю в травні 1925 р. у Парижі Міжнародного інституту інтелектуального співробітництва. Він активно запроваджував у міжнародне право пацифістські принципи, сформульовані ним у трьох міжнародно-правових поняттях: арбітраж, безпека, роззброєння, що отримали назву «триптиху Еррію».

Реалізацію цих принципів, політик бачив через укладання під егідою Ліги Націй двосторонніх і багатосторонніх арбітражних угод, домовленостей про взаємодопомогу, проведення міждержавних конференцій з роззброєння тощо [6, с. 72].

Не менш важливою складовою зовнішньополітичної стратегії Е. Еррію стало й встановлення дієвих, плідних стосунків Франції з усіма великими державами світу. Е. Еррію виступав за співробітництво із США, прийняття Німеччини до Ліги Націй за умов поваги нею прийнятих даною структурою зобов'язань, за зближення з Росією.

Саме за участі Е.Еррію, як глави уряду і Міністерства закордонних справ, у жовтні 1924 р. нормалізувалися французько-радянських відносини. Еррію вважав опору на СРСР необхідним елементом своєї зовнішньої політики і дипломатії. Розраховуючи шляхом зміцнення французько-радянських відносин укріпити сформовані від початку 1920-х рр. французькі «тилові союзи» у Східній Європі (чехословацько-румунсько-югославську «Малу Антанту» і французько-польський союз), діяльність Е. Еррію та його однодумців була одночасно націлена на те, щоб шляхом компромісних багатосторонніх угод відповідно до статуту Ліги Націй впливати на формування зовнішньополітичного курсу Німеччини, утримуючи її в межах Версальської договірної системи [3].

На той час це була практично недосяжна мета: німецький імперіалізм, що зміцнювався на основі «плану Дауеса», прагнув руйнації Версальської системи,

вбачаючи в цьому головну орієнтацію німецької зовнішньої політики і дипломатії. Ця лінія, хоча й достатньо замасковано, проводилась у життя Г. Штреземаном як головою німецького зовнішньополітичного відомства протягом 1920-х років [1].

Г. Штреземан, який під час Першої світової війни був прихильником активного мілітаризму, вимушений був визнати після війни чинник поразки Німеччини і перейшов на позиції поміркованих вимог і поміркованої політики. Ця позиція не виключала фразеології про мир, примирення народів, готовності піти на підписання міжнародних угод на основі існуючого співвідношення сил, хоча справжнім її змістом залишалось прагнення поступово відродити колишню могутність і впливовість Німеччини на міжнародній арені. «Поміркована політика» Штреземана і його прихильників серед керівництва Веймарської республіки зводилась по суті до того, щоб поступово, шляхом політичних і дипломатичних засобів, а також маневрування підірвати, а надалі й зруйнувати Версальську систему, змінити наявне співвідношення сил у світі на користь Німеччини [1]. Радянсько-німецькі відносини, наприклад, ініційовані Рапальським договором, були для Штреземана тільки козирем у політичному торгу з Францією і Англією відносно поступок у плані поступової ревізії Версальського договору.

Отже, міжнародні відносини країн Західної Європи в 1920-ті роки увійшли в історію світової дипломатії як «ера буржуазного пацифізму». Це поняття відображало певний тип відносин великих держав, коли прагнення досягти компромісних рішень усупереч загостренню міжнародної ситуації ставало провідною тенденцією зовнішньої політики як на європейському, так і загальносвітовому рівні.

Еру буржуазного пацифізму розпочала Велика Британія, серед головних вимог зовнішньої політики якої були: збереження загального миру, використання Ліги Націй для забезпечення міжнародного миру і подолання конфліктів, визнання Радянської Росії, розв'язання проблеми безробіття тощо. Франція вибрала новий напрям в міждержавних відносинах – відкрити

дипломатію. Вона виступила з низкою проєктів із забезпечення міжнародної безпеки.

Вважаємо, що характерний для цього періоду термін «ера пацифізму» є досить умовним. Поряд з гучними гаслами про мир кипіли неабиякі пристрасті про розподіл територій та впливу.

Література:

1. Газин В. Густав Штресман – предвестник объединенной Европы. URL: <https://zn.ua/HISTORY/gustav-shtrezeman-predvestnik-obedinennoy-evropy-.html>
2. Дюрозель Ж.Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Пер з фр. Є.Марічева, Л.Погорєлової, В.Чайковського. К.: Основи, 1995. 903 с.
3. Эррио Э. Из прошлого: Между двумя войнами 1914 – 1936. URL: <http://profilib.com/chtenie/21430/eduarderrio-iz>
4. Илюхина Р. М. Многоликий пацифизм. *Пацифизм в истории. Идеи и движения мира*. М. : ИВИ РАН, 1998. С. 162–193.
5. История дипломатии. Т. 3. Дипломатия в период подготовки второй мировой войны (1919 – 1939 гг.) / Под ред. В.П. Потемкина. М.: Политиздат, 1945. 589 с.
6. Історія міжнародних відносин і зовнішньої політики. XX – початок XXI ст.: Навч. посіб. 2-ге вид., без змін. К.: КНЕУ, 2008. 368 с.
7. Кривонос Р. А. Макдональд Джеймс Рамсей. *Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т.* Редкол. :Л. В. Губерський (голова) та ін. Т. 2. К.:Знання України, 2004. 812 с.
8. Кривонос Р. А. Ерріо. *Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т.* Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Т. 1. К.:Знання України, 2004. 760 с.

Abstract. The article is devoted to the international relations of the countries of Western Europe in the 1920s, which entered the history of world diplomacy as the "era of bourgeois pacifism". The pacifist programs of France and Great Britain are considered, among the main requirements of foreign policy, which were: preservation of general peace, use of the League of Nations to ensure international peace and overcome conflicts, etc.

Key words: bourgeois pacifism, international relations, diplomacy, security, Great Britain, France.

УДК: 33.43.02 (477.87)

PERSONAL HOLDINGS OF THE POPULATION OF THE ZAKARPATA REGION (80-90s of the XX th century)

ОСОБИСТІ ГОСПОДАРСТВА НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ (80-90-і рр. XX ст.)

Zhulkanych N.M. / Жулканич Н. М.

*d. of historical sciences, prof./д. іст. н., проф.,*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3844-0784>*ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, пл. Народна,
Uzhhorod National University, Uzhhorod, Narodna Square, 3 88000,*

Анотація. В статті розглянуто аспекти розвитку особистого підсобного господарства населення в цілому та Закарпатської області, зокрема. Розглядається аграрна політика держави щодо функціонування аналізованих господарств; значення розвитку ОПГ населення, їх місце в аграрному секторі держави. Окрему увагу приділено окресленню переваг та недоліків ведення особистого господарства сільським населенням.

Ключові слова: аграрний сектор, підсобне господарство, сільське населення, показники виробництва.

Вступ.

Належне функціонування всього господарства країни і добробут людей в значній мірі залежать від розвитку аграрного сектору. Витоки малих форм селянського господарства сягають періоду давньої історії людського суспільства. Згідно Економічної енциклопедії дрібне господарювання на селі «...функціонувало на невеликих ділянках (парцелах) за рахунок особистої праці господаря і членів його сім'ї. Виникло в процесі розпаду первіснообщинного ладу, появи приватної власності, переходу від парної до моногамної сім'ї» [2, с. 269]. А підсобні господарства населення виникли, на думку дослідників, в 30-ті роки XX ст. як перехідна форма в умовах переходу сільського господарства на соціалістичний шлях розвитку. Основним їх завданням було забезпечити, в першу чергу, себе, а по можливості й інших членів суспільства продуктами харчування. І тим самим гарантувати продовольчу безпеку країни. Особливо їх роль зростала в періоди соціальних потрясінь. В умовах зменшення обсягів виробництва продукції крупними господарськими формуваннями внаслідок їх трансформації, розпаду, а часто і припинення виробничої діяльності в останнє

десятиріччя існування РС саме господарства населення відіграли значну стабілізуючу роль посприявши збільшенню питомої ваги продукції в загальному обсягу продукції агропромислового комплексу. Населення результативно налагодило вирощування картоплі, овочів, фруктів та ягід, інш.

Дослідженню розвитку особистих підсобних господарств українського населення в означений період приділили увагу О.Мазур, С.Мочерний, В.Шепа [12, 3, 1]. Однак, аспекти розвитку ОПГ населення Закарпатської області не знайшли відображення у вказаних працях.

Метою статті є висвітлення особливостей розвитку особистих підсобних господарств населення Закарпатської області у 80-90-і рр. XX ст.

Основний текст.

На початку 1980-х рр. через загальний спад у сільському господарстві ситуація з постачанням продуктів харчування погіршилася. Вирішити проблему продовольчої безпеки країни завдяки втіленню Продовольчої програми не вдалося в першу чергу через існуючу посилену централізацію, суперечності між принципами й методами керівництва, особливо втручання партійних органів у діяльність управлінських структур в АПК.

В цей період зростає роль особистих підсобних господарств (ОПГ) в громадському виробництві про що свідчить визнання їх складовою частиною народногосподарського агропромислового комплексу. Про це йшлося Постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про додаткові заходи по збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції в особистих підсобних господарствах населення» (1981 р.) [10, арк. 21] та в Законі «Про Державний план економічного і соціального розвитку Української РСР на 1986-1990 роки» [7]. Аграрна політика уряду з середини 80-х років була спрямована на збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в ОПГ. У зв'язку з цим було розроблено цілий ряд заходів із збільшення допомоги населенню у веденні ОПГ. Ці заходи були викладені в Продовольчій програмі СРСР та інших документах. Серед них: збільшення натуральної оплати праці колгоспників та працівників радгоспів зерном, плодоовочевою продукцією та кормами,

покращення постачання ОПГ молодняком тварин, надання їх власникам додаткових земельних наділів для вирощування кормових культур, для випасу худоби та сінокосів, можливість утримувати поголів'я худоби, що вирощувалася згідно договорів з колгоспами та радгоспами. Для забезпечення потреб селян у сільськогосподарських продуктах передбачалося 15-20 % фактичного валового збору зерна передавати до гарантованого натурального фонду (проти 10-15 % як це було раніше). В результаті колгоспники повинні були одержувати з нього, в рахунок оплати праці, 1,5 кг зерна за виконану в суспільному господарстві нормозміну [10,арк.30]. Проте, у зв'язку із складною продовольчою ситуацією це рішення не виконувалося.

Господарські органи повинні були сприяти не лише створенню умов для того, щоб кожна сільська сім'я могла мати присадибну ділянку, утримувати худобу та птицю, але й сприяти зміні соціально-психологічного клімату, відношення до власників особистих приватних господарств. Це був новий етап у розвитку даної категорії господарств. Темпи розвитку виробництва в особистому секторі засвідчували поступову, але стійку тенденцію зростання середньорічного обсягу валової продукції сільського господарства в особистих підсобних господарствах.

Особливістю Закарпатської області завжди була низька землезабезпеченість: на одного жителя припадає 0,36 га сільськогосподарських угідь, у тому числі 0,15 га ріллі, що, відповідно, у 2,4 та 4,3 рази менше, ніж у середньому по країні [1]. Сільське господарство завжди займало провідне місце в економіці області.

Основними виробниками сільськогосподарської продукції були колгоспи та радгоспи. Одак поряд з цим у 1982 р. в області налічувалося 233 тис. підсобних господарств колгоспників та інших категорій населення, які обробляли 41 тис га ріллі й багаторічних насаджень [11,с.16].

На 1 січня 1980 р. в особистих підсобних господарствах населення Закарпатської області нараховувалося 125,2 тис. голів великої рогатої худоби. Із 194 тис. дворогощарств 129 тис. утримували худобу. У 1979 р. сільські

дворогосподарства виробили 54 тис. т. м'яса, 172 тис.т. молока. [9,арк.8].

Загалом, питома вага особистих підсобних господарств у валовому виробництві сільськогосподарських продуктів в Закарпатській області була значно вищою, ніж середній показник по країні. Особливо високою вона була у виробництві тваринницької продукції. В 1982 році їх частка становила 57 % м'яса, 52 % молока та 70 % яєць. В господарствах громадян Закарпаття, в аналізованому році, утримувалось 36 % великої рогатої худоби, в тому числі 55 % корів, 74 % свиней та 20 % овець від загальної кількості поголів'я області [5, с.113].

В цілому, значення розвитку ОПГ населення посилювалося ще й тим, що воно базувалося в ряді випадків на використанні недоступних громадському виробництву резервів праці (пенсіонери, підлітки, матері з малолітніми дітьми) та засобів виробництва.

Особисті підсобні господарства населення в порівнянні з сільськогосподарськими підприємствами мали ряд певних переваг. Серед них варто відзначити наступні: вони ґрунтуються на праці членів сім'ї, не користується дотаціями держави, здебільшого вирощують трудомістку продукцію, раціональніше використовують невеликі земельні площі та краще доглядають худобу. У власних особистих підсобних господарствах використовувалася здебільшого праця незайнятих у суспільному господарстві осіб: пенсіонерів, підлітків, жінок, які мають малолітніх дітей. Ця праця, однак, займала більшу частину їх вільного часу. Для зайнятих у суспільному господарстві осіб вона продовжувала їх робочий день як мінімум на декілька годин. 500-800 людино-годин на рік селяни витрачали на працю в особистому підсобному господарстві й значну частину часу – на ведення домашніх робіт, від яких міські мешканці звільнені через більш розвинуте побутове обслуговування [3,с.108].

Вітчизняна статистика недостатньо відслідковувала і виокремлювала результати діяльності особистих селянських господарств із загальної маси господарств населення. Дослідженнями підтверджено, що особисті селянські

господарства як виробники сільськогосподарської продукції не належать до перспективних форм господарювання в розвинутій ринковій структурі аграрного сектора. Однак, в період усупільненого аграрного виробництва особистими підсобними господарствами населення вироблялася значна частка продовольства. Наприклад, у 1971 р. володіючи 5,6 % всіх сільськогосподарських угідь країни, господарства населення виробляли 12 % всієї товарної продукції сільського господарства, в тому числі 16 % продукції тваринництва [6,с.150]. У 1982 р. в Закарпатській області налічувалося 233 тис. особистих господарств колгоспників та інших категорій населення. Вони обробляли 41 тис. га сільськогосподарських угідь [11,с.56].

В силу природно-кліматичних, зональних особливостей регіону, найбільшого розвитку в сільськогосподарському виробництві набуло тваринництво. В господарствах закарпатців утримувалося 36 % поголів'я великої рогатої худоби, в тому числі 55 % корів, 74 % свиней і 20 % овець» [4,с.75]. В 1985 р. на відгодівлі в підсобних господарствах населення утримувалося 3634 голови великої рогатої худоби, 1520 голів свиней та 258 – овець [4,с.76]. Населення, що мало присадибні ділянки, вирощувало худобу та птицю самостійно, при цьому для годівлі часто скуповуючи в магазинах дешеві хлібопродукти.

У 1985 р. в особистих підсобних господарствах населення Закарпаття було вироблено 62,2% картоплі та 31,6% овочів. Не зважаючи на труднощі, що мали місце в розвитку тваринницької галузі області, в особистих підсобних господарствах населення зростала кількість голів худоби. Так, в 1985 р. в господарствах населення утримувалося 130,5 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі 80,3 тис. корів, 207 тис. свиней, або відповідно на 27,3, 7,6 та 80,6% більше, ніж в 1965 р. [4,с.80]. Постійно зростало виробництво м'яса, молока, яєць. Хоча частка продукції особистих підсобних господарств у валовому виробництві на початок 1991 р. дещо знизилась, але вона й надалі залишалась значною. Так, в середньому за п'ятирічку (1986-1990 рр.) в господарствах населення вироблялося 46,8% м'яса, 51,6 - молока, 69,0 - яєць та 21,2% вовни

[5,с.363].

Принагідно слід зауважити, якщо в 70-80-х роках минулого сторіччя господарства населення виробляли значну частину сільгосппродукції за сприяння на той час досить міцних усупільнених господарств, то на початку 2000-х продукція вироблена виключно стараннями членів селянських господарств.

Дослідженнями підтверджено, що питома частка продукції особистих підсобних господарств у валовому виробництві сільськогосподарської продукції в Закарпатській області завжди була вище середньореспубліканських показників. Це зумовлювалося певними історичними особливостями розвитку краю, працьовитістю карпатського селянина, його прагненням бути господарем, мати приватну власність. Не дарма, щоб мати можливість купити омріяну ділянку власної землі, карпатські селяни в дорадянський період без вагань вирушали не лише на закордонні, але й на заморські заробітки, і завжди поверталися до рідного краю. Придбавши клптик ріллі карпатський селянин бережливо й раціонально газдував на ній.

Висновки.

Тож, в радянський період історії України селяни змушені були займатися розвитком особистого підсобного господарства. Оскільки купити вирощену ними ж у колгоспах та радгоспах продукцію в селі вони не могли, то прожити без нього були не в змозі. Власне підсобне господарство завжди було для колгоспників та робітників радгоспів важливим додатковим джерелом прибутку. Незважаючи на те, що неодноразово здійснювалися спроби обмеження діяльності особистих підсобних господарств селян, зокрема у другій половині 50-х років, воно продовжувало інтенсивно розвиватися. Значну частину продукції підсобних господарств селяни вирощували для власних потреб, частину продавали державі чи реалізовували на ринку.

Для населення краю ведення особистого підсобного господарства було ще й одним із способів вирішення проблем аграрного перенаселення та часткової зайнятості селян.

Таким чином, аналіз діяльності підсобних господарств населення засвідчує, що вони сформувалися і функціонували як залежна від громадських господарств форма виробництва в аграрній сфері, яка ґрунтувалася на державній власності на землю й особистій власності на дрібні, незначні засоби виробництва і вироблений продукт. У 90-х роках минулого століття виробнича активність господарств населення дещо компенсувала темпи падіння виробництва у сільськогосподарських підприємствах. Ситуація змінилася з розгортанням земельної реформи в незалежній Україні, коли змінилася структура використання сільськогосподарських угідь, селяни отримали у володіння та користування значну кількість земель. Отже, змінився юридичний і суспільний статус особистих селянських господарств. В перші роки існування незалежної України здавалось би в умовах формування моделі аграрного виробництва ринково-підприємницького типу ОПГ повинні були «відійти на другий план». Однак, через низку об'єктивних і суб'єктивних факторів у перехідній економіці саме особисті підсобні господарства не тільки зберегли, але й збільшили соціально-економічну роль. У 2000 р. їхня частка у виробництві валової продукції сільського господарства становила 61,6%, тоді як у 1990 р. - 29,6% [8, с. 46]. Їх діяльність на цьому етапі заслуговує окремого дослідження.

Література:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
3. Мазур О.О. Продовольча програма 1982 року в Україні: плани та реалії. Черкаси: ФОП О.Ф. Нечитайло. «Поліграфічний центр», 2016. 148 с.
4. Народне господарство Закарпатської області. Статистичний збірник. Ужгород, 1990. 207 с.
5. Народне господарство Української РСР в 1990 році. Київ, 1991. 496 с.
6. Народне господарство Української РСР у 1970 році. Ювілейний статистичний довідник. К.: Статистика, 1971. 546 с.

7. Про Державний план економічного і соціального розвитку Української РСР на 1986-1990 роки: Закон УРСР. //Відомості Верховної Ради, 1986, N 29, ст. 582.
8. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2011 рік / Державний комітет статистики України. К., 2012 386 с.
9. Центральний державний архів вищих органів управління України, Ф.1.,оп.25,од.зб.2094. 56 арк.
10. Центральний державний архів вищих органів управління України, Ф.Р-2, оп.14,од.зб.5910. 268 арк.
11. Шепя, В. В. Земля наша. Ужгород : Карпати, 1988. 142 с

References:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Ekonomichna entsyklopediia: U trokh tomakh. T. 1 / Redkol. S. V. Mochernyi (vidp. red.) ta in. K.: Vydavnychiy tsentr «Akademiia», 2000. 864 s.
3. Mazur O.O. Prodovolcha prohrama 1982 roku v Ukraini: plany ta realii. Cherkasy: FOP O.F. Nechytailo. «Polihrafichnyi tsentr», 2016. 148 s.
4. Narodne hospodarstvo Zakarpatskoi oblasti. Statystychnyi zbirnyk. Uzhhorod, 1990. 207 s.
5. Narodne hospodarstvo Ukrainskoi RSR v 1990 rotsi. Kyiv, 1991. 496 s.
6. Narodne hospodarstvo Ukrainskoi RSR u 1970 rotsi. Yuvileinyi statystychnyi dovidnyk. K.: Statystyka, 1971. 546 s.
7. Pro Derzhavnyi plan ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainskoi RSR na 1986-1990 roky: Zakon URSR. // Vidomosti Verkhovnoi Rady, 1986, N 29, st. 582.
8. Statystychnyi zbirnyk "Silske hospodarstvo Ukrainy" za 2011 rik / Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. K., 2012 386 s.
9. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv upravlinnia Ukrainy, F.1.,op.25,od.zb.2094. 56 ark.
10. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv upravlinnia Ukrainy, F.R-2, op.14,od.zb.5910. 268 ark.
11. Shepa, V. V. Zemlia nasha. Uzhhorod : Karpaty, 1988. 142 s.

Abstract. *The article examines the aspects of the development of the personal auxiliary economy of the population in general and the Transcarpathian region, in particular. The agrarian policy of the state regarding the operation of the analyzed farms is considered; the importance of the development of personal subsidiary farms of the population, their place in the agrarian sector of the state. Particular attention is paid to outlining the advantages and disadvantages of personal farming by the rural population.*

It was noted that the importance of the personal subsidiary economy of the population was also enhanced by the fact that it was based in a number of cases on the use of labor reserves (pensioners, teenagers, mothers with young children) and means of production that are not available for public production. For the population of the Transcarpathian region, running a personal subsidiary farm was also one of the ways to solve the problems of agrarian overpopulation and partial employment of peasants.

Key words: *agricultural sector, subsidiary economy, rural population, production indicators.*

УДК: 93/94:001.8:37.014.6

PLAGIARISM IN HISTORICAL RESEARCH: A REVIEW OF CURRENT DETECTION SYSTEMS AND THEIR EFFECTIVENESS

ПЛАГІАТ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ З ІСТОРІЇ: АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ СИСТЕМ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ

Shayrenko A. V. / Шауренко А. В.

с. h. s., as. prof. / к. і. н. доц.

ORCID: 0000-0002-3275-4478

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

Умань, Садова 28, 20300

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,

Uman, Sadova 28, 20300

Анотація. В роботі розглядається проблема плагіату в наукових працях з історії, а також аналізуються існуючі системи його виявлення та їх ефективність. Зокрема, здійснено порівняння ручних та автоматизованих методів перевірки на плагіат. Окрему увагу приділено системам Anti-Plagiarism, eTXT Антиплагиат, Advengo Plagiatius та іншим, із зазначенням їхніх основних переваг і недоліків. Визначено, що жодна система не є ідеальною, проте їх комплексне використання може значно зменшити кількість академічного шахрайства. Окреслено важливість подальшого вдосконалення технологій, зокрема для перевірки україномовних текстів, а також підвищення етичної свідомості наукової спільноти

Ключові слова: плагіат, історичні дослідження, Anti-Plagiarism, eTXT Антиплагиат, академічна доброчесність.

Вступ.

У сучасних умовах зростання обсягу наукових досліджень в галузі історії проблема академічної доброчесності набуває особливої ваги. Плагіат став серйозним викликом для історичної науки, оскільки порушує принципи чесності, об'єктивності та наукової етики. Існуючі системи виявлення плагіату відіграють ключову роль у забезпеченні якості наукових праць, однак їх ефективність та можливі обмеження у контексті історичних досліджень потребують глибшого аналізу. Особливості роботи з історичними джерелами, велика кількість вторинних матеріалів та складність верифікації оригінальності вимагають особливого підходу до оцінки ефективності таких систем. Дослідження цієї теми допоможе виявити сильні та слабкі сторони існуючих інструментів виявлення плагіату, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню рівня академічної доброчесності в історичних науках.

Метою даного дослідження є аналіз існуючих систем виявлення плагіату

та оцінка їхньої ефективності у наукових працях з історії. У межах дослідження планується виявити переваги й недоліки цих систем у контексті історичних досліджень, а також визначити їх вплив на забезпечення академічної доброчесності у сфері історичної науки.

Основний текст.

На сьогодні проблема плагіату набуває надзвичайної актуальності як у науковій сфері, так і в політичному житті. Одним із прикладів є скандал у Німеччині, пов'язаний із виявленням плагіату в дисертації міністра освіти, що призвело до створення онлайн-платформи www.politplag.de для перевірки на плагіат робіт політиків [5]. Подібні виклики спостерігаються і в Україні, де питання академічної доброчесності у вищій освіті стало особливо важливим. Плагіат підриває не лише етичні стандарти, але й завдає значної шкоди репутації наукових і освітніх установ, а також суспільства загалом.

Плагіат у науковій сфері - це не просто академічне порушення, а форма інтелектуального шахрайства, яке може мати негативні юридичні наслідки. Зокрема, визначення плагіату включає привласнення чужих ідей, результатів досліджень або винаходів без належного цитування [6].

Плагіат існував у науковому середовищі вже давно, проте з розвитком Інтернету та інформаційних технологій проблема значно загострилася. Інтернет надає відкритий доступ до мільярдів джерел, що створює можливість для несанкціонованого копіювання матеріалів без посилання на авторство [4]. Для боротьби з плагіатом було розроблено низку систем, які автоматизують процес перевірки текстів на запозичення. Найбільш поширені методи виявлення плагіату можна розділити на два основні напрямки:

- ручний пошук, який здійснюють редактори, рецензенти або викладачі. Цей метод передбачає візуальну оцінку тексту, порівняння з іншими роботами та виявлення запозичень. Хоча цей метод може бути ефективним, його застосування вимагає значних людських ресурсів і не завжди гарантує точність.

- автоматизовані системи, що використовують комп'ютерні алгоритми для порівняння тексту з базами даних. Такі системи дозволяють швидко перевіряти

великі обсяги текстів на наявність плагіату. Втім, ефективність цих систем у різних наукових дисциплінах може варіюватися.

Серед найпоширеніших систем перевірки на плагіат можна виділити такі, як Anti-Plagiarism, eTXT Антиплагіат, Advego Plagiatus, Double Content Finder, та інші.

Anti-Plagiarism – ця система проста у використанні і підходить як для досвідчених користувачів, так і для новачків. Вона дозволяє перевіряти курсові/дипломні/магістерські проєкти, дисертації та наукові роботи науково-педагогічних працівників, а також програмний код [3]. Anti-Plagiarism пропонує експертизу у власній базі даних та порівняння з матеріалами, розміщеними в Інтернеті, що робить її ефективною для оцінки якості дисертацій та наукових статей. Її переваги включають зручність та багатоваріантність, проте вона може виявлятися менш ефективною для роботи з історичними джерелами, де велика кількість цитат та запозичених фрагментів є нормою.

eTXT Антиплагіат – цей сервіс дозволяє перевіряти текст як в онлайнному режимі, так і через програмне забезпечення, встановлене на гаджеті. Сервіс підтримує функції перевірки на дослівні збіги (плагіат) і смислові збіги (рерайт) [4]. Недоліком є платна версія та обмеження кількості символів, що ускладнює перевірку великих текстів, таких як дисертації. Проте для невеликих статей або тез ця система є ефективною.

Advego Plagiatus – програма дозволяє перевіряти тексти на часткові або повні збіги в Інтернеті, відображає ступінь унікальності тексту і список джерел. Вона підходить для персонального використання, однак не рекомендується для редакцій наукових журналів через довгий час сканування та невисоку точність результатів [4].

Більшість систем виявлення плагіату стикаються з низкою викликів. По-перше, вони можуть бути менш ефективними при перевірці текстів, які містять велику кількість загальновідомої інформації або цитат, що часто трапляється в історичних дослідженнях. По-друге, автоматизовані системи іноді не враховують контекст, через що можуть визначати як плагіат цілком легальні

цитати з коректними посиланнями. Деякі системи обмежені лише англomовними текстами або текстами певної довжини.

В останні роки проблема виявлення плагіату привертає значну увагу наукової спільноти, зокрема у сфері гуманітарних наук та історичних досліджень. Системи виявлення плагіату розвиваються, і сьогодні ми маємо низку інструментів, які пропонують ефективні методи для аналізу наукових робіт. У сучасних дослідженнях особлива увага приділяється таким системам, як Turnitin, Unicheck, iThenticate, які є основними механізмами для перевірки академічних текстів на міжнародному рівні.

Journal of Academic Ethics [2] та International Journal for Educational [1] регулярно публікують матеріали, присвячені аналізу новітніх методик виявлення академічного шахрайства, включаючи плагіат у наукових працях. Зокрема, у них часто обговорюється ефективність алгоритмів, що використовуються в таких програмах, і можливість обману цих систем шляхом рерайту або зміни структури тексту.

SSRN (<https://www.ssrn.com/>) та Academia.edu (<https://www.academia.edu>) також надають доступ до новітніх досліджень щодо використання систем перевірки на плагіат в різних наукових галузях, включаючи історію. Акцентується увага на тому, що більшість систем базуються на порівнянні текстів з відкритими джерелами, однак проблема полягає у їхній обмеженій базі для перевірки україномовних наукових робіт.

Серед найбільш використовуваних сучасних систем перевірки на плагіат можна виділити наступні:

Turnitin (<https://www.turnitin.com>) – один з провідних інструментів виявлення плагіату в академічних колах. Ця система перевіряє роботи на наявність збігів з великим масивом наукових статей, веб-сторінок та студентських робіт, що робить її популярною серед університетів. Більше інформації можна знайти на офіційному сайті Turnitin.

Unicheck (<https://unicheck.com/uk-ua>) – популярна в Україні система, яка підтримує українську мову та інтегрується з багатьма освітніми платформами.

Вона перевіряє роботи на збіги з великою кількістю джерел, включаючи україномовні тексти. Деталі можна знайти на офіційному сайті Unicheck.

iThenticate (<https://www.ithenticate.com>) – інструмент, призначений для перевірки наукових статей та дисертацій. Ця система використовується багатьма науковими журналами для запобігання публікації робіт з плагіатом. Офіційний сайт iThenticate надає додаткову інформацію щодо цього інструменту.

Варто зазначити, що жодна система не є ідеальною, і для досягнення максимальної ефективності рекомендується використовувати кілька інструментів одночасно. Наприклад, поєднання таких систем, як Turnitin та Unicheck, дає змогу отримати більш точний результат, оскільки кожна з них має унікальні бази даних і алгоритми виявлення збігів. Turnitin і iThenticate можуть бути корисні для перевірки історичних текстів, однак коли йдеться про унікальні архівні документи чи джерела, які не доступні в електронних базах даних їхні можливості обмежуються.

Висновки.

Існуючі системи виявлення плагіату можуть значно допомогти в боротьбі з академічним шахрайством, але мають свої обмеження, особливо в контексті історичних досліджень. Автоматичні інструменти є корисними для виявлення очевидних випадків плагіату, але вони не можуть повністю замінити рецензентів і експертів у галузі. Попри те, що жодна з проаналізованих систем не є ідеальною, їх використання в комплексі може забезпечити більш ефективне виявлення плагіату. Для підвищення ефективності перевірки текстів на плагіат у наукових працях з історії необхідно поєднувати автоматизовані системи з людською експертизою.

Література:

1. Integrity International Journal for Educational Integrity. *BMC, research in progress*. URL.: <https://edintegrity.biomedcentral.com/> (дата звернення 23.09.2024)
2. Journal of Academic Ethics. *SpringerLink*. URL.: <https://link.springer.com/journal/10805> (дата звернення 23.09.2024)

3. Кривиченко Павло. Штучний інтелект (AI): що це таке і чому це важливо?

Центр дослідження армії. URL: <http://surl.li/ezkrm> (дата звернення 23.09.2024)

4. Лауренко Л. А. Інструментарій виявлення плагіату в наукових роботах: аналіз програмних рішень. URL: <http://surl.li/mkeky> (дата звернення 23.09.2024)

5. Міністра освіти Німеччини за плагіат позбавили наукового ступеня. Український тиждень. <https://tyzhden.ua/ministra-osvity-nimechchyny-za-plahiat-pozbavyly-naukovoho-stupenia/> (дата звернення 23.09.2024)

6. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) URL: <https://sum.in.ua/s/plaghiat> (дата звернення 23.09.2024)

References:

1. Integrity International Journal for Educational Integrity. (n.d.). Available at: <https://edintegrity.biomedcentral.com/> (accessed 23 September 2024) (in English).

2. Journal of Academic Ethics. (n.d.). Available at: <https://link.springer.com/journal/10805> (accessed 23 September 2024) (in English).

3. Kryvichenko, P. (n.d.). Shchuchnyi intelekt (AI): shcho tse take i chomu tse vazhlyvo? [Artificial Intelligence (AI): What it is and Why it Matters?]. Tsentr doslidzhennia armii. Available at: <http://surl.li/ezkrm> (accessed 23 September 2024) (in Ukrainian).

4. Laurencio, L.A. (n.d.). Instrumentarii vyivlennia plahiatu v naukovykh robotakh: analiz prohramnykh rishen' [Tools for Detecting Plagiarism in Scientific Works: An Analysis of Software Solutions]. Available at: <http://surl.li/mkeky> (accessed 23 September 2024) (in Ukrainian).

5. Minister of Education of Germany Stripped of Academic Degree for Plagiarism. (n.d.). Ukrainian Week. Available at: <https://tyzhden.ua/ministra-osvity-nimechchyny-za-plahiat-pozbavyly-naukovoho-stupenia/> (accessed 23 September 2024) (in Ukrainian).

6. Ukrainian Language Dictionary. (1970–1980). Academic Explanatory Dictionary. Available at: <https://sum.in.ua/s/plaghiat> (accessed 23 September 2024) (in Ukrainian).

Abstract. This article discusses the problem of plagiarism in historical research and evaluates the effectiveness of current detection systems. It provides a comparison between manual and automated plagiarism-checking methods, with a focus on tools such as Anti-Plagiarism, eTXT Antiplagiat and Advego Plagiat, among others, outlining their main strengths and limitations. While no system is flawless, their combined use can significantly reduce instances of academic dishonesty. The article also highlights the need for continuous technological advancement, particularly for checking Ukrainian-language texts, and stresses the importance of fostering ethical awareness within the academic community.

Keywords: plagiarism, historical research, Anti-Plagiarism, eTXT Antiplagiat, academic integrity.

Стаття відправлена: 25.09.2024 р.

© Шауренко А. В.

CONTENTS

Education and pedagogy

https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-021	3
EFFECTIVE COMPUTER MODELING IN EDUCATIONAL MANAGEMENT	
<i>Hrashchenko I.S., Krasniuk S.O., Tsalko T.R.</i>	
<i>Nevmerzhytska S.M., Liubymova N.V.</i>	
https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-023	18
DETECTION USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) IN EDUCATIONAL ACTIVITIES	
<i>Yarova S.P., Zabolotna I.I.</i>	
<i>Genzytska O.S., Zabolotnyi O.S.</i>	
https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-032	25
THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF FORMING GRAMMATICAL SKILLS IN ENGLISH OF STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES OF UNIVERSITIES	
<i>Sergieieva V.Ye.</i>	
https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-033	35
SOCIAL SUPPORT FOR FAMILIES AS A CASE MANAGEMENT TECHNOLOGY	
<i>Vasyliuk T. G., Lysokon I. O.</i>	
https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-038	42
CASE STUDY AS AN EFFECTIVE METHOD OF TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES	
<i>Leshchenko H.V.</i>	
https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-044	51
HISTORICAL AND CIVIC EDUCATION FIELD: CHALLENGES AND CONSEQUENCES OF THE WAR	
<i>Oleksenko S., Savchenko S.</i>	
https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-045	57
FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF HIGHER EDUCATION	
<i>Tatochenko V.I.</i>	
https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-047	92
PROSPECTS OF USING GIT IN THE EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL SPACE OF UKRAINE	
<i>Pavlyha P.D.</i>	

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-051>

101

PSYCHOLOGICAL AND COGNITIVE ASPECTS OF RAPID LEARNING

Ostapovskyi O.

Psychology and sociology

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-034>

112

THE RELATIONSHIP BETWEEN VALUE ORIENTATIONS AND THE EMOTIONAL COMPONENT OF READINESS FOR MARRIAGE OF YOUNG WOMEN

Lych O.M., Koss A. A.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-036>

121

PSYCHOLOGICAL STUDY OF ANXIETY IN PEOPLE WITH NICOTINE ADDICTION

Shinkarenko I.O., Lukomska A.A.

Philology, linguistics and literary studies

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-048>

130

PARTICIPATION OF RUSSIAN PRANK JOURNALISTS IN THE INFORMATION WAR AGAINST UKRAINE

Zhuhai V.

Legal and political sciences

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-028>

137

SCIENTIFIC APPROACHES TO UNDERSTANDING THE MODEL, TYPE AND FORM OF THE CRIMINAL PROCESS

Piestsov R.G., Dubchak L., Gorinov P.

Gavronska T.V., Derkachova N.

History

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-012>

143

THE DIPLOMACY OF BOURGEOIS PACIFISM IN THE INTERNATIONAL ACTIVITIES OF WESTERN EUROPEAN COUNTRIES AT THE EARLY 1920-S

Svyaschenko Z.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-040>

151

PERSONAL HOLDINGS OF THE POPULATION OF THE
ZAKARPATA REGION (80-90s of the XX th century)

Zhulkanych N.M.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj27-00-046>

159

PLAGIARISM IN HISTORICAL RESEARCH: A REVIEW
OF CURRENT DETECTION SYSTEMS AND THEIR
EFFECTIVENESS

Shayrenko A. V.

Scientific publication

International periodic scientific journal

ScientificWorldJournal

Issue №27
Part 3
September 2024

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
high impact factor (ICV: 87)

Articles published in the author's edition

*Academy of Economics named after D.A. Tsenov
Bulgaria jointly with SWorld*

Signed: September 30, 2024

e-mail: editor@sworldjournal.com
site: www.sworldjournal.com

www.sworldjournal.com

www.sworldjournal.com